

116/1907

907

u XX
12

A. PHILIPPIDE

M 1098

Specialistul Român

CONTRIBUȚIE

LA

ISTORIA CULTURII ROMÎNEȘTI

DIN

SECOLUL XIX

I AȘI
EDITURA „VIEȚII ROMÎNEȘTI”
1907

BCU IASI/CENTRAL

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BDD-B858 © 1907 Editura „Vieții românești”

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.167 (2026-05-04 19:02:18 UTC)

716.

A. PHILIPPIDE

1907.

SPECIALISTUL ROMÎN

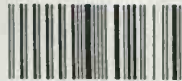
CONTRIBUȚIE

LA

ISTORIEA CULTURII ROMÎNEȘTI

DIN

SECOLUL XIX

660263
B.C.U. IASI

IAȘI

EDITURA „VIEȚII ROMÎNEȘTI“

1907

BDD-B858 © 1907 Editura „Vieții românești”

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.167 (2026-05-04 19:02:18 UTC)

REÎNREGISTRAT
Biblioteca Universității Iași
716/1904

TIPOGRAFIA „DACIA” ILIESCU, GROSSU & Comp. — IASI.

BDD-B858 © 1907 Editura „Vieții românești”

Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.167 (2026-05-04 19:02:18 UTC)

SCURTĂRI

- A.—Vasile Alexandri, Opere complete, Poezii, vol. I, București, 1875.
- A. II.—Vasile Alexandri, Opere complete, Poezii, vol. II, București, 1875.
- A. III.—Vasile Alexandri, Opere complete, Poezii, vol. III, București, 1897.
- A. T.—Vasile Alexandri, Opere complete, Teatru, București, 1875.
- AL.—Istoria lui Alexandru cel mare, București, 1850.
- ALEXICI I.—G. Alexici, Texte din literatura poporană română, tom. I, Budapesta, 1899.
- ANT.—Antim Ivireanul, Predice, București, 1886.
- B.—Biblia, București, 1688.
- BA. AR.—I. Bărac, Istoria preafrumosului Arghir, București, 1847.
- BAR. I.—G. Barozzi, Opere complete, vol. I: Limba română și tradițiunile ei, Galați-Brăila, 1872.
- BA. TIL.—I. Bărac, Tilu Buhoglindă, Brașov, 1840.
- BAL.—Bălcescu, Istoria Românilor sub Mihaïu Viteazul, București, 1878.
- B. ET.—Beldiman, Eterica, Iași, 1861.
- BIB.—Bibicescu, Poezii populare din Transilvania, București, 1893.
- B. P.—Beldiman, Istoria lui Numa Pompilie, t. I și II, Buda, 1820.
- BR.—D. Brandza, Prodromul florei romine, București, 1879—1883.
- C.—Konaki, Poezii, Iași, 1887.
- CAL.—Calendarii, Buda, 1814.
- CAL. II.—Calendarii, Buda, 1844.
- CANT. I.—D. Cantemir, Istoria ieroglifică, București, 1883.
- CAR. T.—Caragiale, Teatru, Iași, fără an.
- C. L.—Convorbiri literare (Revistă).
- CO.—Contemporanul (Revistă).
- COLUMNA—Columna lui Traian (Revistă).
- COR.—Coresi, Psaltirea, ed. Academiei, București, 1881.
- COȘ. F.—Coșbuc, Fire de tort, București, 1898.
- CR.—Creangă, Povești, Iași, 1890.
- CR. A.—Creangă, Amintiri, Iași, 1892.
- CUL.—Culegere de doine, strigături și chiuituri, Brașov, 1891.
- CUV.—

- D.—Donici, Fabule, Iași, 1842.
- DAMÉ. T.—Damé, Incercare de terminologie poporană română, București, 1901.
- DEL. S.—Delavrancea, Sultănică, București, 1885.
- DION.—Dionisiu Eclesiarhul, Cronograf, în IL. TEZ. II 159 sqq.
- DOS. PRO.—Dosofteiu, Viața și petrecerea sfinților, Iași, 1682, lunile Septembrie—Februar.
- DOS. PS.—Dosofteiu, Psaltirea în versuri, ed. Academiei, București, 1887.
- DR.—Robinson Cruzoe, compus de Kampe și tradus pe românie de Vasile Drăghici, Iași, 1835.
- E.—Eminescu, Poezii, București, 1895 (ed. VII).
- EC.—Molnar, Economia de câmp, Buda, 1806.
- E. N.—Eminescu, Nuvele, Iași, fără an (ed. Șaraga).
- E. V.—Văcărescu, Istoria împăraților otomani, în IL. TEZ. II 245 sqq.
- FRÎNCU M.—Frîncu și Candrea, Moții, București, 1888.
- FUND.—Fundescu, Basmе, orații, picilituri și gicitori, ed. IV, vol. I, Basmе, București, 1896.
- GH. A.—Ion Ghica, Amintiri din pribegie, București, 1890.
- GH. S.—Ion Ghica, Scrisori către Alexandri, București, 1887.
- GOR.—Gorjan, Halima, Sibiu, 1835—1838.
- GR.—Grecescu, Conspectul florei române, București, 1898.
- GR. A.—Gr. Alexandrescu, Meditații, elegii, epistole, satire și fabule, București, 1863.
- HASDEU—Hasdeu, Etymologicum magnum.
- HOD.—Hodoș, Poezii populare din Bănat, Caransebeș, 1892.
- I.—Ispirescu, Legende sau basmele Rominilor, București, 1882.
- IL. TEZ.—Ilarian, Tezaur de monumente istorice, București, 1862—1864.
- I. N.—Iacob Negruzzi, Scrieri complete, București, 1893—1897.
- ION. CAL.—I. Ionescu, Calendar pentru bunul gospodar, Iași, 1845.
- ION. D.—I. Ionescu, Agricultura din județul Dorohoiu, București, 1866.
- ION. P.—I. Ionescu, Agricultura din județul Putna, București, 1869.
- I. UNC.—Ispirescu, Din poveștile unchișului sfânt, partea I, București, 1879.
- LET.—Letopisețele țării Moldovei, ed. I Cogălniceanu, Iași, 1852 (Cind nu se specifică volumul, înseamnă vol. I).
- LET.₂—Letopisețele țării Moldovei, ed. II Cogălniceanu, București, 1872—1874.
- M.—Moxa, Cronograf, în CUV. I 345 sqq.
- MAG.—Magazinul istoric, București, 1845 sqq. (Cind nu se specifică volumul, înseamnă vol. I).
- MAR. DESC.—S. Fl. Marian, Descințece, Suceava, 1886.

- MAR. N.—S. Fl. Marian, Nunta, București, 1890.
MAR. O.—S. Fl. Marian, Ornitologia, Cernăuți, 1883.
MAR. SAT.—S. Fl. Marian, Satire, București, 1893.
MAR. SERB.—S. Fl. Marian, Sărbători, București, 1898 sqq.
MAR. T.—S. Fl. Marian, Tradiții, București, 1895.
MAR. VRĂJI.—S. Fl. Marian, Vräji, București, 1893.
MIN. O.—Mineiul, luna lui Octomvrie, episcopia Rimnicului, 1776.
MINDR.—Simeon C. Mindrescu, Literatură și obiceiuri poporane din comuna Ripa de jos, comitatul Mureș Turda (Transilvania), București, 1892.
N.—C. Negruzzi, Scrieri, București, 1872 sqq.
NIF.—Viața părintelui nostru Nifon, scrisă de chir Gavril, măi marele Sfetagorei, București, 1888.
O.—Odobescu, Scrieri, București, 1887. (Cînd nu se specifică volumul, înseamnă vol. III).
OGL.—Piscopescu, Oglinda sănătății, București, 1829.
P. E.—Anton Pann, Noul Erotocrit, Sibiu, 1837.
P. H.—Anton Pann, Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogeia, București, 1853.
P. PO.—Anton Pann, Culegere de proverburî saū povestea vorbei, București, 1852-1853.
P. M.—Petru Maior, Istorie pentru inceputul Romînilor, Buda, 1834.
POP. RET. P.—I. Pop Reteganul, Povești ardelenestî, Brașov, 1888.
POP. RET. TR.—I. Pop Reteganul, Trandafiri și viorele, Gherla, 1891.
P. P. A.—Alexândri, Poezii populare, București, 1866.
P. P. I.—Iarnik Birseanu, Doine și strigături din Ardeal, București, 1885.
P. P. T.—G. Dem. Teodorescu, Poezii populare, București, 1885.
PRA.—Carte romîneasă de învățatură dela pravilele împărătești, Iași, 1646.
RĂȘC.—P. Rășcanu, Lefile și veniturile boerilor Moldovei în 1776, Iași, 1887.
ROM. GL.—Romînul glumeț, partea I, proverburî și gîcitori, București, 1874.
RUDOW.—W. Rudow, Neue Belege zu türkischen Lehnwörtern im Rumänischen, in Zeitschrift für romanische Philologie, XVII, XVIII, XIX; Neue Belege zu rumänischen Wörtern nichttürkischer Herkunft, in Zeitschrift für romanische Philologie XXII.
SĂGHINESCU VOC.—V. Saghinescu, Vocabular romînesc de vreo cîteva miî de cuvinte, Iași, 1901.
SB.—Ion G. Sbiera, Familia Sbiera, Cernăuți, 1899.
SB. P.—Ion al lui G. Sbiera, Povești poporale romînestî, Cernăuți, 1886.

- SEV.—E. Sevastos, Cîntece moldovenestî, Iași, 1888.
SEV. N.—E. Sevastos, Nunta la Romîni, București, 1889.
STĂNC. B.—D. Stăncescu, Basme, București, 1892.
Ș.—Șincai, Hronica Romînilor, Iași, 1853—1854.
ȘCH.—Psaltirea șcheiană, ed. Academiei, București, 1889.
ȘEZ.—Șezătoarea (Revistă).
ȚIC.—Țichindeal, Fabule, Buda, 1814.
UR.—Uricariul, de T. Codrescu, Iași, 1857 sqq. (vol. I, II, III se citează după ed. II).
VA.—Varlaam, Carte romînească de învățatură, Iași, 1643.
VL. D.—A. Vlăhuță, Dan, București, 1894.
VL. P.—A. Vlăhuță, Poezii, București, 1894.
VOR.—Praxiul dela Voroneț, ed. Academiei, Cernăuți, 1885.
Z.—Zanne, Proverbele Romînilor, București, 1895 sqq.
ZIL.—Zilot Romînul, Domniea a treia a lui Alexandru vodă Suțul, în Revista Tocilescu V 65; Zilot Romînul, Adunare de stihuri, în Revista Tocilescu V 331.

1. Numărul însoțit de indice dedesupt înseamnă fila cu pagina la VA., PRA., MIN. O., DOS. PRO.: VA. 10₁=VA. fila zece, pagina întâia; DOS. PRO. 10₂=DOS. PRO. fila zece, pagina a doua.

2. Numărul însoțit de indice sus înseamnă pagina și coloana: B. 20₁=B. pagina douăzeci, coloana întâia; MIN. O. 4₂=MIN. O. fila patru, pagina întâia, coloana a doua.

3. Numărul paginii însoțit de notarea *jos*, de ex. DOS. PRO. 24₁ jos înseamnă paginile despre sfîrșitul cărții respective, unde numerele de ordine sînt puse în josul paginii.

4. În DOS. PRO.: Dela 24₁ jos—37₁ jos numerele sînt greșite. Fila 38 jos este notată 40 jos și de aici înainte până la fila 78 jos merg numerele regulat (afară de 69 jos în loc de 59 jos). Dela 79 jos incluziv înainte încep iarăș numerele sus, însă greșit: 73 în loc de 79; pentru aceia filele ultime 79—90 am continuat de a le nota tot cu numere jos fără să țîn socoteală de notarea textului.

5. Numărul însoțit de *pr.*, de ex. B. 2 pr. înseamnă pagina nenumărată din titlu și din prefață.

Cuvintele discutate sînt scrise cu ortografia obicînuită, de pildă *gh*=exploziva fonică palatală, *g* înainte de *e*, *i*=africata *dž*, etc. Numai cînd necesitatea unei afirmări mai puternice cere, se dă și ortografia mai precisă fonetică.

O recenzie este o istorie literară în mic ; adică, în vreme ce istoria literară se ocupă cu literatura unui popor, ori a unei perioade de timp, ori a unui gen literar, recenziile se ocupă cu opera ori cu operele unui scriitor. Istoria literară apare apoi în volum, recenziile apar ca articol de revistă ori de ziar. Macarcă mică, dar e foarte importantă recenziile, căci ea ține în curent pe învățat cu noutățile apărute în domeniul acestuia. După recenziile publicate în reviste anume destinate acestei meserii învățatului se hotărăsc adeseori dacă trebuie să citească sau nu opera ori ba. Ba sunt mulți, mai ales la noi, care prin recenzii se dispensează de osteneala de a mai citi în general vre-o carte. Specialistul român mai ales excelează în chipul de a se cultiva astfel prin procurator, și este așa de meșter, încît e în stare ca pe baza unei recenzii să facă el însuși o recenzie mai lungă decît cea a procuratorului.

Recenziile trebuie să îndeplinească toate condițiile unei istorii literare, astfel că în ea cititorul să găsească reflexul fidel al operei însăși. Recenzentul trebuie să citească *cu adevărat*, apoi să priceapă, și apoi să judece din punct de vedere al genului literar căruia aparține opera. Calitățile și defectele trebuie constatate din punctul de vedere al noțiunii acestui gen literar, noțiune pe care recenzentul trebuie numai decît să o poseadă. În sfîrșit recenzentul trebuie să țină socoteală de raporturile operei, de împrejurările adică în care ea a apărut și în care se găsește.

Din nenorocire adesea ori recenziile nu îndeplinesc aceste condiții și din cauza aceasta opinia publică este înșelată. Recenzentul, în loc să vorbească adevărat, minte, și lectorul, mai ales acela care la drept marfă bună tot ce poartă o firmă oarecare, se umple capul de neadevăruri.

Sînt însă trei soiuri de a minti. 1. Citeodată recenzentul zice că a citit, dar n-a citit, zice că a priceput, dar n-a priceput, comite însă aceste două greșeli nu cu hotărîre de a face bine ori rău, ci din lipsă de timp ori din prostie. 2. Altă dată recenzentul răsfoiește cartea, o petrece de colo până colo din fuga ochiului, apoi o judecă cu părtinire, ori lăudînd ori dezaprobind, dupăcum e prieten ori dușman cu autorul. 3. Altă dată în sfîrșit recenzentul citește cu băgare de samă, pricepe cit poate, apoi spune alta decît acela ce a citit, cu scopul de a face rău.

Recenzentul intîi comite o negligență, recenzentul al doilea comite o mare greșală, recenzentul al treilea e un mișel, un

calomniator. Toți însă tot atit de primejdioși sint față de adevar, căruiă numai trebuie să se închine omul de știință. In special să nu se creadă că acel care laudă opera vreunui autor, fără ca acest din urmă să merite lauda, ar face mai puțin rău decit acel care dezaprobă pe cine nu merită să fie dezaprobat. Lauda nemeritată e o nedreptate tot așa de mare ca și dezaprobarea nemeritată. Eu cred că mai mare, pentru că omul cu instincte bune ru se încurajează cu laude și se oțelește la muncă prin nedreptate; apoi pe cel nedreptățit îl poți domoli cu o laudă, în vreme ce e cu neputință de îndreptat o laudă nemeritată printr-o dezaprobare post festum.

Pentru onoarea științei trebuie să recunoaștem că recenziile de forma a treia sint rari, și mai curind sau mai tirziu se contopesc în masa calomniatorilor de meserie, a escrocilor și a asasinilor. Numai acolo, unde, ca la noi, nu există o opinie publică, asemenea mișei mai găsesc încă o bucată de vreme lectori, ba chiar protecțori.

Cu atit mai deși sint însă recenziile de clasa întâia și a doua, pe care-î vom numi, pentru a scurta vorba, *recenziile fără scrupul*.

Ei procedează în două feluri.

a. Spun ceva, dar fals. De pildă, tu ai făcut o carte didactică pentru clasele primare, și recensentul ți-o judecă din punct de vedere al unei cărți destinate universității, te acuză că n-ai dat bibliografia trebuitoare, că n-ai făcut istoricul cărților analoge, că n-ai citat pe Conhlaconhla*), că n-ai cunoscut o operă, apărută cu o noapte mai înainte în Capetown, asupra chestiei. Ori, tu te silești să probezi că teoria învățatului X este greșită și cauți să explici niște fenomene oarecare cu totul altfel, iar recensentul zice cam așa: «Domnul cutare, adevărat tu, apără cu noi dovezile teoriei învățatului X». E cu neputință, va zice lectorul, să fie cineva ușuratec în așa grad. Ba asemenea pseudorecenzii sint dese prin renumite reviste și iscălite de profesori universitari. Să dau exemple. Un învățător dela Roșia (Ungaria) a publicat un «Curs practic de istoria literaturii romine pentru școalele populare», și un recensent îl acuză că nu a dat bucăți din Vlăhuta. «Eu nu sunt de vină că acesta scrie mai mult pentru clasele culte decât pentru popor!» strigă bietul autor cu dreptate (Cultura română III, 144). Intr-un studiu asupra accentului latinesc eu am căutat să resping teoria lui Corssen-Seelmann că în limba anteclasica latină ar fi existat un altfel de accent decit în limba clasica, și să explic fenomenele limbistice, pe care se bazează acești învățați, cu totul altfel, anume prin analogie. Asupra acestui mic studiu s-au făcut mai multe recenzii, dar niciunul din recenzenti nu l-a înțeles. Unul din ei, Louis Havet, profesor la universitatea din Paris, a cărui nepriecere în chestie o scosesem eu cam în glumă la iveală, m-a

injurat, socotind că, dacă e cineva Frantuz poate să-și permită să fie și rău crescut*. Alți au spus tot felul de minunății. Unul însă a atins culmea, care pe noi ne interesează. E profesor la universitatea din Bordeaux și zice așa în Revue critique LI 274: «Et nous voilà ramenés à la théorie de Seelmann, qui est au fond celle qu'a reprise ici M. P.» Va să zică, tu una spui și el basca înțelege. Firește, nu e în cap de țară, dar oricum te doare când cineva, profitând de ocazia că are puterea să impună lectorilor părerile sale despre o lucrare a ta, care te-a costat poate multă muncă, ți-o tăvălește așa ca pe o cirpă.

b. Recensentul nu spune nimic asupra lucrului, ci în iră numai niște fraze goale, cum se zice, niște generalități care se potrivesc la orice. Recensia se reduce atunci la un fel de formular, unde sint lăsate în alb numele autorului, operei, țării, timpului și negației (*nu, ne*, un adiectiv ori un adverb antinomic). Locul în alb al acestei din urmă este mai ales important, pentru că numai negația desparte recensia cea care laudă de recensia cea care dezaprobă, recensia pozitivă de cea negativă. Negația în asemenea solu de recensii mai este importantă și ca cea mai puternică probă pentru inanitatea lor, căci numai atunci, când cineva spune lucruri goale de înțeles, formule generale, platitudini, un singur *nu* este de ajuns pentru a prefăce lauda în dezaprobare. Ca tip dau următoarea recensie dintr-o revistă română (Convorbiri literare, 1901 pag. 255 sqq.: Ion Bogdan, Lucrările filologice ale D-lui Ovidiu Densușanu). Negația o pun în parentez «Scrierea D-lui *** se presintă din capul locului ca o lucrare ce (nu) se ridică mult pe deasupra lucrărilor obicinuite de... Ea (nu) dovedește stăpînirea domeniului de cunoștințe cărui aparține, competență în feluritele științe ajutoare, stăruință în urmărirea detaliurilor celor mai mici, claritate în expunerea principiilor și faptelor grupate. Soluțiunile ce se dau chestiunilor controversate și aprecierile ce se fac asupra teoriilor hazardate (nu) sint cele mai potrivite și cele mai juste în starea de astăzi a cercetărilor de... (Nu) se poate zice că cartea D-lui *** este de o cam dată ultimul cuvînt al științei. — Scriere senină (pătimașă). — Dl. *** (nu) tratează chestiunea după ultimele cercetări ale învățaților apusenți. — Dacă citeva din opiniile D-lui *** (nu) sint disertabile, această împrejurare nu scade (nu mărește) întru nimic valoarea constatărilor făcute de D-sa. — Nu pot intra aci în detalieri. — Conclușiunile, la care ajunge autorul asupra..., (nu) sint utimul cuvînt al științei în această chestiune. — Imi este cu neputință să intra în aprecieri de detaliu. — Spiritul (nu) strict științific. — O publicațiune, care (nu) represintă rezultatele traînice ale unui studiu temeinic, urmărit ani de zile fără intrerupere, — productul unui spirit distins (mărginit), care (nu) îmbogățește literatura...». Cu asemenea

* Injurăturile lui au fost reproduse de un recensent No. 3 într-o revistă română...

banalității recensentul a dovedit cu toate acestea să-și impună voința sa unei autorități oarecare asupra soartei catedrelor de filologie romanică, filologie clasică, economie politică, etc.

Goliciunea afirmărilor sale recensentul caută să o ascundă prin citații din autor, precedate de aprobările ori dezaprobările cele deosebite numai prin adverbul *nu*. Aceste citații sînt însă alese cu băgare de samă printre locurile cele mai banale și mai lipsite de interes, astfel încît lectorului să-i fie complet indiferentă aprobarea ori dezaprobarea recensentului. Mai ales platitudinile, locurile comune, lucrurile știute și răsștiute, sînt preferite. «D-l *** observă foarte bine (rău) că influența... asupra... n-a putut fi mare». «Foarte justă (nedreaptă) este și observarea că..., constatare făcută și de alții înaintea D-lui ***». Vorba lui Trahanache: «Bine zice fiu-meu, că o soțietate fără printipuri va să zică că nu le are.» Numai rareori părăsește recensentul acest teren indiferent pentru a și lua citațiile din locuri mai importante, mai puțin cunoscute, pentru că se expune la primejdia de a fi dovedit că ignorant, în caz cînd ar admira un lucru, pe care oamenii de meserie îl știu de mult. Primejdia e mai mare atunci, cînd autorul e dintre acei care împrumută ideile altora fără să citeze pe acești din urmă. «D-l *** constată că în inscripții „*nu se găsește nimic ce ar fi special românesc*“.» Această constatare a D-lui *** (pela 1901) se găsește însă înregistrată într-o carte didactică de clasa VII din anul 1888 (A. Philippide, Introducere în istoria limbii și literaturii romîne, pag. 23) astfel: «Limba latină populară adusă de coloniști în Dacia nu prezintă nimic caracteristic, prin care să se poată deosebi de limba latină contemporană vorbită în alte provincii ale imperiului... Ca să găsească deosebiri dialectale în limba latină depe vremea imperiului s-a încercat mai întîiu Corssen (Ueber Aussprache, Vokalismus und Betonung der lateinischen Sprache, Leipzig, 1858, I 297, 302), apoi, după Corssen și cu mai puțin rezultat încă, Carl Sittl (Die lokalen Verschiedenheiten der lateinischen Sprache, Erlangen, 1882). Schuchardt însă, cel mai profund cunoscător al limbii latine populare, mărturisește că despre vreo deosebire dialectală între diversele provincii ale imperiului nici pomenire nu trebuie să se facă, judecînd după mijloacele pe care le avem, op. c. I 76—103.» «D-l ***» zice apoi recensentul «are unele explicări nouă, interesante și din punct de vedere cultural, din consonantismul român, de pildă, explicarea lui *zină* din *divina*». Această descoperire a D-lui *** (pela 1901) se găsește însă înregistrată într-o carte apărută în anul 1894, A. Philippide, Principii de istoria limbii, pag. 97, 138, 184, astfel: «*divina* a dat naștere lui *zină*», «*zină—divina*». Deja Miklosich Beitr. Voc. II 54 (anul 1881): «*zină—divina*». Deja Cihac (anul 1870): «*zină—divina*». Este un secret de Polișinel acest *zină*, pe care l-a descoperit D-l *** spre mai marea uimire a recensentului.

Negreșit, sînt gradații, dela treapta cea mai mare a lipsei de scrupul, unde recensentii No. 1 și No. 2 mai măi se confundă

cu recensentul No. 3, până la treapta cea mai mică a acelei lipse; însă, în general vorbind, recenziile fără scrupul constituiesc marea majoritate a acestui soi de istorie literară. De ele gem revistele cele mai serioase, ca Revue critique ori Litterarisches Centralblatt, și multe din ele sînt iscălite de oameni celebri. Un tip clasic este acel al recenziei, pe care Gaston Paris a făcut-o în Romania XVI, 624 asupra lucrării lui W. Meyer-Lübke Die lateinische Sprache in den romanischen Ländern (Vezi Specialistul român în Omagiu lui Tit Maiorescu, 102). De același feliu este și recenziea, pe care Tobler a publicat-o în Herrig's Archiv 1896 asupra dicționarului român-german al lui Tiktin: «Opera renumitului învățat... promite a fi un mijloc de a studia limba română, precum nu se mai oferise altul până acum lectorilor germani în ce privește partea lexicală. Ba se poate spune că nicio limbă vie n-a fost descrisă, în ce privește partea lexicală, pentru străinii cu atita îngrijire și cu atita bogăție, cum a fost descrisă aici limba română.... Cit de bogată va fi și învățătura sintaxei din opera lui Tiktin, se arată deja din prima fasciculă, în care cuvinte așa de importante, ca prepoziția *a*, și numeroase pronume demonstrative și adverbe sînt discutate în chipul cel mai satisfăcător... De mare valoare sînt și observațiile gramaticale adăose la multe articule....» Acestea-s fraze goale, generalități fără miez, care constituiesc însă, atunci cînd sînt spuse de un Tobler, o reclamă, pe care dicționarul lui Tiktin nu o merită. Imi propun în paginile de mai la vale să probez acest lucru.

II

I. Mai întîiu cea ce atrage atenția în dicționarul lui Tiktin (Rumänisch-deutsches Wörterbuch von Dr H. Tiktin, I Band, A—C, Bukarest, 1895—1903, 1 vol. 8°, VIII+498 pagini) este lipsa cea mare de cuvinte. Această lipsă e atît de mare, încît pentru a da o idee lectorului am recurs la următorul mijloc. Am luat din *A* cuvintele *a—ac-*, din *B* cuvintele *ba-*, din *C* cuvintele *ca-*, și am însemnat cuvintele care lipsesc în aceste trei categorii. Notez prin ✱ neologismul, pentru care am citații; prin !! neologismul, pentru care n-am citații, dar e foarte cunoscut; prin ✱ cuvîntul neoaș românesc, pentru care n-am citații, dar e foarte cunoscut; prin ✱ cuvîntul dialectal; prin ✱ cuvîntul cunoscut numai din lexice, ✱ cuvintele fără semn sînt drept românesci, unele mai vechi, altele mai nouă, unele mai întrebuintate, altele mai puțin întrebuintate, pentru care pentru toate am citații; cuvintele tipărite cu litere cursive lipsesc în corpul dicționarului lui Tiktin și au fost adăogite de abia în *Supliment, la volumul I* (pag. 475—498 ale volumului).

* abaldă	abărlău	abdes
? abalgibaș	abătătoare	abdest
abaroca	abdal	! abdicare

* abeș	! acapăr	! achiamare
abețedar	! acatastasie	achian
abiruire	acatest	achilimit
! abitațiune	! acatolic	achințiu
! abiturient	acaț (copac)	achipuesc
ablaș	acațin	<i>achiū</i> (plantă)
ablișoară	ăcăr	acic
(sub albișor la Tikt.)	acăriță (insectă)	! acicular
! abnormitate	acar (instrument)	!! aciditate
abo	acar (fabricant)	! acidulat
<i>aboa</i>	! acar (la căile ferate)	acintuș
! abolire	acar (insectă)	acir
! aboliție	acar (conjunct.)	aciră
! abominabil	acăstăi	aciurare
! abonare	** acățare	<i>aciūaș</i>
abór	** acățacios	! aclamare
(=obor)	** acățărare	!! aclamator
! abordabil	** acățătoare	!! aclimatare
aboteșc	** acățos	!! aclimatizare
! abracadabrant	<i>acăū</i>	!! aclimatizație
abrașa	<i>accea</i>	!! aclimatizez
! abreviativ	! accedere	† aclo
!! abreviator	! accedez	* acmac
!! abreviatură	!! accelerare	† acnu
!! abrutizez	!! accelerație	† acnuma
abruzană	! accelerațiune	† acol
! abscisă	! accentez	** acolisire
! absidă	! accentuare	acolisitoriu
! absintez	!! accentuesc	acolit
!! absoarbere	! acceptare	acoloș
! absolutist	! accesibilitate	acom
! absolutoriu	!! accesie	!! acomodabil
!! absolventă	!! accesit	!! acomodant
! absorbitor	! accesiuone	! acomodament
! absorviruesc	!! acciză	!! acomodare
! abstinere	! accreștere	! acompaniare
! abștin	acelalalt	!! acompaniatoare
!! abștinere	acelalant	!! acompaniatoriu
† abșidar	acelălalt	! acompaniman
!! abundant	acelălant	* aconciez
! abundint	* acer	acoperit (subst.)
aburire	* acerat	acoperitoriu
abut	acestalalt	acoperitură
abuū	acestalant	! acordesc
! abuzant	acestălalt	!! acotiledon
! abuzare	acestălant	! acotiledonic
! abzie	acestlalt	acov
! academicește	! acetona	! acreditare
! acaparare	! achenie	acrid

<i>acridă</i>	! bacaloretă	balhuïu
* * acrire	bacce	bali
acriş (zăr)	! bacciform	balircă
acritoare	!! baccil	balistă
!! acrobată	† bace	balic
! acrobatic	bacfon	balomidă
acroïu	bacliu	* baloş
!! acromatizm	† bacolţi	! balotarisesc
! acrostihidă	bacriu	baltagibaş
acrotalasi	* bacsorez	balţă
acrovolizm	badahircă	bambură
! ax	badană	* * bamburcă
! axil	badei	! banatit
! actă	badii	banc
actie	! badin	band
actinamea	badoacă	!! bandajare
! actoraş	* baederă	!! bandare
! actorită	! bagadel	banderiu
! acţie	! bagatea	!! bandez
* * acufundare	bagcea	* bandiţă
* * acufundătură	baghiţă	bandoală
! aculeat	bagionetă	bandrabucă
! aculeiform	bagreanorodnic	bandrabură
! aculeol	<i>bagrin</i>	bangăhău
* aculm	<i>braghin</i>	bangău
! acumbent	bahadircă	banovet
! acumen	* * bahahue	banţ
! acuminat	baharaică	banţur
!! acumulare	baharoasă	† bapcă
!! acumulaţie	bahu	! baptistar
!! acumulaţiune	bahuesc	† barabar
acumuş	bahuitoare	barabulişte
! acurăteată	balb	† barac
!! acuza	balcă	baragă
! acuzător	balculaş	<i>barană</i>
! acvilon	bainet	! barat
! acvir	baio	bară (băltoacă)
<i>baargic</i>	baioş	! barbar
babaï	<i>balozo</i>	barbaric
babein	baïur	!! barbaric
babeingiu	bal (vot)	! barbaricesc
! <i>babelic</i>	! baladin	! barbarie
babie	! baladină	barbarină
babură	! balansez	! barbarizm
† baca	! balanţier	<i>barbă</i>
<i>bacală</i>	balaoacheş	† barberie
bacalim	balbuţ	barbiric
<i>bacalbaşa</i>	baldar	! barbuilez
! bacaloret	! baldrion	

barcacă	cabenită	calăf
! bargel	cablucă	calbează
!! baricadare	* <i>cabul</i>	calcat
barloiu	** caca	calcaură
! barme	cacalisaura	!! calcinare
barnă	cacancea	!! calcinație
! barnebit	** cacealma	! calcițațune
barnee	** cacealmagiū	!! calcinez
barnie	cacearma	! calcopirită
!! baroană	<i>cacerdisesc</i>	!! calculabil
! baroscop	* caciōr	!! calculare
† barșonesc	cacioresc	!! calculator
bartă	caco	! calculător
bartiță	cacodemon	calec
basalic	! cacofonic	calfed
† basamă	cacovean	calfie
bastara	cacu	† calfiū
<i>bașă</i>	caculi	! calibru
bașbaia	<i>cadalic</i>	calicesc (adjectiv)
<i>bașbuza</i>	cadalma	calicește
** bașbuzucie	cadel	calicime
** bașoaldă	! cadet	! calicinal
batalan	cadiascher	calicios
bataștine	cadilniță	** calicire
† batărăș	<i>cadisică</i>	** calicit
† batcă (=bapcă)	! cadrez	! caliculat
batcă (un pește)	!! caețel	! calificare
batcă (căpcană)	cafeluță	! calificat
bate	<i>caftangiū</i>	* caligulicioară
batere	caftar	! calita
batic	cagan	calițcă
baticel	caghelariū	! caliū
batiște	cahal	* caliū
batră	cahleată	calm (plantă)
batucel	<i>calvegidină</i>	calomel
bauesc	caillac	calpacă
baun	cailă	<i>calpuzănie</i>
baur	calmacamaș	calvin
!! bavard	caimăcămie	calvinesc
baz	caisină	** calvinește
bazageanbașă	caisiū	!! calvinizm
!! bazaltic	caišmir	** camardiner
bazăconie	calabrin	camatnicie
bazma	calafaciū	cambii
cabac	calambohi	!! camlot
<i>caban</i>	! calamină	! camblot
cabaniță (=colibă)	calap	! camerieră
<i>cabanlău</i>	cală	! camerling
** <i>cab</i>		

! camforă	! cantoral	** caravanseraiu
/ camforecă	! cantorie	caravelă
\ camfurcă	canțelist	caravion
!! camgar	! canțonetă	caravlah
camhă	! caolin	carăboiū
* camin	<i>capangă</i>	carăpit
camită	capară	!! carbol
! camizol	capasiz	!! carbonar
<i>campadură</i>	capăr	!! carbonific
! campană	capeică	! carbonil
! campanulaceu	! capilar	<i>carboș</i>
! campanulat	!! capilaritate	† carbunculus
! campanulă	capiolan	!! carbură
! campion	! capitez	† care
camuhaï	capitolă	! carcan
! camva	! / capitol	carciofoiū
cană (plantă)	!! capitoliu	* card
! canaliculat	! capitulan	cardaș
canaluță	capovenie	carea
cananarhisesc	! capselă	carecteï
cananit	! capșon	!! cariat
! canapeiū	!! capture	!! cariatidă
canară	!! captator	! caricat
* canariță (plantă)	!! capturație	!! caricaturez
† canceauiă	!! capturare	!! cariez
† cancet	! capturez	! carinat
* <i>cancioc</i>	! capțios	! carineform
! candelar	! capudan	! cariofilacee
candеш	capudan-pașă	! cariofilee
!! candidez	caraban	! cariopsă
candie	carabană	carlogesta
candilariu	carabaț	† carmajin
! canescent	carabete	† carmăn
! caneva	* caraboii	carmilă
cangelariū	carabura	! carnaliță
canie	! caracterisesc	!! carnetel
! caniș	! caracteristică	!! carnifice
caniv	! caracterizare	caro (<i>fugi</i> în limba
canonicește	carafefiz	ciriitorilor).
! canonieră	caragea (I, II, III)	!! carp
canonir	caragiū	! carpelă
canonisire	caral	! carpentă
! cantaloș	<i>caraman</i>	! carpie
! cantalup	<i>caramană</i>	carsac
<i>cantarialică</i>	carambie	carstace
! cantatrită	carange	! carstenită
† cantă (cană)	carantan	† cart (doniță)
cantă (fimee proastă)	carasir	! cartel
! cantonist	caraiū	

! cartilaginizare	catalfoase	! caul
cartofărie	!! catalogare	! cauliculă
! cartografie	!! cataloghez	! caulinar
caruhă	catandichi	! caulomic
!! carusel	catandisesc	caut (adjectiv)
carvană (plantă)	catarag	!! cautelă
casabașalic	! cataresis	! cauționamînt
casabert	catastiv	! cauționator
casan	cată	cauzilari
casaoc	{ catehis	cavac
!! casare	catihis	cavadiș
casăgin	catehisie	! cavalerizm
cascare	catehizare	! cavaleros
† cascanet	! catehumen	! cavalin
! caseină	! catenă	cavarbașă
! casierită	catergă	!! cavernă
! casiterită	caterisire	!! caviar
caslava	caterisis	!! <i>cavoii</i>
casric	catigorisire	cavză
† castei	catihetic	cazacincă
! castorină	catihetie	cazacîoc
!! castrare	catihizez	! cazacă
castriet	<i>caliraș</i>	<i>cazacliesc</i>
! castru	catire	<i>cazaclie</i>
* * cașă	catolicesc (I, II)	cazagi
* cașcă	* * catolicește	cazan-ahcesi
{ caștelan	catrafoi	! cazarmadă
caștelean	!! catramină	! cazarmez
caștie	* catur	cazilbășește
! cătafract	cațabae	! cazină
!! catagrafic	cațaonesc	caznic
catagrafisesc	cau	
catahrizmie	! caudat	

Adecă 693 de cuvinte lipsă. Categoriile *a-* — *ac-*, *ba-*, *ca-* ocupă în manuscrisul meu spațiile următoare: *a-* — *ac-* 253 pagini, *ba-* 584 pagini, *ca-* 972 pagini. Manuscrisul întreg *A-C* are 11280 pagini. Deci în primul volum al dicționarului lui Tiktin trebuie să fi lipsind 4320 de cuvinte, iar în întregul dicționar, fiindcă *A-C* e a patra parte, ar lipsi 17280 de cuvinte.

Poate că, va zice cineva, Tiktin nu însemnează din neologisme decît pe cele mai însemnate. Aceasta nu e adevărat. T. e așa de primitiv de neologisme, încît înregistrează și pe *aferat*, *basetă*, *boră* (un vînt pe Adriatică), *cabmar*, *casoletă*, *castet*, *chilific*, *colaps*, *comedon*, *contramină*, *conventicul*, și chiar pe *cascarilă*, *caleter*, *cauter*, *cavalet*, pentru care de altfel nu are nicio citație și dintre care pe cel din urmă chiar l-a scornit după francezul *chevalet*.

Poate că, va zice altcineva, Tiktin nu înregistrează cuvinte

lectale. Aceasta nu e adevărat. Din contra, T. e așa de primitiv de cuvinte vechi puțin întrebuințate pe vremea lor, încât înregistrează și pe *catastasis*, pentru care are o singură citație dintr-un document, pe *cillembec*, un nume turcesc al copacului *pistacia terebinthus*, pe care l-a găsit numai odată întrebuințat în Ralleti Suvénire, pe *chef* expertiză, pentru care n-aduce niciun exemplu, pe *Core*, care s-a răsculat contra lui Moise! Iar dintre cuvintele dialectale înregistrează pe *agestesc*, *airca*, *bûnă*, *blagă*, *bolf*, *bolind*, *clop*, *cept*, *Agust*, *ahăsta*, *ahaiia*, *aitură*, *aiasta*, *alău*, *ariștă*, *belceu*, *chiujar*, *crăvau*, *crer*.

Orî poate cuvintele înșirate de mine sînt acum întîiaș dată de mine scoase la iveală și n-au mai fost înregistrate de alți lexicografi înainte. Aceasta e adevărat pentru multe din ele, însă iar este adevărat că multe din ele sînt publicate prin dicționare anterioare celui al lui Tiktin. De pildă Hasdeu are pe *abătaloare*, *abeș*, *abală*, *abiruire*, *abo*, *acaț*, *acăriță*, *acar*, *acălare*, *acălăcios*, *acăfărare*, *acățătoare*, *acer*, *acerat*, *achilimit*, *acintuș*, *acir*, *acmac*, *aclo*, *acnă*, *acnuna*, *acolisitor*, *acoperit*, *acoperitură*, *acriș*, *acritoare*, *baccea*, *badii*, *bahadircă*, *baică*, *balhuiu*, *banoveț*, *barabuliște*, *bară*, *barbaric*, *barnee*, *bastara*, *bateă*, *baur*. Iar Pontbriant, ca să citez pe unul din dicționarele cele sărace, are pe *abdicare*, *abolire*, *abominabil*, *abonare*, *abordabil*, *abreviativ*, *abreviator*, *abreviatură*, *absolutist*, *abținere*, *academicăște*, *accelerare*, *acclerație*, *accelerațiune*, *accentuesc*, *acceptare*, *acesit*, *accesiune*, *acciză*, *aciditate*, *acidulat*, *aclamare*, *aclimalizare*, *aclimatizez*, *acompaniare*, *acompaniator*, *balistă*, *bărbat*, *barbaric*, *barbarism*, *baricadare*, *caca*, *cacofonic*, *cadet*, *caisiū*, *calaf*, *calcinare*, *calciniz*, *calculare*, *calculator*, *calibru*, *calicine*, *calicire*, *calificare*, *caliță*, *calvin*, *calvinesc*, *calvinește*, *calvinism*, *campion*, *canonicăște*, *capilar*, *capturare*, *capturez*, *caracterizare*, *carbură*, *caricaturez*, *carnifice*, *coscare*, *castrare*, *castru*, *catagrafic*, *catchizare*, *catenă*, *catihizez*, *catolicesc*, *catolicește*, *cavernă*, *cazarmez*.

Dar T. va zice iarăș careva, n-a cercetat alte dicționare, ci a scris numai după citațiile culese din izvoare. Însă mai întîiu aceasta ar fi o greșală de necertat, ca un lexicograf, care vine, să zică, al douăzecelea la rînd, să nu țină socoteală de cei nouăsprezece de mai înainte, dar apoi nu e adevărat. T. a cercetat mai multe lexice chiar decît mine și neconținut pomenește de ele, neconținut spune că cutare cuvînt, ori cutare înțeles, l-a găsit în cutare dicționar ori în dicționare. Apoi atunci cum se explică lucrul?

Trebue să se mai ia în sîrșit în considerare timpul cel lung, de care a dispus T. pentru a-și aduna materialul, și numărul cel mare al izvoarelor cercetate. T. în adevăr, dupăcum mărturisește în Introducere, a început să adune materialul de «peka începutul deceniului al șaptelea al vîecului trecut [1870]». Deci l-a adunat, pînă la 1895, cînd a început să publice dicționarul, în curs de 25 de ani. Cîu am adunat un material cu mult

mai bogat, și din punct de vedere al numărului cuvintelor, precum am arătat până acum, și din alte puncte de vedere, cum voiți arăta în paginile următoare, numai în doi ani. Este adevărat că am avut patru ajutoare, dar aceasta înseamnă că unul numai dintre noi cei cinci ar fi adunat materialul nostru cel foarte bogat în zece ani. Iar izvoarele lui Tiktin sînt mai numeroase decît ale mele. Ca să dau o aproximativă idee, învremece *scurtările* lui Tiktin se etalează pe 13 pagini, eu le-am putut îngreunădi pe ale mele pe 4 (într-o tipăritură de probă făcută de academia romîna). Apoi atunci cum se explică lucrul? Timp la îndămină ai, cărți cetești nenumărate, toate dicționarele altora le ai supt ochi, și cu toate acestea te prezinți cu mii de cuvinte lipsă, printre care unele ca *bacca*, *bahadîrcă*, *bamburcă*, *barbar*, *barbarie*, *barbă*, *calibru*, *calicesc*, *calicime*, *calvin*, *calvinesc*, *camfurcă*, *campion*, *camva*, *contaluș*, *cantonist*, *capcîră*, *capitoliu*, *capșon*, *capșios*, *caracteristică*, *carboul*, *carbonar*, *cariatidă*, *cariaturcz*, *cartel*, *cartografic*, *carusel*, *castre*, *catagrafic*, *cataloghez*, *catihis*, *catenă*, *catolicesc*, *cautelă*, *cavalerism*, *cavalin*, *cavernă*, *caviar*, *cavoi*, *cazarmcz*, *bija*, *bîrsă*, *bojogar*, *bojogăreală*, *bojogăresc*, *boldiș*, *bugezesc*, *bulbuc* (verb), *buric* (verb), *căltunariu*, *căltunăreasă*, *căsnicesc* (verb), *cătănesc* (verb), *cergă*, *ceteală*, *cețit*, *chez*, *chiclaz*, *chirfoșeală*, *chirfoșesc*, *chiroteală*, *chirolesc*, *chiroșcă*, *chitab*, *cifră*, *chiscuîi*, *cincime*, *cîrnosesc*, *cîtine*, *clempuș*, *clevetitor*, *condac*, *corcie*, *cranalic*; învremece din contra imi înregistrez pe *basetă*, *asrat*, *boră* un vînt pe Adriatică, *cascarilă*, *caleter*, *cauter*, *cavalet*, pe *cîtlembec*, pe *chesh* și pe *Core*, care s-a răscolat contra lui Moise. Aceasta înseamnă lipsă de metodă, procedare fără sistemă. Păcat de timp și păcat de operele cele multe cetite! (Ori poate n-au fost cetite, ci numai așa răsfoite, ca să se înmulțească numărul scurtărilor din cele 13 pagini?). Lexicograful n-a știut să profite nici de unul nici de celelalte.

2. Aceiaș sărăcie se observă și la înțelesurile cuvintelor. Negreșit în această privință, a însemnării înțelesurilor cuvintelor, Tiktin e superior lexicografilor anteriori lui; dar e așa de mare distanța dela ceia ce putea face, chiar fără să fie un renumit învățat, într-un timp așa de îndelungat și cu un material așa de bogat, până la aceia ce a făcut, încît superioritatea aceia pierde foarte mult din valoare. Voiți da exemple, pe care le voiți lua din diferite categorii de cuvinte.

a. O prepoziție. CĂTRĂ. Are următoarele înțelesuri:

||| a. Loc. Propriu și figurat. ||| 1. Locul *încotro*. *Ad. versus*. *Vers.* (Gîndul meu la tine zboară, ca o pasăre ușoară *cătră* cuibul înverzit. A. 143). ||| 2. Locul *înspre*, *dînspre*, *pela*. *Ad. Vers.* (Nu mai făcu zece pași și zări *către* un desiș un fel de casă. I. 59. — Mai *către* mijlocul grădinei se făcea că era o fințină de marmură albă. I. 244). ||| 3. Locul *pelingă*. *Ad. A.*

(*Către* toate aste dară și împăratul a poftit, ca să văză cine este ăst cîntăreț prăpădit. P. E. I. 33). ||| 4. *Față cu. Coram. Vis-à-vis, devant* (Moș Nichifor s-a răsufat, la un păhar cu vin, *cătră* un prieten al său. CR. 136). ||| 5. *Tendința spre, Ad. Vers* (De din vale de Rovine grăim, doamnă, *cătră* tine. E. 243). ||| **b**. *Timp.* ||| 1. *Pela, aproximativ pe vremea. Circiter. Sur. vers.* (*Către* căpătiul dintiū al vremilor să povesteste că omul era croit din alte foarfeci. DEL. S. 79). ||| 2. *Spre, cînd tocmai se apropie timpul. Sub. Vers, sur* (A treia zi *cătră* sară pornește și el, mergînd în pasul calului. CR. 198). ||| **c**. *Scop. Ad. Pour.* (Îngerul l-a în-tărit *cătră* acel războiū. DOS. PRO. 145. — Stăpinul lumii toate au supus *cătră* lucrare. C. 285). ||| **d**. *Obiect nedrept. Ad. A.* (Aflînd vreme pre voc a supunere țeara Moldovii *cătră* sine. LET. 215. — Și de atunce sint date [satele] *cătră* Smil. LET. 253. — Reniū, sat de țară pre Dunăre ascultătoriū *cătră* ocolul Galaților. LET. 253). ||| **e**. *Obiect drept. Ad. Vers, envers.* (Aveți *cătră* domnul teamă. DOS. PS. 68. — Am arătat asprime *cătră* mulți N. I. 149. — Se vede că pentru iubirea ce ai *către* împăratul, stăpînă, te uîți așa de gales la mine. I. 15). ||| **f**. *In privința, despre. De. Sur. quant à* (*Cătră* aceste să cauți ce scrie iscusitul istorie... LET. 77. — Este fără îndoire păgubire *cătră* acei ce fac zidiri. UR. I. 198. — Așa este, cît *cătră* noroadile cele politicite, dar pentru niște varvari ca aceștiia ce cuvint [se poate pune înainte?]. DR. 265.) ||| **g**. *In contra. Contra. Contre* (Deșert *cătră* aproape tot omul grăiaște. DOS. PS. 37). — ||| **izolări.** *De cătră.* ||| 1. *Loc. Despre, din partea; dinspre. Ab, de; ad... versus. De, de la part; du côté de* (Frunză verde de pe mal, bădiță *de către* deal, ce lași vreme-așa uitată și nu vii la noi vreodată? P.P.I. 158). ||| 2. *Timp. = b* (Cînd o fi *de cătră* seară, să mi te paica de ceară. P.P.I. 259). ||| 3. *Cauză. De; ab. Par* (Materia ei [cărții e] tratată cu serioșitate *de către* conștiineșosul autor. O. III. 11). **h** *Până cătră.* Toate înțelesurile lui *cătră* cu arătarea continuității în timp și în spațiu dela un punct până la altul. *Usque ad* (*coram, circiter, sub, de, contra*). *Jusque vers* (*à, vis-à-vis, devant, sur, pour, envers, contre*) (Ea cum veni, nici una nici alta, se prinse lingă fieșorul de împărat și numai lingă dînsul jucă *pînă cătră* seară. I. 185).

Tiktin însă pentru cele 5 înțelesuri de loc dă unul: «(Richtung) gegen. zu (... hin.) an.» Pentru cele două de timp dă unul: «(zeitlich) gegen.» Și în schimbul tuturor celorlalte categorii de înțelesuri (scop, obiect nedrept, obiect drept, în privința, încontra) dă unul, pe care-l numește «persönliche Beziehung» și-l lămurește cu un exemplu ce se potrivește cū raportul de obiect drept («er-tători și milostivi *către*».)

h. O conjuncție. CÎND. *Quando; cum. Quand; lorsque.* Are următoarele înțelesuri.

||| 1. Propoziții subordonate temporale pentru a arăta coincidența

man de lup trăgea cu urechea, *cînd* vorbîa capra cu [ezii] CR. 21). || 2. Înțelesul de supt 1 cu elipsa predicatului (*Cînd* aproape aproape să pun mîna pe dinsul, i-am perdat urma. CR. 52.—După Beligrad am sosit la Rușava. *Cînd* acolo, vameșii dela hotar încep a cotrobăi prin lăzile mele. A. T. 71). || 3. Conjunctie copulativă și adversativă. Arată legătura bruscă și neașteptată între două acțiuni. *Și deodată, dar deodată* (Avea încă multe de spus moș Tindală, *cînd* a luat sama că nu-l asculta nime. N. I. 252). || 4. *Oridecîlcori*. *Πότῃ ἄν. Quoties. Toutes les fois que* (*Cînd* să vrea sui nórul des [sic=dé] la cört, înjugă fiii lui Israel cu mărfa lor. B. 69² [*ἰψὴν δ'ἄν ἀνέβη*]). || 5. Cu elipsa propoziției principale, în exclamație. *Să dea Dumnezeu! Biné ar fi!* (*Cînd* ai ști cît foc este în astă ticăloasă inimă! N. I. 51). || 6. Propoziții subordonate condiționale. *Dacă* (*Cînd* ar ști omul ce ar păți, dinnainte s-ar păzi. CR. 31). || 7. Cauză. *Odată ce, deoarece, fiindcă. Du moment que* (Lumea ce-mî folosește, *cînd* a ochilor mei lume din videre îmi lipsește? c. 100). || 8. Concesie. *Măcar că. Quoique* (Aceastea dară, *cînd* pre scurt, o iubită priiatine, în cămilă și în sirea ei aștea se socotese, și cu tot adevărul așa și sint. CANT. I. 91).— || **Izolări.** *Oa cînd. Quasi. Comme si* (Țipă, *ca cînd* o beleștă cineva de vie. ROM. GL. I. 53). *Ca și cînd=Ca cînd.* *Cînd colo =3* (*Cînd colo*, epele nicăeri E. N. 20). *Da cînd?* *D-apoi cînd? Ce se va întimpla atunci cînd?* (Ce i-oii mai face și eu, veți vedea voi.—*D-apoi cînd* or veni ai noștri?—Atunci voi să vă faceți moarte-n popușoi. CR. 13). *De cînd. Ex quo tempore, ex quo. Depuis que* (*De cînd* căzu un trăsnet în dom, de atunci în somn ca plumbul surd și rece el doarme ziua toată. E. 210) *In vreme cînd.* || 1. = *Te cînd.* (Tu dormi, *în vreme cînd* toți ceia laltî varsă sudori de moarte muncind. DR. 10). || 2 = *Deoarece* (Robinson cum era să te cunoască, *în vreme cînd* nici văzuse, nici auzi mincat de aceste! DR. 63). *Oricînd. Oridecîlcori Quoties. quotiescumque. Toutes les fois que* (Împărat e cerșitoriu: *oricînd* bea, se veseleşte. c. 287). *Pe cînd. In vreme ce. Cum. Pendant que* (*Pe cînd* la cuibu-i paserea zboară, Zumbira tristă din cort eșiso. A. 19). *Până cînd.* || 1. *Cîtă vreme. Quandiu, quoad dum. Tant que.* (*Până cînd* duhul minciunii! nu căleă pe adevărul acestel nalto științe, omul se îndulea de hazul ce ceriul îi dăruise. c. 302). || 2. *Până ce. Quoad. Jusqu'à ce que* (Amindoi într-o durere se useau depo picioare, *până cînd* odinioară au sosit fericit ceasul de dorită întîlnire. c. 84). *Cînd a fost odată. Intr-o bună dimineață* (*Iar cînd* au fost odată, nu s-au saturat de bine și de cinstea ce avea. LET. II. 209). *Cînd este la adicălea. Dacă trebuie să vorbim serios* (*Ș-apoi cînd* este la adicălea, te-aș întreba ca ce fel de zătieneală ai putea să întîmpini din pricina asta? CR. 203) *Cînd la dică, nu i nimică. T. cînd cînd te aștepti să capeți ceva, nu găsești nimic* (Na țî o bună, zise Trăsnea; *cînd* la dică, nu i nimică. CR. A. 114)

Tiktin însă da conjunctiei neizolate numai 2 înțelesuri: «1. wenn, etc. 2. de tout cînd»

timp. Cumcă e și condițională, copulativă, cauzală, concesivă, de aceasta habar n-are.

7. Un verb. BAT. Are următoarele înțelesuri. (Inseamnă cu o steluță pe acele care lipsesc la Tiktin).

||| *1. *Transitiv.* ||| 1. *Lovesc, dau lovituri.* Propriu și figurat. *Batture, icere, ferire. Battre, frapper.* (Moțoc îi sărută mina, asemenea cînelui care, în loc să muște, linge mina, care-l bate. N. I 141.—Cugetul pe care făcător de rele nu bate? S. M. 89).

||| *2. *Izbesc. Offendere, illidere, impingere. Pousser, heurter* (Barba năvălu mi s-a albit, căci fața mi stă dezvălită și capul acoperit, că pe barbă totdeauna elementele o bat, ea suferă vinturi, geruri, brume, ploă, neîncetat. p. II. 72.—Bate cizma, n o cruța, că dăia-i dat banii pe ea. CUL. 183.—Ești afară, soacră mare, c-duceți pe norătare, ț-duceți un ajutor, să te bată de cuptor și, ca să mă schimb-odată, să te bată și de vatră MINDR. 170). ||| *3.

||| 3. *Ating până la, ating, lovesc.* Propriu și figurat. *Porrigi, pertinere, excurrere, procurrere, attingere. S'étendre jusqu'à, atteindre* (Numai cit sunetul cuvintelor le bat urechile. P. M. 256.—Peteala-mă bătea căleile. CO. VI II 102).

||| 4. *Cad peste, dau peste, numeresc.* Despre brumă, ploaie, grindină, lumina soarelui și a lunii. *Tangere, contingere, cadere în, incidere in. Atteindre, toucher* (Ploile bat fața ogorului. ION. CAL. 71.—Brumele bat porumbul. ION. D. 146.—Păpușoiu bătut de piatră, ca copilul fără tată. ȘEZ. I. 48 —Te bate soarele). ||| 5. *Infig. Infigere, figere. Enfoncer* (De-î găsi o para frînta în toată casa, să mi-o bați în frunte. A.T. 157.—Bătu țepușele în pămînt. I. 83).

||| *6. *Lovesc spicele ori ciocălan, ca să se dezghioace boabele. Terere, deterere, perlicio flagellare, spicas baculis excutere, spicas fustibus tundere vel cudere, frumentum pulsibus tribularum deterere, messem tribulis exterere. Battre* (Ghedeon bătea grîu în teasc. B. 177e.—În Ianuarie se bate pinea și la arie și supt stodolă. ION. CAL. 5).

||| 7. *Ciocănesc. Pulsare. Battre* (Decînd îmi bateți toaca, chiar ca toaca m-am uscat. CO. I. 405.—Decît slugă la popa, mai bine să bați doba. MINDR. 165).

||| 8. *Pedepsesc, osîndesc. Punire, puniri. Punir* (Mă ai pus cap preste alții, să bat pe toți necurații. DOS. ps. 16.—Nu știu zilele mi-s rele, ori mă bat faptele mele, nu știu locu-mi este rău, ori mă bate dumnezău. Nu mă bate, sfînte doamne, nu mă bate cu canoane, dacă nu m-ai fost bătut, cînd faptele le-am făcut. P. P. I. 194).

||| 9. *Atac, bombardez* (o cetate). *Aggredi, tormentis et telis aggredi. Attaquer, canonner, bombarder* (Moscalii au început a bate Orul din rușe și din cumbarele. LET. II. 429.—Funurile băteau neconținut cetatea. N. I. 173).

||| 10. *Inving, dovedesc. Vincere. Vaincre* (Acel împărat bătuse pe toți împărații. I. 11.—Brațul lui fără-necutare bate oardele tătare P. P. A. 173).

||| *11. *Intrec, rămîn pe cîeva în ceva. Superare. Surpasser* (Doamne, Cătă, cît ești de frumoasă, n-are măică-ta nevoie de zestre, bați o față de boeriu. CO. VI I. 486).

||| *12. *Supun curăzboiu, prăd curăzboiu, străbat cucerind. Bello occupare*

cinsprezece mii de oaste, să *bată* tot Bugeagul. LET. II. 336. — Robi Sarmate iarăş fac turburare şi *bat* marginile împărăţiei. P. M. 180). || *13 *Umbli mult, străbat. Pervagari, pererrare, discurrere. Parcourir, battre* (Numai eū, rămas acelaş, *bat* mereū acelaş drum. E. 24 — Bărbaţi-s cu plugurile, nevestele *bat* crijmile. MÎNDR. 109). || 14. *Fac să cadă jos din copac fructele ori scuturînd copacul ori lovînd fructele cu o prăjină. Decutere. Faire tomber en secouant* (Nu bate poamele ceale necoapte. ȚIC. 211. — Să nu bați merele până în ziua de sf. Ilie. ȘEZ. III 48). || *15. *Scutur. Quatere, quassare, concutere. Secouer* (In groapa aceasta se scutură toate albinele roiiului celui nou *bătînd* tare cojnița. EC. 191. — Io la joc. mama la joc, mălaia-i de joii în foc. Mama-l bate de cenușă, copii-s de cap la ușa. MÎNDR. 135). || *16. *Amestec răpede. Pragitare (rudicula), miscere (rudicula). Remuer, agiter, brouiller, mêler (ou mélanger) ensemble en remuant, battre (des oeufs)* (Ia doao albușuri de oaă, *bate*-le cu doao trei nuelușe curate. OGL. 303. — Aū început a *bate* laptele, până ce s-aū ales untul. DR. 140. — Tăricioare de griū *se bate* cu trei ouă. ȘEZ. IV. 127). || 17. *Atîng suflînd* (Despre vînt). *Afflare Souffler contre ou vers* ([Valurile] le *bătea* vîntul dinnainte. VA. 257. — Murgule, coamă rotată, du-mă la mindra odată, că țoi face grajdii de piatră, vîntul să nu mi te *bată*. HOD. 47.) || *18. *Imping suflînd. Flando propellere. Pousser en soufflant* (Vîntul *bătea* glasul tocmai cătră acea parte. DR. 225). || *19. *Fac să vină, aduc. Adducere. Amener* (Ce vînturi te-aū *bătut* pela noi? SB. P. 57). || *20. Ia jocul de noroc, precum cărți, șah, table: *Am un instrument de luptă, de pildă o carte, o figură, de mai mare valoare decît acel pe care mi-l opune adversarul. Vincere, superare. Battre* (la șah), *couper ou emporter* (la jocul de cărți) (Cînd eū am dat pe riga, *bași* cu alta mai mare? Astfel de neștiință e lucru de mirare. GR. A. 265. — Nu pot *să bat* măcar o carte. A. T. 458). || *21 *Joc, despre cărțile de joc. Paginis ludere. Jouer (aux cartes)* (Mania cu îparateasa *bătē* cărții. Tot o *bătut* îi cărții pînă supri mnedzu nopti. ȘEZ. IV. 202). || 22. *Bătătucesc, bătăturesc. Terere, bene occulcare, fistucare. Fouler, frayer, battre* (Pintre spinii și peste pietre șleah *bătut* i se părea. CO. I. 406. — Nu apuca bine să *se bată* un drum, și din nou începea să ningă. CO. VI. 287. — De-a fi [untul]-n putine *bătut*. MAR. DESC. 134). || *23. *Fabric* (banii, monedă). *Cudere, percutere, signare. Frapper* ([de la] monnaie), *battre* (monnaie). (Iți dăm slobozenie să bați bani însămnăți cu caracterul tău. Ș. I 240. — De mult ce ești avut, bani de aur ai *bătut*. P. P. A. 211). || 24. *Făuresc, lucrez un metal. Tundere, procurdere, fabricari. Forger, battre le fer* (Oțelul din coroană cu glorie-i *bătut*. A. III. 497). || 25. La țesut: *Trec printre firele urzelei, de a curmezișul, alle fire*. Propriu și figurat. *In stamine subtemen intexere. Tramer* (Eram să-ți țes o haină urzită în descîntece, *bătută*-n fericire. E. N. 9. — O pereche de itari strînși pe vină, cu p... *bătuți* în lină. ȘEZ. catrințe).

ŞEZ. III 71). || *26 *Ascut* (coasa). *Acuere, caxacuere* (falcem). *Aiguiser, fusillér* (la faulx) (Era o mămăligă, la a cărei umbră puteai bate coasa. POP. RET. P. I. 65). || 27. *Jugănesc*, despre berbeci și țapi. *Castrare. Châtrer* (Fata îl învață să să ducă în țirg, să tundă berbecii și să vîndă lina, apoi să caute un meșter ca să-i bată. ŞEZ. I. 100. || *28. *Strîng. Stringere. Etreindre* (Să încolăci preste dinsul un șarpe, bătîndu-i toate mădulările. MIN. O. 40²₁). — || 29. *Sun, produc un sunet. Sonare. Sonner* (Fiind și ceasornic, de bătea toate ceasurile zilei. LET. III. 174. — San Mare sinistru miezul nopții bate. E. 56). || *30. La pascuit: *Mișc apa cu lophețile, fac zgomot prin apă. Aquam quatere inter piscandum. Agiter l'eau pendant la pêche* (Un al treile pascar vine cu luntrea și bate apa, pînă ce se sfîrșește de strîns tot năvodul. ION. P. 408). || 31. *Chinuesc, nă-ăjesc, nu las în pace. Agitare. Agiter* (Suflete bătut de gînd! E. 189 — Bun creștin, dar multe, doamne, l-au bătut! COȘ. F. 71. — Uneori îl bătea gîndurile să-și facă seamă singur. I. 214). || *32. *Mișc. Movere. Mouvoir* (Peste virfuri trece luna, codru-și bate frunza lin, dintre ramuri de arin melancolic codrul sună. E. 151). || *33. *Leg. strîng, ferec, fixeș. Figere. Fixer* (L-au prins, l-au bătut în feră și l-au trimis în Ardeal. Ș. II. 257. — Cu izmene de faior bătute pe la picior. ŞEZ. I. 143 — Alții cu ciocanele să bată potcoavele. ŞEZ. II. 10). || *34 *Fac să bată* (Despre ploae). *Efficere ut cadat* (imber). *Faire tomber* (de la pliuie) (Pleacă Ioan botezînd, sfînt Ilie fulgerînd, sfîntul Petre ploii bătînd. P. P. T. 34). || *35. *Iau miera și ceara dintr-un stup. Eximere vel demetere* (favos). *Châtrer* (les ruches) (Un Grec carele a fost de aî fost bătut stupii lui Gavrilică vornicul și aî dat știubeelor foc. LET. II. 252. — Matcelo se bat toamna. ION. D. 249). || 36. *A face actul de perpetuarea speciei*, despre harnasari. *Salve* (equam). *Covrir* (une jument) (Acești harnasari bat herghelia. ION. D. 262). || *37. *Joc. Saltare. Danser* (O băteam [polca] virtos cînd eram mic. A. T. 1130). || *38. *Pun în mișcare, fac să funcționeze* (Despre telegraf). *Movere. Mettre en mouvement, faire fonctionner* (le télégraphe) (Parcă avea el neamuri, fețe mari politicești, să le bată telegraful pe minut la București? CO. VI II. 255. — Bat o depeșă). || *39. *Cînt cu un instrument. Canere. Battre* (Meterhaneaua domnului bătea în toate zilele chindiea. LET. III. 174. — Cine a dat ordin să bată alarma? I. N. V. 501). || 40. *Acoper cu, bușesc. Praefigere vel suffigere aliquid aliqua re, inducere aliquid super aliquid. Garnir ou revêtir de quelque chose* (Are Barbu-o fată mare cu cozile pe spinare tot bătute cu parale. BIB. 262. — Pe drăguța din vecini să-l amuți sara cu cîni și să-i bați urma cu spină. MÎNDR. 83. — Fata îi coase un rînd de strae numai cu pietre scumpe bătute. ŞEZ. I. 8). || *41. *Năpădesc. Opprimere, invadere. Assaillir* (Cînd pela vreme de noapte, pe Vălean sudorî îl bate. SEV. 298). || *42. *Latru după. Latrare, allatrare, collatrare, oblatrare. Aboyer à ou contre q.* (Bate, bate cîni-n sat pe Măriea din Bănat fugită dela bărbat.

ALEXICI I. 137).— ||| **Izolări.** In jurăminte: *Să mă bată crucea (dumnezeii)* (Zău. badică, *să mă bată dumnezeii* de am furat-o. CO. I. 852).— In blesteme: *Orî* verbul singur fără subiect orî cu subiect și anume: *cerul, cercul delingă lună, cîrniea, concina, crucea, cucul, domniul sfînt, dorul mîndrei, dragostea, dumnezeii, fața turtei, focul, gardul, hazul, întunericul, mama lui dumnezeii, năpasta, norocul, norii, para, pirdalnică, pirdalnicul, pustiea, scirba, sfinții, toaca, urîtul, vina, zîta de mîne, etc.* (Of, *bată-le cucu marșan-de-mode, că mare scumpe-s!* A. T. 335). *Bat apa în piia,* orî **bat apa în piia să se aleagă unt. Pierd vremea* (Degeaba mai bați apa-n cîiuă să s-aleagă unt, că nu s-a alege niciodată. CR. 118). *Bat apa să se aleagă unt. Pierd vremea.* (Bate apa să s-aleagă unt. ȘEZ. I. 220). *Bată-l crucea. Diavolul* (MAR. SERB. I. 2; ALEXICI I.260). *Bat ca la fasole. Bat foarte tare.* *Bat ca mărul. Bat foarte tare* (Și unde mi să pun amindoî betivii pe el și dă-î, dă-î, până-î sfirticară toate hăinele și-l bat ca mărul. POP. RET. P. IV. 24). *Imi bat capul. Mă gîndesc, cuget, mă socotesc cu mîntea, chibzuesc* (Și-și bate capul cum ar face rău altuia. TIC. 6). *Bat capul cuiva. Stăruesc de cineva, rog pe cineva cu s.ăruință, mă țin de cineva* (Joc umbla după Junona bătîndu-î capul. I. UNC. 11). *Ce-ți bați capul! Ce socotești d-ta? Sigur!* (Doar lenea-î împărăteasă mare, ce-ți bați capul? CR. 332). *Bat cîmpii. Vorbesc într-aiuri, bînguesc, vorbesc halandata, vorbesc ca un nebun* (Bate cîmpii I. UNC. 26). *Bat cu mîna pe* (orî peste) *umăr.* Ca semn de manifestare a unei mari multămiri (L-a bătut vodă cu mîna pe umăr. CR. A. 20). *Bat dela roate. Bat tare, înving complect* (Și așa învinse Ștefan pe aprigii săi dușmani, bătîndu-î dela roate și tăind în ei ca în curechiu. MAR. T. 117). *Bat dobză. Dobzălez, bat măr, bat tare* (Așa e, mamă, zise zmeul plîngînd de frică, că-l bătea mamă-sa dobză, cînd se minia. POP. RET. P. I. 39). *Mă bate fericea. Am noroc* (BAR. I. 45; P. PO. II. 42). *Bat gîndul în doia. Imi bat capul, mă gîndesc* (Nu-ți mai bate gîndu-n doia a ne strica viața nouă. ȘEZ. I. 50). *Bate lela. Derbedeu.* (Hasdeu din Th. Codrescu Dialoguî 1880, pag. 234). *Bate poduri=Bate lela.* (BAR. I. 96). *Imi bat joc de cineva. Iau peste picior, iau în ris, batjocoresc, necinstesc* (Te văz bine că tu îî bați joc de mine. BAR. AR. 54). *Bat joc cu cineva=imi bat joc de cineva* (Privește un țăran cum bate joc cu noi. D. I. 10). *Mă bate soba la cap. Sufer din cauza exhalatiilor cărbunilor din sobă.* *Bat la stroii* (Poruncește să aducă niște palce, că am să-î bat [pe draci] la stroii, să pomenească cît or trăi. CR. 305). *Bat la talpă orî la tîlpi.* || 1. *Bat la falangă.* || 2. —avere, bani. *Risipesc* (Cea întiiu treabă ce a să facă a să fio să-î vindă stînjiniî de moșie, care i-î vei da zestre, și dupăce-î va bate la talpe. are să-ți lepede fata. N. I. 299) *Bat laturile orî laturile. Umblu fugar* (BAR. I. 43). *Bat lela. Umblu lela, bat pavelele, hoînăresc, umblu fără scop și fără să mă gîndesc, umblu ca un călător* (D. I. 10). *Bate lela, do*

nu-î căutaşi? POP. RET. P. I. 38). *Bat măr pe cineva. Bat tare.* (Bietul băiat, bătut măr de tată-său, se întoarse supărat. MAR. O. II. 365). *Bat mătăni. Fac mătăni.* (Eū bat la sfinţi mătăni. VL. P. 5). *Îmî bat mendrele. Îmî fac mendrele, trăesc cum vreū în cea mai mare libertate* (Lasă, lasă, n au să Ńie cit lumea mişeliile astea, nu vā veŃi b ite voi mult mendrele. CO. IV. 503). *Bat mingea. Joc mingea.* *Bat mîna. Daū mîna în semn de deplină înţelegere cu cineva asupra unui lucru* (Florico, mă duc şi viū îndată, ca să batem mîna împreună. A.T. 918). *Bat obrazul cuiwa. Dojenesc, fac imputări cuiwa* (Să nu-î bată obrazul bărbatul, că a luat-o cu degetul orî cu cit îi pe ea. SEV. N. 47). *Bat pe cineva o sulă de bătrî. Bat tare* (BAR. I. 42). *Bat palma=Bat mîna* (Iad să fie un Jidan, îndată ar bate palma CO. VII. 12) *Bat pavelele=Bat lela.* *Bat perele cuiwa. ÎnvăŃ pe cineva, daū poveŃe cuiwa* (Până nu plecā de acasă, bătutu i-a nucrea perele, cum să se poarte, de s ar întilni cu omul cel bun. POP. RET. P. IV. 25). *Îmî bat picioarele. Mă ostenesc* (Săracele fetele, multu-ş bat picioarele pe toate răzoarele. P. P. I. 439). *Bat pizmă cuiwa. Pizmuiesc, invidiez. voesc răul cuiwa* (Doi voevozi, ce î bătea pizmă, îl vicleniră. DOS. PRO. 48₁ jos). *Bat popicile. Joc popicile.* *Bat pristav. AnunŃ prin pristav* (Bătuse pristav că aceluî îi va da. FUND. 117). *Bat putineiul. Aleg unt amestecînd zmiintina în putineiū* (VeŃ bate şi putineiul, ca să alegi untul. ŢEZ. V. 131). *Bat războiū. Fac războiū, am războiū, mă bat în războiū* (Alexandru zise: «Multe războaie am bătut, iarā acuş puŃin să ne ostenim şi iarāş ne vom întoarce la lume. AL. 94) *Bat unt=Bat putineiul* (Sū se bată untul singur, budăfu-n spate-şi leagă. CO. III 261). *Bătut cu leuca. Prost* (MAR. O. I. 348). *Bătut cu lopata. Îndesat, făcut des, posedînd în mare număr şi unele lingă altele nişte lucruri oarecare* (Părul par că era bătut cu lopata de pere multe ce avea. CR. 293). *Bătut de dumnezeū. Nebun, zărghit, zăhud, zmiintit* (Cînd văzură pe Ţugulea, rămaseră ca băluŃi de dumnezeū. I. 331). *Bătut de stele=Bătut de dumnezeū* (Cum poŃi dar, bătut de stele, să mă baŃi fără de jele? MAR. SAT. 4). *Bătut la cap. Prost, timp, gogoman* (E bătut la cap tocma ca un Ńap. P. PO. I. 10). *Cale bătută. Şleah, drum bătut, cale cunoscută de mult.* Propriu şi figurat (ToŃi ceilalŃi se duc pe cale bătută, fără să-şi mai bată capul de a mai socoti. ION. CAL. 243). *Drum bătut=Cale bătută.* *L-au bătut cărbunii la cap. S-a îmbătat* (P. PO. I. 111). *Lapte bătut. Lapte covăsit*: se fierbe laptele, se lasă să se răcească, se amestecă cu citeva linguri de zmiintină şi apoi se bate (BAT a 16); după ce s-a bătut, se pune laptele la răcoare şi după citeva ceasuri devine lapte bătut — *Bat pietre. Umblu fără treabă.* Z. I. 254. *Bat ca pe o chilă de poşuol. Bat tare.* Z. I. 265. *Bat ca pe un cine. Bat fără mila.* Z. I. 385. *A fi ca cotoiul bătut la zmiintină. A fi trist.* Z. I. 442. *Bat calea minzului. Umblu fără scop, de colo colo.* Z. I. 545. *Bat la treŃ coaste. Bat tare.* Z. II. 90. *Îmî bat gura în* ... fime-

ile. *A fi un păcătos, un imbecil.* Z. II. 157. *Imi bat limba.* *Vorbesc mult.* Z. II. 226. *Bat cuiva nasul cu vorba. Il înfrunt, îl supăr.* Z. II. 312. *Slab, de-l bate vîntul. Foarte slab.* Z. II. 734. *Bat cuiva luleaia pe datorie. Il supăr cu vorbă multă.* Z. III. 211. *Bat sac orî țol pe cineva. Bat foarte tare.* Z. III. 354, 404. *Bat ușele. Umblu din casă în casă.* Z. III. 426. *Bat alcaia. Pierd timpul.* Z. IV. 244. *Bat pe cineva de-i merg fulgii orî până strigă la raci orî vălălău orî de tocmeală. Bat foarte tare.* Z. IV. 274, 275. *Bat pe cineva pe datorie. Il bat fără să fie vinovat.* Z. IV. 275. *Imi bat gura de chică. Vorbesc fără a cugela, vorbesc nimicuri.* Z. IV. 308. *Fector bătut de brumă. Holteii bătrîn.* Z. IV. 357. *Bat ponturi. Dau cuiva a înțelege pe de departe.* Z. IV. 553. *Bat toba în țirg și la moară. Dau de știre la toți.* Z. IV. 665. *Bat cu muchea și scot cu unghiea. Fac un lucru prost.* Z. V. 437. *Bătul ca în piia Amefit, zăpăcit.* Z. V. 498.

|| **b.** *Netransitiv.* || 1. *Lovesc, izbesc.* Propriu și figurat. *Icere, ferire. Frapper, battre* (Un grier, ridicat în două labe, s-a nchinat bătînd din pinten. E. 196.—Călăreții în caii lor sălbateci bat cu scările de lemn. E. 242.—De va bate ploaea peste o arătură proaspătă, strică pe tot anul acel pămînt. ION CAL. 30). || 2. *Tind, caut să ajung, fac aluzie la, pișc cu vorba. Niti orî anniti ad aliquid, tendere orî contendere ad aliquid, petere orî appetere aliquid; significare aliquem orî aliquid orî de aliqua re. Chercher à atteindre qc., tendre à qc., faire allusion à qc.* (Irina bătea să fie însăș cirmuitoare. M. 382.—A ! înțeleg, bate în ciocoi, unde mincă sudoarea țoporului suveran. CAR. T. II. 22). || 3. *Ciocănesc, bocănesc. Pulsare. Frapper* (Bătu la ușe. DOS. PRO-54.—Sosind la porțile iadului, bătu de trei orî. N. I 92). || 4. *Pocnesc, plesnesc* (din palme, din aripî). *Concrepare (manibus, alis), manus (alas) quater e cum clangore. Frapper des mains, battre des ailes* (Ău început a ride și a bate în palme. LET. II. 206.—Corbu-n aripe bătea. BIB. 298). || 5. *Filfii. Fluitare. Flotter* (Cu papucii scîrțîind, cu poalele-n vînt bătînd, cu cerceii străncănind ea la apă se ducea. BIB. 263) || 6. *Sun* (despre dobă, ceasornic, clopot). Propriu și figurat. *Sonare. Sonner* (Ceasornicul bătea, de se auzia peste tot țirgul. LET. III. 151.—Auzi, mîndră, doba bate, măi rămii cu sănătate. P.P.I. 298). || 7. *Mă izbesc de ceva. Impingi alicui rei, allidi ad aliquid. Donner contre, heurter contre, se heurter contre* (Un stîlp de piatră, unde bate apa heleșteului Bahlului, UR. V. 314). || 8. *Zvicnesc.* Propriu și figurat. *Palpitare. Battre* (Inima rece d-abia bate în peptu-mi s. M. 20.—Timpla bate liniștită ca o umbră viorie. E. 185). || 9. *Clipesc. Nictari, palpitare (oculis). Cligner, clignoter* (Ochii mari, bătînd închiși. E. 261). || 10. *Mă înclin, an aplecare. Proclivem (propensum, primum) esse ad aliquid, cupidum esse alicujus rei. Avoir la tendance de faire qc.* (Mintea lui ca o cumpănă se clătina, cînd într-o parte, cînd în alta, dar tot spre înșelare bătea. CO. VII. 213) || 11. *Am plăcere pentru ceva, înmî p...* *nantem,*

*amatorem) alicujus rei esse. Aimer qc. (Oaea be foarte puțină apă și iarna mai mult bate cu omăt. ION. CAL. 230). || 12. Ajung până la. Pertinere ad (ad...usque), attingere aliquid. Aller jusqu'à, s'étendre jusqu'à, porter (Și era cetatea lui Por de patru ori cît bate săgeata. AL. 124.—Șăde numai la oglindă și gunoîu bate-n grindă. ȘEZ. I. 103). || *13. Sint așezat cătră, sint situat cătră, privesc cătră Vergere. Etre situé vers (Neagra Cetate, ce spre miază noapte bate. BA. AR. 27) || *14. Port războiū. Bellare, bellum gerere, belligerare, bellum habere. Guerroyer (Cum ai văzut oastea mea, cum ai prins a bate și nu stai să vorovim. LET. II. 358.—Bătînd el la o cetate și luîndu-o, vru să aprindă turnul CAL. 111.—Eși Gaal și aubătut cătră Avimeleh. B. 181²). || 15. Am o nuanță de culoare. Inclinarî in. exire in, desinere in, sentire, languescere in. Tirer sur (Al ei păr in galbăn bate. GR. A. 339.—Capu-î bate-n aurel, cîocu-î bate n argințel. P.P.T. 39). || *16. Umblu după prins pește prin apă. Fiscari, pisces venari. Pêcher (Intră cu plasa in gîrlă. Bat in sus, bat in jos, și pește să prinză, cituș de cit. I. 280). || 17. Latru. Latrare. Aboyer (De-aude cîinii că bat, ea se tipă jos din pat. MAR. SAT. 108). || 18. Suflu, despre vînt. Flare. Souffler (Aū bătut toată ziūa o furtună mare. LET. III. 158.—Bate vînt de primăvară. P.P.A. 224). || 19. Trimet lumină (despre soare, lună) Lucere, in aliquid se fundere (de sole et luna). Luire, donner dans (Soarele bătea căldicel pe prispă. VL. D. 300.—Bătea soarele in [apă]. STĂNC. B. 8). || * 20. Cîriiū (despre țarcă, coțofană). Garrire (de pica). Jaser (Cînd țarca coțofana) bate (cîrie ori strigă), itî vor veni musafirî prietini. ȘEZ. II. 65). — **Izolăvi.** *Bate alt vînt. Sint alte obiceiuri, alte tendinți (Mai toți neguțitorii de aice nu prea se uită bine la elevatori, aici bate alt vînt, nu î America ori Anglia. CO. IV. 139). ♪ *Bat ca într un puținūi deochiat. Cerc in zădar (BAR. I. 43). ♪ *Bat din picior. Ameninț bătînd cu piciorul in pămînt (Sca-raoschi bātu din picior. CR. 57). ♪ *Bat din pumni. Fac in cū-dă cuiua bătîndu-î in pumni (Măriuca făcea adeseori in ciuda mea și-mi bătea din pumni, poreclîndu-mă Ion Torcălău. CR. A. 63). ♪ *Bat in palme. Chem slugile bătînd in palme (Bātu de trei ori in palme și iată o cărucioară fără să fie trasă de cai veni. I. 188). ♪ *Bat in pumni = Bat din pumni (Cioara bātu in pumni vulpei e-o amăgit-o. ȘEZ. III. 188). ♪ Bat in sită și-n covată. Cern făină (S-o bătut in sită și-n covată, de-o cernut făina toată. ȘEZ. III. 244). ♪ *Bat in strună cuiua. Aprob cele spuse de cineva, ca să-î fac pe plac (Fimeea a priceput slăbăciunea bărbatului și totdeauna l-a bătut in strună. SEV. N. 3). ♪ *Bat la cap. Amețesc, îmbăl (despre sobă și bături spirtoase) (Hei, aceasta-î altă bătură, bate mai tare la cap. SB. P. 36). ♪ *Bat la drumuri. Hoțesc la drumul mare (N-am furat, n-am omorît, nici la drumuri n-am bătut. MAR. SAT. 11). ♪ Bat la ochi. Atrag privirile (Lipsurile băteau prea tare la ochi, ca să nu le fi putut îndată cons...*

împreună la popici. SB. 414). **Bat pe la ușile oamenilor. Cer de pomană* (Începu a bate pela ușile oamenilor, să-l lase de mas. POP. RET. P. I. 11) **Bat tot într-o parte. Țin una și bună, sint îndărătnic* (BAR. I. 42). **Bate grindină ori grindina* (SEZ. III. 77). **Bate piatra. Ploaie cu piatră (grindină)* (SEZ. I. 126, 128, 197; II. 141; III. 48). **Cît ai bate în palme. Foarte răpede, într-un minut, într-o clipală* (Prăpădi și el cît ai bate în palme tot ce câștigase. N. I. 81). **Cît bați în palme=Cît ai bate-n palme* (Cît bați în palmii aii și fost la curțile zmaului. SB. P. 63). **Până bați în palme=Cît ai bate în palme* (POP. RET. P. I. 76). **Rămîn bătînd în buze. Rămîn flucînd a pagubă, pierd ceva și mă mir de prostia mea* (Prepeleac a rămas bătînd în buze. CR. 46). **Să bat ca cîinii la stîină (ori la oi). Jurămînt* (MÎNDR. 90).—**De unde i bate vîntul. În ce dispoziție se află. Z. I. 91* **Tot în via Folia bate piatra. Cînd necazurile cad tot pe un obraz. Z. I. 305.* **Ii bate din clește ca la aricîi. Vrea să-l înduplice la o treabă. Z. I. 316.* **Bate ca cîinele. De cei care flecăresc ori amenință fără nicîo ispravă. Z. I. 387.* **Inii bate inima ca într-un epure. Despie cei fricoși sau rușinoși. Z. I. 495.* **Bat din călcie. Sint vesel. Z. II. 31.* **Bat cu degetul. Ameninș. Z. II. 111.* **Bat cu fruntea în nori. A fi înalt; a fi mîndru. Z. II. 161.* **Bat cu cuvintele. Cer samă cu asprime. Z. II. 535.* **Rămîn bătînd pe bită=Rămîn bătînd în buze. Z. III. 20.* **Ii bate vîntul în traistă. E sărac lipit. Z. III. 410.* **Bate la ușă cineva. Nu e departe. Z. III. 426.* **Bat în pîntenii. Mă bucur; arăt nerăbdare; arăt nepăsare; mă silesc. Z. IV. 550.* **Ii bate darabana cuiva ca mîne. A sărăcit. Z. V. 251.* **Sărăcicia bate la ușă cuiva. Z. V. 574.*

||| c. Reflexiv. ||| 1. *Mă lupt cu cîmva. Confligere. Se battre avec* (Tot omul are puteare să se bată cu vrăjmașul cela ce vine asupra lui să-l uciză. PRA. 63₁.—*Se bătură în sulii, dar ele se făcură tîndări. I. UNC. 52).* ||| *2. *Port război. Bellare, bellum gerere, belligerare, bellum habere. Guerroyer, se battre contre* (Am fugit de frica unei cete de Turci, care se bătuse chîr atunci cu volintirii la Secul. CR. A. 20). ||| *3. *Mă izbesc. Impingi alicui rei, allidi ad aliquid. Donner contre, heurter contre, se heurter contre* (Un pescar alătura c-undita-n mîna ședeă, care grozavele valuri le privia cum să bătea. P. E. II. 31.—In zădar vuește Cerna și se bate de-a ei stîncii mărete apa-î trecătoare. A. 212). ||| 4. *Ticăesc, zvicnesc. Palpitare Battre, palpiter, tressaillir* (Leo pune un picior pe trupul său cel mort, care încă să bătea. B. P. I. 129.—Ochișori-î strălucia, inimioara-î se bătea. P. P. A. 100). ||| *5. *Mă mișc. Se movere. Remuer* (Frunza lin se bate-n codru-nflorit. A. 197). ||| *6. *Un lucru se bătîtuțește, se bătătorește. Teri. Se fouler, se battre* (Pămîntul arat se bate și nu se înfoește. ION CAL. 7.—Pămînturile se bat și prind scoarță după ploile cele mari. ION CAL. 13). ||| 7. *Doresc mult. caut, umil* antissime,

nire, mirabiliter, magno opere, summe) cupere aliquid, alicujus rei cupidissimum esse. Désirer ardemment (Văzînd unii și alții figurile cele noao, *se bătea* pre ele, de i le zmulgea din mină. BA. TII. 17.—De aceia fetele mari *se și bat* foarte tare după dînsa [pîedeca, cu care se împiedecă picioarele mortului]. MAR. ÎN. 70). || *8 *A face actul de perpetuarea speciei* (despre epe). *Saliri. Ette couverte* (Minzul este al celui cu ȧpa, pentrucă nu se caută la timpul cînd aũ fătat ea: ci la timpul cînd *s-aũ bătut*, și ȧpa nu *s-aũ bătut* nici trăgînd la căruța celuiia, nici cînd aũ fost împrumutată. SB. P. 219). || *9. *Se ostenesc, fac bătături.* (despre picioare). *Atteri* (de pedibus). *Se blessr les pîeds en courant* (Picioarele tale nu *s aũ bătut*. B. 131²). || *10. *Mă frămînt* (Figurat, despre gînd, spirit, suflet). *Excitari, concitari. S'agiter* (Bătea-se duhul mîeu [scopebam spiritum meum]. COR. 204).—

|| **Izolări.** **Mă bat ca ȧpa de malurî. Sînt foarte năcăjit și nu găsesc răgaz niî leac la suferință* (SEZ. II. 72). || **Mă bat cu capul de toîi părețî*=*Mă bat ca ȧpa de malurî.* || **Mă bat cu cugetul* (oîî cu cugetele). *Mă lupt cu cugetul, mă gîndesc mult și nu știu ce hotărîre să ȧau* (AL. 153). || **Mă bat cu gîndul* (orî cu gîndurile)=*Mă bat cu cugetul* (Se bătea cu gîndul sirmanul GOR. I. 20.—Pururea să bâte cu gîndurile cum ar face o corabie. DR. 142). || **Mă bat cu jale. Mă tînguesc, mă plîng* (Femeaea masă acolo bocînd și bătîndu-să cu jale. DOS. PRO. 56₁). || **Mă bat cu mîna peste gură.* Se zice cînd îi este frică cuîva să nu spună vreo prostie, vreo răutate, vreun neadevăr, sață cu o faptă a cuiva într-adevăr curioasă (Harap Alb atunci se bate cu mîna peste gură. CR. 243). || **Mă bat cu moartea. Mă lupt cu moartea, trag de moarte, sînt aproape de a muri* (A văzut o cloară bătîndu-se cu moartea. POP. RET. P. II 66). || **Mă bat de moarte*=*Mă bat cu moartea.* (SB. P. 121). || **Mă bat în cap cu.* *Mă megîeșesc cu.* (Merge hotarul... și se bate în cap cu Birleștiî în ȧpa Bahluiului. UR. XX 93). || **Ne batem în parte. Bat eu pe altul și tot atunci mă bate și el pe mine* (DION. 213). || **Se bat babele în gura cuîva. Vorbește lucrurî neîntelese* (Crița, Răstița, Lăpsîta și Gurluiță Brînzolî! da a dracului nume! par că se bat babele-n gură. A. T. 394). || **Se bat calicii în gura cuîva*=*Sz bat babele în gura cuîva* (Ce limbă grăești, că par că se bat calicii în gura D-tale? A. T. 705). || **Se bat cap în cap mai multe lucrurî.* || 1. *Daũ năvală unul la altul și unul peste altul, de nedumerire ori de frică.* || 2. *Stau în contrazicere unul cu altul* (1. Un bălaur, care, cînd șura, fiarele tremurau și se băteau cap în cap de spaimă. CR. 121). || **Se bat lupii la gura cuîva. Minîncă lacom* (Incepu farăș a minca, de părea că se bat lupii la gura lui. I. 216).— || **Mă bat ca peștele pe uscat. Duc o viață plînă de năcazurî.* Z. I. 592. || **De cînd se băteau urșii în coadă. Foarte de demult.* Z. I. 684. || **Mă bat în trei coaste. Alerg mult.* Z. II 90. || **Mă bat ca o* ... *bate* ... *cuîva în* ...

**Mă bat cu pumnii în piept. Am un necaz.* Z. II. 425. ∞ **Se bate cuiva sufletul în tindă. E aproape de moarte.* Z. II. 440. ∞ **Se bat ca orbii (chiorii). Dați cu putere și nu se uită unde lovesc.* Z. II 664. ∞ **Cînd se băteau oamenii cu lipii peste gură. Foarte de demult.* Z. III. 597. ∞ **Se bat cocoșește. Se bat tare.* Z. IV 268.

+ Din 71 înțelesuri și 135 izolări ale lui BAT T. înseamnă numai 31 de înțelesuri și 24 de izolări. Nu poate să fie explicată această sărăcie de înțelesuri prin aceia că ar fi îngrămădit mai multe subcategorii într-o categorie mai cuprinzătoare. Mai întîiu T., acolo unde poate, face subdivizii foarte fine, de pildă el deosebește înțelesul *bate o pușcă* de înțelesul *bate ochiul*, și înțelesul *te vād încotro bați* de înțelesul *bătea să fie împărat*, și înregistrează aceste înțelesuri ca patru categorii, învremece eu fac din ele numai două. Apoi, oricîtă bunăvoință ar ave cineva, n-ar pute viri în categoriile lui Tiktin, pe care le ar considera ca generale și cuprinzătoare, decît foarte puține din înțelesurile cele care lipsesc; răsutul rămîne pur și simplu lăsat la o parte. Pentru a da lectorului mijlocul de a face un asemenea calcul, însemn aici toate categoriile de înțelesuri ale lui T. cu traducerele germane ale acestuia. I transitiv. 1. schlagen; den Rücken klopfen; die Trommel schlagen; in Jemandes Hand einschlagen; Jemanden schlagen, prügeln; Geld ausgeben.— 2. von höheren Mächten: schlagen, strafen; von übeln: treffen, heimsuchen — 3 schlagen=überwinden, besiegen.— 4. schlagen=schlagend befestigen.— 5. schlagen=schlagend bearbeiten.— 6 grindina, ploaea, bruma — holdele; der Hagel, Regen schlägt, der Reif befällt die Saaten.— 7. vom Winde: anwehen.— 8. von Sonne und Mond: bescheinen.— 9. beschiessen.— 10. cu pietre scumpe: mit Edelsteinen besetzen.— 11. metanii: Kniebeugungen machen.— 12 un drum: einen Weg häufig begehen.— 13. a-și bate gura, picioarele: seinen Mund durch vieles Reden, seine Füße durch vieles Gehen anstrengen.— 14. toba, tactul etc.: die Trommel schlagen, rühren, den Takt schlagen.— 15 ceasornicul — ceasul: die Uhr schlägt die Stunde.— 16 război cu vrăjmașul: dem Feinde eine Schlacht liefern, mit ihm kämpfen.— 17. cu suveica: den Faden mit dem Schiffchen durch die Kette werfen, einschlagen, einschossen.— 18. un berbec: einen Schafbock verschneiden, hammeln.— 19. von Hengsten: beschälen, bespringen, decken.— 20. von Dünsten, pe cineva la cap: Jemandem den Kopf ein-, benehmen, ihn betäuben.— 21. cîmpii: verworrenes Zeug reden, faseln.— 22. mă — un gînd, grija etc.: ein Gedanke, die Sorge etc. quält mich.— 23. mă bat gîndurile să es: drängt, verlangt mich zu.— 24. cuiva capul să: Jemandem einschärfen, ans Herz legen.— 25. a-și — capul: a. sich Mühe geben, sich abmühen; b. pentru. de ceva: sich kümmern, scheren um etwas.— 26. a-și — joc de cineva: Jemandes spotten, ihn verspotten, verhöhnen. II netransitiv. 1. schlagen: cu pumnul în masă, cu piciorul în pămînt.— ploaea, grindina — în fereastă. a — la usă a — în palme etc. a) bate în palme

schlagen.—3. von Schiesswaffen: schiessen. Figurlich: a. reichen; b. (hin- ab) zielen.—4. vom Pulse: schlagen.—5. toba, clopotul, ceasul —: die Trommel, Glocke, Stunde etc. schlägt.—6. vom Lichte. in ceva: auf etwas scheinen, fallen.—7. vom Winde: wehen.—8. la ochi: a. in die Augen springen, fallen. b. cuiva: Jemandem in die Augen stechen.—9. la auz. la urechi: a. auffällig klingen. b. bine, rău la urechi: gut, schlecht klingen.—10. în galben, roșu, etc.: schlagen.—11. von Hunden: bellen III reflexiv. 1. cu cineva: sich mit Jemandem schlagen, prügeln.—2. cap in cap oder in capete, von Böcken, etc.: mit den Köpfen aneinander stossen, rennen.—3. mă bat cu un gând: ein Gedanke quält mich, lässt mir keine Ruhe.—4. pe, după ceva: sich um etwas reißen, eifrig danach verlangen.—5. sich kramphaft bewegen, zucken, zappeln.—6. von Fischen: laichen.—Tiktin deci nu înregistrează decât 55 de categorii de înțelesuri din 206 înregistrate de mine din cauză că *n-a putut găsi* mai multe.

Proporția e din cale afară de mare între aceia ce am putut face eu și aceia ce a putut face T. Și eu nu sînt doar un *rühmlichst berühmter Gelehrte*, ci ia acolo un mic profesor dela o mică universitate. Și mă gîndesc la un lucru. Dacă munca și priceperea lui T. aū fost în stare să provoace osanale din partea lui Tobler, d-apoi dacă ar fi cunoscut Tobler munca și priceperea mea? Lăsînd orice modestie la o parte, eu socot că aș merita să capăt în ochii celebrului profesor dela Berlin proporțiile unui .., nu găsesc un termen de comparație.

3. Și macar de ar fi înțelesurile date exact, așa multe puține cite sînt. Dar iată ce fel de confuzii de înțelesuri și traduceri greșite întîlnim în dicționarul lui T. La diferitele exemple dau întîiu traducerea mea, apoi pe cea a lui Tiktin

BETERDISESC (variantă BITIRDISESC). Verb. III a. Transitiv. *Compensez, împlinesc. Compensare. Compenser.* (*A se bitirdisi* în bani salahorii și carăle ce urmează a se da din țară în lucrul cetăților împărătești.. S-aū găsit mijloc de *a se bitirdisi*. H. TEZ. II 398). III b. Ne transitiv. *Duc lucrul la capăt. Aliquid ad finem adducere, aliquid absolvere (conficere, perficere, persequi, exsequi, expedire). Mener qc. à bonne fin* (Alți vestitori mai amarnici c-un tertip deosebit arăta că de trei zile orzul tot s-aū isprăvit. Găsăsc să *beterdisască*, parale de-ar pute cumpăra, dar în visteria țării nu găsăsc nicio para. B. ET. 72).—

Et.: turec *bitirmek*, cauzativul lui *bitmek*, finir, terminer, achever; *hagel bitirmek, mener une affaire à bonne fin* ZENKER 176 c. Tiktin traduce însă prin *requirieren*, adecă *rechiziționez, iaū cu de a sila*, și citează aceleaș locuri ca și mine. Va să zică: *A se bitirdisi* în bani salahorii ar însemna în limba de azi *a se rechiziționa* în bani salahorii! Ce înțeles poate să fie acesta? Și apoi «Găsesc să *bitirdisesc*, numai parale să am» ar însemna în limba de azi «găsesc să *rechiziționez* numai parale să am».

Dar absurditatea traducerii se poate vede mai lămurit din discuția cuvîntului următor.

BETERMEA (variantă **BITIRMEA**) Substantiv f. *Compensație*, în special *compensație în bani pentru un lucru, care nu se poate procura în natură. Compensatio. Compensation* — **Et.**: turc *bitirme*, substantiv verbal dela *bitirmek*, ZENKER 176 a (La Neamț oastea cea turcească, pe loc cum s-a adunat, vai și amar de ispravnicii în dare de tainat. Nu mai agiunge nimic în cererea ce făcea, să apuce, să răpească, între ei se întrecea. Cerea ce nu se găsește, căci dacă nu priimă, apoi îi vede îndată a cădea la *betermea*. B. ET. 84.—Scoțind cu totul din mijloc *bitirmelele* cele aducătoare de povoaară. UR. V. 177.—Să nu se amestece sameșul la niciun fel de *bitirmele* și tocmele cu satele. UR. XIV 292). Este evident că oastea turcească cerea înadins depela oameni lucruri pe care oamenii nu le aveau, pentruca să ceară dela ei în schimb bani, iar nu ca să le rechiziționeze, căci ce fel de rechiziție ar fi fost aceia de lucruri care nu sint?

Tiktin traduce însă prin *Requisition*.

BRUMARIŪ. Substantiv m. ||| 1. *Luna lui Octombre. October, mensis October. Octobre, mois d'Octobre.*—CAL. II. 72; ION. CAL. 211; MAR. SERB. I. 97. ||| 2. *Luna lui Noembre. November. Novembre.*—P.P.A. 34 nota; BAR. I. 91; MAR. SERB. I. 97 (Născu sfinta Veneri în luna lui *Brumariŭ* 14 zile. CUV. II. 146.—In luna lui *Brumariŭ* noptile-s mai mari. HOD. 54.—Primăvara-i noaptea mică, nu-i de mers la ibovnică, pînă-n luna lui *Brumariŭ*, c atuncea-s noptile mari. P.P.I. 95).

Tiktin însă citează exemplul din CUV. II 146 despre sfinta Paraschiva și traduce totuș numai cu *November*, iar pe celelalte izvoare, de unde rezultă că într adevăr~inseamnă și Noembre, nu le cunoaște. Cine nu știe că sfinta Paraschiva se serbează la 14 Octombre? Numai T. nu știe.

BUCHEA. Substantiv f, întrebuițat mai numai articulat: *bucheaia. învățatura căpătala pe de rost fără pricepere, lecție învățată pe de rost fără pricepere. Pensum, quod sine iudicio ediscitur. Leçon, qu'on apprend par coeur sans intelligence* (*Bucheaia* poate s o învețe și acasă cine vrea. CR. A. 104).

Tiktin însă, care de altfel discută cuvîntul sub *buche* și pe *bucheaia* din CR. A. 104 o citează cu [sic] ca o curiozitate ori o greșală, traduce cu *Schreiben und Lesen, Elementargegenstände*.

BATOC (variantă **BATOG**). Substantiv m. Incepînd dela Miklosich Lexicon, prin Laurian și Cihac, până la Hasdeu și Tiktin, toți lexicografii au tradus cu *gadu morrhua* în gradul de pregătire pe care Nemții îl numesc *Stockfisch* adică uscat fără

sare la aerul liber. Pentru ce? Românul mincă tot felul de pește sărat, numai Stockfisch nu. Pe ici colea numai se găsește acest pește pela băcăliile boerești, unde poartă numele grecesc de *πακαλάς* (citește *bakalâ*), cea ce ar proba că pe acest pește, mult puțin cât îl cunoaștem, îl cunoaștem prin Greci, în a căror țară el constituie aproape un aliment național. Apoi vorba *batocbatog* înseamnă altceva: || 1. *Morun afumat. Accipenser huso fumo siccatus. Esturgeon fumé* || 2. *Orice pește afumat. Piscis fumo siccatus. Poisson fumé* (Mă veseliiu la nuntă, de unde luaîu o bucată de *batoc* și un picior de epure șchlop. I. 94.— Să prind pește și șalău, peștele să-l mincă oă, pe șalău să-l fac *batoc*. ȘEZ. IV 219).—**Et.**: Cu însemnarea 1. batocul se găsește în comerț totdeauna în formă de *bite* groase, cit mina și mai bine, în patru muchi. Lungimea acestor *ciomege* de pește variază, de obicei e cam de jumătate de metru. Originea cuvintului trebuie căutată acolo unde deja Miklosich Lexicon sub *кагоръ* o găsisse: în slavul *batogŭ*. Dacă acest slav *batogŭ* este vechiul sloven *кагоръ*, bită, ciomag, ori mai degrabă rusul *batogŭ*, ciomag gros, nu se poate hotări. Să se observe că batogul este marfă rusească și până astăzi încă tot din Rusia (ori dela Rușii din Dobrogia) se aduce.

CHELEFSESC. Verb. *Daŭ prin punerea minilor pe capul celui ales și prin rugăciune un dar bisericesc ori o slujbă bisericască. Ordinare. Faire l'ordination.* (După doxologie aduc pe ipopsifios din altar; scoțindu-l pe ușile cele împărătești, protopopul, sau alt obraz cinstit din cei mai aleși egumeni, îl aduce către mitropolitul *chelefsindu* l. LET. III. 320).—**Et.**: mediogrec *ζέλευσις* jussio sacra (Ducange).

Tiktin însă leagă pe *chelefsindu*-l de *protopopul* sau *al. obraz cinstit* și-l traduce cu înțelesul grecului *ζελευσις auffordern*: Adecă protopopul, învremece conduce pe candidat către mitropolit, îl indeamnă cu vorba și cu gestul, ca să ru se sparie!

CÎRNELEAGĂ. Substantiv f. || 1. *Hirți, întâia săptămână a triodului, a zecea săptămână înainte de paști, dela duminica vameșului și fariseului până la duminica fiului risipitor.* În această săptămână biserica ortodoxă permite să se minince carne miercurea și vinerea, ca deosebire de Armeni, care postesc trei zile din ea în onoarea lui Arțivur. MAR. SERB. I 114 nota. Mai sînt însă și alte săptămîni în cișlegile de iarnă, în care este permisă mîncarea de carne miercurea și vinerea. Aceste săptămîni tot *cîrneleagă* se numesc și toate la un loc *cîrnelegi*: «Săptămînila din aceste cișlegi, în cari miercurea și vinerea se mincă de fruct, sau, după cum zic Ardelenii, de dulce, se numesc *hirși* și *cîrnilegi*». MAR. SERB. I. 114. *Decima hebdomas ante diem paschalem. La dixième semaine avant pâques.* || 2. *Cișlegle de iarnă, carnaval: timpul dela crăciun până la lăsatul de brînză Tempus quod in*

Le temps entre Noël et le carême. MAR. SERB. I. 114; MAR. N. 92; MAR. ÎN. 381.—**Et.**: Probabil *cîrneleaga* a fost la început nu săptămîna a zecea înainte de paști, ci a nouă, așa numita *„mistreața, vristala saü învristită“*, în care astăzi „miercurea și vînera se postește, adecă nu se mîncă carne“ MAR. SERB. I. 115, și=*carne leagă*, adecă *săptămîna care leagă carnea*, pentrucă în săptămîna a opta înainte de paști se mîncă numai brînză, (lapte, ouă), iar dela a șaptea săptămîna înainte de paști începe postul (1. Într-o duminică, prin *cîrneleaga*, a venit tatăl mamei, bunicul mîeu David Creangă, din Pipirig. CR. A. 18.— În săptămîna hîrții saü *cîrneleaga* moș Vasile, viind la Fălticeni, între alte merinde aduce feciorului saü și trei porcei grijii gata. CR. A. 107).

Pentru T. însă ~ este *Fleischwoche*, a nouă săptămîna înainte de paști. Toată lumea știe ce-i *cîrneleaga*, numai T. nu.

CORCODUȘĂ (variante CORCODEA, CULCUDUȘĂ, CULCUDUȚA, CURCUDEA, CURCUDUȘĂ). Substantiv f. *Fructul corcodușului. Prune cerise, cerisette.* GR. 196.

Pentru T. însă e «*Art kleine gelbe oder rothe Kriechenbflaume*». Cine nu știe că corcodușa e neagră cum e pana corbului? Care copil n-a mîncat corcodușe? Numai T. nu știe. Pentru el ~ e un fel de fruct galbăn ori roș!

CORLĂ (variantă CURLĂ). Substantiv f. Pasări. || 1. *Curlă verde, găinuță, gămușă de apă. Stagnicolus chloropus, gallinula chloropus L. Gallinule.* MAR. O. II. 353. || 2. *Cufundariu, cufundaciü, pascărel, bodirlău. Colymbus glacialis L. Raquet, grand plongeon, huard.* MAR. O. II. 401. || 3. *Cufundariu cucuiat. Podiceps cristatus L. Grêbe huppé ou cornu, dame.* MAR. O. II. 401.—**Et.** ?

T. însă traduce cu «*Art Strandvogel, wahrscheinlich Brachschnepfe, Brachvogel, Numenius, Scolopax arquatus*», și citează tutuș pe MAR. O. II. 353.

CORUNĂ. Substantiv f. || 1.=COROANĂ. || 2. *Fruntar, masa pietrelor. O scindură așăzată în dreptul pietrelor morii, prin care trece piscoaca.* DAMÉ T. 153.

Tiktin însă traduce pe 2 cu «*Boden, auf dem der untere Mühlstein liegt*», adecă cu *podul morii*, și cu toate acestea citează pe DAMÉ T.:

COTORESC (variantă COTĂRESC). Verb. «*A săpa la rădăcina unei vițe de vie*» SĂGHINESCU VOC. 20. *Vitem circumfodere. Labourer le pied de la vigne* (Viea se desgroapă, se cotorește, și apoi vițele se leagă pe haragi. ÎNVĂȚĂTORUL COPILOR I, Iași, 1893, pag 74).—**Et.**: Derivat imediat dela *cotor*.

Tiktin însă traduce «*Weinstöcke beschneiden*», adecă a tăia vițele

Dar asemenea greșite înțelesuri sînt apariții individuale, dese—nu e vorbă—și bătătoare la ochi, dar individuale și ar pute zice cineva: «Dă, înratitea mii de cuvinte trebuie să te aștepti să găsești și traduceri greșite.» Din nenorocire însă dicționarul lui T. prezintă *grupuri* de greșeli de înțeles.

Anume în mod regulat T. confundă înțelesurile la cuvintele care au o asemănare oarecare de schelet între dinsele, îndatăce această asemănare e bazată pe o comunitate oarecare de origine. Pentru el, de ex., *acest=cest=acesta=cesta*, *acel=cel=acela=cela*, *aci=aici=ici*, *acolea=colea*, *acolo=colo*, *acu=acum=acuma=amu=acus*, *adică=adicăte=adicăle=adicătelez*, *acufund=cufund*, *bătucesc=batogesc*, *bită=botă=boată*, *budău=bădău=bădău*, *budihace=buduhaia=buduhaia*, *bufnesc=bucnesc=pufnesc=buhnesc*, *bulg=bulgăre*, *bulhac=bilhoacă*, *bulucbașă=bulibașă*, *buștean=buștihan*, *cheotoare=incuetoare*, *ciung=cîunt=cîont*, *ciuntesc=ciungesc=cîungăresc*, *ciurdă=cioardă*, *clanță=clampă=cleampă*, *clăntănesc=clămpănesc=clămpănesc=clămpănesc*, *clăntănesc=clăntănesc*, *cocîrlat=cocîrlat*, *colce-riță=calce-riță*, *cracă=creangă*, *crăcan=crăcană*, *croncan=cloncan*. Această procedare e cu totul greșită. Sînt dicționare, unde cuvinte cu o comunitate oarecare de origine sînt discutate supt aceeaș rubrică, dar numai din punct de vedere al scheletului, fără să li se confunde înțelesul. Dicționarul lui Tiktin este singurul, unde cuvinte cu o comunitate oarecare de origine sînt considerate ca avînd numai decît aceeaș înțelesuri și discutate supt aceeaș rubrică din punct de vedere al înțelesurilor. Dar această procedare e cu totul greșită. Chiar acolo unde ai a face cu variante ale aceluiaș cuvînt în deosebite dialecte (*acu—amu > eccu + modo*) trebuie să te aștepti să existe deosebiri de înțeles, căci ar fi o minune ca spiritele a două comunități să se dezvoalte în mod complect analog în chipul de a pricepe lucrurile și de a le simboliza prin cuvinte. Și de fapt chiar *acu*, *amu* nu sînt identice din punct de vedere al înțelesurilor. Cu atît mai mult trebuie să te aștepti la deosebite înțelesuri atunci cînd variantele unui cuvînt au loc în unul și acelaș dialect (*acela—cela*, *acel—cel*, *acesta—cesta*, *acest—cest*), pentru că sinonimele sînt foarte rari (vezi Philippide Principii). Și de fapt în adevăr *acela* nici n-are acelaș înțeles cu *cela*, ori *acel* cu *cel*, etc. Incă cu atît mai mult trebuie să te aștepti la diferite înțelesuri atunci cînd nici n-ai a face macar cu două variante ale aceluiaș cuvînt, ci cu cuvinte deosebite, cu cuvinte care au o oarecare înrudire de radical, dar sînt deosebite (*acîst—acesta*, *acel—acela*, *aci—aici*, etc.). Să probăm acest lucru la exemplele *acu—amu*, *acel—cel*, *aci—aici*.

Am zis că chiar acolo unde ai a face cu variante ale aceluiaș cuvînt în deosebite dialecte trebuie să te aștepti să existe deosebiri de înțeles și o procedare științifică îți impune de a ține separate cele două cuvinte, de a le cerceta pe fiecare a parte și de a nu le confunda sub acelaș rubrică decît după ce vei fi cîntărit cu băgare de seamă tot materialul. Iaca două cuvinte, va-

riante ale aceluiaș etymon, dintre care unul se găsește într-un dialect, iar celalalt în alt dialect, *acu* (orî *acum* orî *acuma*) de o parte, *anuu* de altă parte.

ACU (orî ACUM orî ACUMA). Adverb. *Nunc. A présent, maintenant.* Are următoarele înțelesuri.

|| 1. Momentul de față (*Aha, ia acu* i-am găsit leacul. CR. 29.—*Acum, dragă doamnă, du-te de-ți vezi copiii.* N. I. 147.—*Acuma* pirdalnicele de bătrînețe mî-au secat toată virtutea. I. 12). || 2. Momentul trecut închipuit ca prezent de povestitor (*Acum* întiaș dată vedem idea de unitate arătîndu-se. BĂL. 8.—Iată lucru minunat, *acu* trei deodată îngreunate din mreana aceasta. SB. P. 120.—Din ce în ce mai vie o simte... și știe că de *acuma* a lui rămîne în veci... Pe ea o simte *acuma*, ce fu a morții pradă. E. 209). || 3. Momentul din viitor văzut ca prezent de vorbitor (Prolepsis) (*Acum, acum* veți vedea. GOR. IV. 14.—De-ncalec pe roșul meu, *acu-mi* scapă capul meu. P. P. T. 524.—Auzi, bade, *acuma* Joî pune clopote la boi. P. P. I. 68). || 4. Din cauza aceștei mișcări a lui *acu* (*acum, acuma*) spre trecut deo-parte, spre viitor de altă parte, a căpătat înțelesul de || *α. de o cam dată* (Polul trecut) și || *β în sfîrșit* (Polul viitor) (|| *α. Acum* am altele la capul meu. CR. 189.—*Acum* deodată mă las în voea întimplării. CR. 200.—Lasă astea *acum.* I. 37 || *β. Spune-mi, dar, acuma, tu ce ești poet, ce poezii cîntă inima-ți încet?* A. 127.—Află *acum, Ivane, că eu sînt dumnezeu.* CR. 300.—Cînd *acuma* să-î culce, voinicul... nu voia... să lase calul delingă sine. SB. P. 42). || 5. Din înțelesul de *în sfîrșit* s-a dezvoltat acela de || *α. apoi* și acel concesiv de || *β. să lăsăm aceasta la o parte, aceasta nu te privește pe dumneata.* (|| *α. Auzii pe inaică-ta... blăstămîndu-mă pe mine, de ce șed, mîndră, cu tine. Acum, dacă-î treaba așa, spune-î... să-ngrădească ulița.* P. P. I. 61. || *β. Tată, ațita cer și eu dela D-ta. Acum, ori c-a fi trăind calul, ori că n-a fi trăind, aceasta mă privește pe mine.* CR. 194.—Dupăce ai stat *acuma* cit vor fi stat pe locul, unde s-au fost pus,... zise săhastrul. MAR. T. 42). || 6. *A... acu. Citeodată... altă dată, cînd... cînd* (*Acum* îl vedeai pe țarmurile Eufratului, și *acum* îl vedeai pe țarmurile Dunărei. E. V. 261.—Se întoarce roata cu năpladul, *acum* în sus, *acum* în jos. CAL. II. 73.—*Acuma* la ureche-î un cîntec vechi străbate, .. *acum* o armonie de amor și voluptate. E. 209). || 7. *Acu+compliment de timp.* || *α. Acu trei ani. Cu trei ani în urmă. Tribus annis abhinc, tres annos abhinc.* || *β. De trei ani acu. Sint trei ani decînd. Annus abhinc tertius est ex quo* (|| *α. Acel mal acu citiva ani s-a năruit.* O. II. 178.—*Acum* șezzeci de ani trecuți unde se pomeniau școli ca a lui Baloș în Moldova? CR. A. 19. || *β. De trei zile plînge acum.* A. 27.—De trei zile *acum* pe mare noi pămîntul n-am zărit. A. II. 41).—**Izolări.** *Acu-i acu! Aceasta e cea mai bună ocazie; caută de profită de dînsa, căci de o bîrză... găsești.* Această

am noroc. In discrimen ventum est (Acum îi acum, dragă monșiu Franț. A. T. 337.—Ei, Cătălin, acu-î acu, ca să-ți încerci norocul. E. 271). Acu-î timpul (orî vremea). Acum e cea mai bună ocazie (Bun, zice el în gândul său, ia acu mi-î timpul. CR. 21). Acu să te văd=Acu-î acu (Acuma să te văd cât ești de vrednic. CR. 204).

AMU. Adverb. *Nunc. A présent, maintenant.* Are următoarele înțelesuri.

|| 1. = ACU 1. (Tinăr fuu și *amu* înbătriniu. COR. 95.—*Amu* a scornit alta, ci că să i aduc pe fata împăratului Roș. CR. 234.—Pare-mi rău ș-*amu-î* tirziu. P. P. I. 221). || 2. = ACU 2. (Se lipse *amu* mulți pămîntenî de vite. LET. II. 52.—Pepelea avea *amu* bourul. SB. P. 1). Ca deosebire de *acu* 2 însă *amu* se întrebuintează foarte des în povestiri și, de pildă, CR. și SB. P., care cunosc și pe *acu*, *acum*, *acuma*, se servesc numai de *amu* în fraze ca: *Amu* ci că era odată într-o țară un craiu, care avea trei feciori. CR. 183.—*Amu* ci că împăratul acela aproape de bătrînețe... a scris carte frăținesău craiului. CR. 184.—*Amu* într-una din zile flăcăul se scoală de noapte. CR. 142.—Într-o zi de tîrg s-au pornit la drum, și mergînd *amu* cit au mers, iată că au întîlnit un om. SB. P. 1.—Strîmbă-lemne și Sfarmă-piatră au început a cirpi la minciuni,... că ei au tras *amu* funiea cit au tras o, dar că dela o vreme li-au fost prea greu și au scăpat funiea în jos. SB. P. 88.—Era o babă și un moșneag și ei n-aveau copii. *Amu* s-au sfătuit ei să se ducă unul pe o cărare și altul pe altă cărare. ȘEZ. II. 107. || 3. = ACU 3. (Și *amu* de acia cu bucurie nesfîrșită bucura-se-or. CUV. II. 226.—*Amu* ce va fi de tine? P. P. T. 118).—Înțelesurile 4, 5, 6, 7 dela *acu* (*acum*, *acuma*) lipsesc la *amu*. În schimb se găsește la *amu* un înțeles, care lipsește la *acu* (*acum*, *acuma*): || 4. *Oarecum, porcă. Quodam modo, quasi. En quelque sorte, comme* (Să nu grăiți rău ca alte limbi. Pare le *amu* că întru multe cuvinte ale lor auziți voru fi. CUV. II. 120).—Izolările dela *acu* (*acum*, *acuma*) lipsesc la *amu*. Și din contra *amu* are una a sa proprie: *amu acmu* || 1. *Haide acum*, ca strigăt de îndemn. *Age nunc. Allons.* || 2. = AMU 1. (|| 1. *Amu acmu* cinre grăiaște. VOR. 130 [ἄγε νῦν οἱ λέγοντες].—Adecă *amu acmu* bogații. VOR. 131 [ἄγε νῦν οἱ πλοῦστοι]. || 2. Adecă *amu acmu* acela tine părăsiră. CUV. II. 228).

Am zis apoi că cu atit mai mult trebuie să te aștepti la deosebite înțelesuri atunci cînd variantele unui cuvînt au loc în unul și acelaș dialect. Să luăm ca exemplu pe *acel—cel*.

ACEL. Pronume. Are următoarele înțelesuri.

|| A. Demonstrativ. Arată depărtarea. Despre loc și timp. *Ille. Ce... là.* || 1. Substantival. Numai neutru singular. Arată în timp lucrul despre care s-a vorbit mai sus, orî *acel* despre care

se va vorbi mai la vale. *Id.* (Diavolul iaste meșter spre răul nostru și mulți agiutori are spre *acea*. VA. 267₂.—Patru posturi pentr *acea* le au tocmiț, pentruca să să postească hiecare creștin. VA. 41₁.—Ăcește sintu ceia ce nu s-eu sculatu înainte preotului, dereptu *ace* se muncescu. CUV. II. 330). || 2. Adiectival (Acel împărat zise muncitorilor: «să aducă o căldare și bage *acea* fată. CUV. II. 154.—Unde-î *acea* vreme? c. 101.—Aū trecut timpii *acei*, timpî de fapte strălucite. GR. A. 16.—Dacă aş avea noroc să pătrund în *acel* loc. P. P. I. 136). ||| **B.** Determinativ. Arată lucrul despre care mai știm ceva. *is, ille, Ce, celui.* || 1 Substantival. Corelativ lui *care, ce: acel care = is qui* (Vă învățăm *acele* ce socotim de cuviință. DR. 4.—O oftare de *acele* ce sfișie inimî N. I. 18.—Arată semn *acelor* ce nu voesc să crează. GR. A. 5). || 2. Adiectival. || *α.* Arată lucrul cunoscut, despre care s-a vorbit mai sus (Aū luat pildă de pre capul *acei* hîeri năsilnice, zimbru. LET. 99.—Se rezimă p-o fereastră spre *acea* grădină. GOR. I. 4.—*Acei* ochi negri... *acea* gură... *acel* sin... *acei* grumazi... *acele* minî... *acele* brațe... să se schimbe din viață-n neviață! c. 84). || *β.* Lucrul cunoscut și important, despre care se va vorbi mai la vale. Importanța este totdeauna lămurită printr-o propoziție relativă ori consecutivă. *Ille, tantus, talis* (Va fi fost *acea* nevoe și *acea* sărăcie a părinților, carea să nu să fie putut într-alt chip ocirmi. PRA. 96₁.—Ei cere dela voi *acea* iubire, care chîar înființează pe două firî într-o fire. c. 81.—Moartea aş vre-o cu-*acea* putere, să mă ducă-n ceia lume cu plăcuta mea durere. c. 83). || *γ.* Lucrul cunoscut, despre care se va vorbi mai la vale. Vreo importanță deosebită nu i se dă. Lămurirea lucrului se face printr-un adiectiv ori un compliment. Pentru acest determinativ nu este analog în limba latină. Pronumele corăspunzător din franțuzește este articolul (Oamenii împăratului *acei* într-un gînd cu dînsul. DOS. PRO. 35₁.—Scriptura depărtate locuri de ochii noștri ne învață, cu *aceale* trecute vremi să priceapem ceale viitoare. LET. 5.—Însă până a ajunge în stepina *acea* mare cite mîncî, cite necazuri și cit plîns cu suspinare! c. 82). || 3. Din înțelesul de sub 2 *γ* s-a dezvoltat un nou *acel* substantival, cu totul deosebit de *acel* de supt 1. Servește anume ca subiect al unui adiectiv și al unui compliment. Înțelesul determinativ este cu totul șters și *acel* trebuie considerat ca articol. || *α.* Ca reprezentant al unui nume precedent (Căutam petricele de *acele* peștrițe. DR. 8.—Rînduiala morală și *acea* firească. c. 266). || *β.* De sine stătător (Zapisul păcatului *acelui* dintîiū născut. VA. 164₂). || **C. Care.** Pronume relativ. Formează propoziție subordinată atributivă. *Qui. Qui; leque!* (Unul dentr înș face o greșală, într *acea* nime dentru scîiile lui n au înțeles nice l au văzut. PRA. 148₂).

CEL. Pronume. Are următoarele înțelesuri.

A. Determinativ. *Is, ille, Celui.* || 1. Substantival. — ACEL fără de

leage. DOS. PS. 11.—Vei face *cel* plăcut și *cel* bun înaintea domnului. B. 130².—În țara orbilor *cel* c-un ochiū e împărat. N. I. 248.—Întorcându-se roabele, spuseră doamnei lor *cele* ce văzură. I. 24.—D-oî săraca mindra mea, că șasear-am fost la ea ș-o găsi c-o sucnă rea, pe *cea* bună ș-o cîrpiă. P. P. I. 442). || 2. Adiectival. Pe lingă adiective = ACEL **B** 2 7 (Ochiū *cel* naltū îi va smeri domnul. DOS. PS. 53.—Să să asemine hîerelor și dobitoacelor *celor* mute și fără minte. LET. 95.—Tulie... făcea slujba jărtvii *cei* mai aleasă cu toată rîvnă. B. P. I. 4.—Șede baba pe călcie în tufarul *cel* uscat și tot cată nencetat, cînd la luna *cea* bălae, cînd la focul *cel* din sat. A. 6). || 3. Adiectival. Pe lingă substantive (Se ivi *cea* stea comit ca o sabie. M. 374.—Atita era de luți și de vicleani [dracii], cit ținea pre *cei* oameni, ce intrasă într-inși, tot în gropi. VA. 237₁.—Mor ei *cei* boeri, căutați cu felū de felū de bunătăți și doctorii, da încă dintr-ai noștri! CO. VI. 296.—Chirică, cum îi treaba băeților, se acățara pe *cele* garduri. CR. 163.—Iar la *cea* măicută să nu spuī, drăguță, că la nunta mea a căzut o stea. P. P. A. 3.—Săraci picioarele mele, nu le pocīū purta de grele, orī de grele orī de rele, c-am fost la Turda cu ele, să mai stîmpăr din *cea* jela la sinul drăguței mele. P. P. I. 132). || 4. *Mare, însemnat, pînă pe acolo, cine știe ce* (Cu toată acea plecare și de va ave *ce* [=cea] chizeșie [bărbatul], pravila nu o dă [pe fimee]. PRA. 83₂.—Cînd fu pela secerat, toate apele o-nghetăt, n o-nghetăt de *cel* ger mare c o-nghetăt de supărare. POP. RET. TR. 14.—Las să mine boii tare, că nu duc pe *cel* domn mare, ci duc pe un rob legat. POP. RET. TR. 32).

|| **B**. Demonstrativ. || **a**. *Ille. Celui-lă, ce (cel)... lă*. || 1. Substantival (Cești în roate și *ce* în călării noi în numele dumnezeului nostru chemăm. SCH. 58.—Au luat înapoi toate cite le răpise *cei*. P. M. 46). || 2. Adiectival (Trage-te, cum poț, până la *cea* mută. DOS. PRO. 118₁.—Vezi *cel* boer bătrîn moldovan, ce este la divan, să-l ei și să-l duci la odaea ta. LET. II. 208.—Vulturașii mîei, udati-vă aripile în *cea* fîntină de-acolo și-mi stropiți limba. SB. P. 95). || **b**. *Celalalt. Alter. L'autre* (Cum se topește ceara de fața focului, așa să se topească cîrtițele până-n *cea* duminică. P. P. T. 360). || **C**. Pronume relativ. Formează propoziție subordinată atributivă. *Qui. Qui; lequel* (Cealea ce prorocii ziseră *ceale* vrea să fie. VOR. 79.—Mila domnului nostru Is. Hs., *celui* să cade slava și mărirea. VA. 100₁.—Darul domnului nostru, *celui* să cade cinste. VA. 123₂.—Să vor aduna la Ierusalimul cel nou, *celuț* iaste meșter singur dumnezeu. VA. 232₂.—Hs., *celui* i să cuvîne laudă. VA. p. 51₂).—**Izolări. Alle cele. Alle lucruri** (Domnul nostru ne-a chemat eri la lucru, iar eu, avînd *alle cele* pe acasă, mi-am trimes nevasta. POP. RET. P. II. 49.—Mni-i leagi ca pi gîțeli și mni-i tundi ca pi mneli, si-ț parī ci-s *alti celi*. SEZ. IV. 135). **∞ Cea de apoi. Urmă, sfîrșit** (Va hi *cea de apoi* mai amară decît *cea* dintău. VA. 267₁.—Era strînsă mulțime multă să vază *cea de apoi* ce a hi. DOS. PRO. 165₁.—[Trupul] până la *cea de apoi* să strică. B. 3 pr.—Cariī [boerii] socotînd

cea de apoi, să nu vie vreo peire țării, nu-î pristănia. LET. 237). *☞ Cea decît toate mai mare. Mai mult decît toate, mai presus de toate (Cea decît toate mai mare, sfintei biseareci te-ai arătat ajutoriu. B. 7 pr.). ☞ Cea lume. Ceia lumē. Inferi, orcus, coelum. L'autre monde (Ajunse fiul oii pe cea lume. POP. RET. P. III. 65). ☞ Cea mai de apoi. La urma urmelor (Și cea mai de apoi scriptura ăaste care află raiful omului. B. 5 pr.). ☞ Cel ce. Oare (Află corabie, cea ce nuta întru Italia. VOR. 84.—Saara, cea cei ei fusetu feciori [căreia, ȳꝛ]. VOR. 152.—Minunile cele ce au făcut ei. NIF. 6.—Isus pre cel ce l-ai purtat în pîntecele tău, chipul neamului l au înoit. MIN. O. 167¹/₂.—Lipsit... de tot cel ce putea să l mai mîngie. S. M. 4). ☞ Cel de apoi. Ultimul, cel din urmă (Eu sînt cel dentău și cel de apoi B. 6 pr.—Firească pohtă trage pre oameni la dumnezeu ca spre cel de apoi săvîrșit. B. 6 pr.—Ceule de apoi hotară ale lumii. B. 4 pr.). ☞ Cel de pe comoară. Dracul (Par-că ești cel de pe comoară, măi, de știți toate cele. CR. 150). ☞ Cel de pe urmă Ultimul, cel din urmă (I-au aflat pe toți cei ce să găsă acolo în cea de pe urmă stare, avindu-și fețele îngălbinite de foame. DR. 26.—Iaca-ți mai dau odată carul, dar asta ți-a fi cea de pe urmă. CR. 45). ☞ Cel de sus. Dumnezeii (Nu-î cum vrem noi, ci-î cum vrea cel de sus. CR. 31.—Moartea.. numai de acolo cosește suflete, de unde-î poruncește cel de sus. ȘEZ III. 113). ☞ Cel de + numeralul ordinal = Numeralul ordinal (Imă pare rău că n-am luat măcar spinul cel de al doile cu mine. CR. 201.—Cită poamă e tomnie, nice una nu-î dulceie ca măicuța cea dintie. P. P. I. 209). ☞ Cel din urmă = Cel de pe urmă. ☞ Cel după urmă = Cel de pe urmă (Divanul cel după urmă. E. V. 248.—Ceasul cel după urmă a bătut pentru mine. S. M. 10). ☞ Cel fără de fund. Abyssus. Abime (Intunearec zăcea preste cel fără de fund B. 1¹). ☞ Cel mai + pozitiv = Superlativ (Zise Avraam slugii lui cei mai bătrîne. B. 15².—Corturi... adăpostite pîntre pomi cei mai frumoiși. GÖR. I. 3). ☞ Cel mult. Maxime, summum. Tout au plus (Lăsați măcar strămoșii ca să doarmă-n colb de croniei, din trecutul de mărire v-ar privi cel m... ironici. E. 249). ☞ Cel pădureț. Cancer, rac (Boală) (Aū tāmăduit pre o femeae de cel pădureț. DOS. PRO. 60; jos [Explicație marginală pentru boala racului din text]). ☞ Cel perit. Sifilis. ☞ Cel puțin. Minimum, certe. Au moins (El perdea împreună cu punga și viața saū cel puțin sănătatea. N. I. 16 —Sfātuind cei doisprezece boeri socotiră cu mintea lor că tălharii trebuie să fie cel puțin doi. I. 373). ☞ Cele multe înainte. Formulă de felicitare (Corbu : «Incă o dușcă, Bujoraș dragă.» Bujor : «Și cele multe înainte.» A. T. 239). ☞ Cele sfinte. Împărtășania (Atunci chîmă pe preotul local, ca să-l mărturisească și împărtășească cu sfinta taină a euharistiei saū, cum se mai spune, cu cele sfinte. MAR. ÎN. 18). ☞ Cele rele. Nenorociri (Dumnezeu să vă apere de cele rele, și mai rămîneți cu bine. CR. 20). ☞ In cea după (depe) urmă. La urma urmelor. (Era pri...*

cea după urmă aū ridicat cu voea tuturor pre Mihnea. MAG. 111.— *In cea după urmă* nici pe cal n-a putut sta. P. E. II. 87).
∞ *In cele depe (mai depe) urmă* = *In cea după urmă* (Toate rugăciunile celor trei femei, precum și ale calului, n-aū fost în stare să-ī potolească dorul părinților, care-l usca pe de a ntregul. *In cele mai de pe urmă* calul îi zise. I. 9). ∞ *Multe cele. Multe de toate, multe lucruri* (Ești negustor vestit, multe cele-ai petrecut și toate le-ai isprăvit. SEV. N. 146). ∞ *Spre cea mai multă parte. In cea mai mare parte, mai de tot. Paene omnino. Presque complètement* (A batjocori, au de săvirșit, au spre cea mai multă parte, pre cea de tot folositoare și scumpă neguțitorie. B. 3 pr.). ∞ *Toate cele. Tot, toate lucrurile* (Cînd m-aș potrivi eū babei la toate cele, apoi aș lua cîmpii. CR. 77).

Dupăcum se vede, *acel--cel* sint într-adevăr amîndouă pronume și amîndouă aū înțelesurile demonstrativ, determinativ, relativ, aū apoi amîndouă acelaș etymon *ecce + illu*, sint cu toate acestea cu deosebite înțelesuri și nu trebuiesc confundate într-o rubrică. Lectorul va pute face singur o comparare mai amănunțită. Eū voļu scoate numai cîteva fapte la iveală. *Acel* demonstrativ e substantival numai la neutru singular; *Cel* demonstrativ e substantival numai la masculin. *Acel* demonstrativ adiectival e foarte des; *Cel* demonstrativ adiectival e rar și aproape arhaic. *Acel* determinativ substantival există numai în corelație cu *care*; *Cel* determinativ substantival n-are această corelație. *Acel* determinativ adiectival arată lucrul cunoscut și important, despre care se va vorbi mai la vale și care e lămurit printr-o propoziție relativă orī consecutivă; acest înțeles lipsește la *Cel*. *Cel* determinativ adiectival se întrebunțează pelingă substantive; acest înțeles lipsește la *Acel*.

Numai rar se întîmplă ca variantele aceluiaș etymon să aibă aceleaș înțelesuri*), și chiar atunci lucrul se întîmplă de multe ori din cauza insuficienței exemplelor. Așa, de pildă, din exemplele pe care le-am avut eū la dispoziție, deși foarte numeroase, mī a fost cu neputință să despart cuvintele *acu-acum-acuma* (vezi mai sus) și am trebuit prin urmare să le discut apt aceiaș rubrică. Atita numai am putut constata ca deosebire, că *acum* e mai legat de momentul de față, astfel că nu se poate mișca așa lesne în trecut și în viitor; iar *acuma* se mărginește în sfera timpului actual. încă și mai mult decit *acum*.

Dacă deja e o mare greșală cînd lexicograful discută la un loc variantele aceluiaș etymon, greșala e încă mai mare atunci cînd discută la un loc cuvinte de deosebite origini, ca de pildă *aci* > *ecce + hic*, *aici* > *a + hicce*.

*) Mai ales se întîmplă aceasta la substantivele concrete (numiri de animale, de plante, de minerale) de origine străină.

ACI. Adverb. Are următoarele înțelesuri.

|| 1. Locul unde și încotro, apropiat de vorbitor. *Hic; huc; Ici.* (Călcîndu î înpăratul noaptea fără veste *aci* în iatac, îi găsi. GOR. I 3.—Porunci să întinză corturile afar din cetate., ca să conăcească pe vezir și să-l aștepte *aci* opt zile, până să se gătească și el. GOR. 2.—Zădarnica nădejde a afla *aci* fericirea. S. M. 16.—*Aci* eșiră oameni sălbateci, AL. 93.—Să-ți spuū *aci* numai în ce chip imaginațiunea, sufletul și mintea mea aū putut aeyea să și însușească plăcerile artei. O. III 13.—Să ne înbăem *aci*. I. 37.—Trecurăm cum trecurăm până *aci*, stăpine. I. 6.—Muma smeului pricepu că *aci* la mijloc se joacă vreo drăcie. II. 19).

|| 2. Timpul apropiat și îndepărtat. *Acum, atunci. Nunc; tunc. Maintenant; alors* (El zise: «Oiū să aștept și eū să văz cu ochii sfîrșitul acestii întimplări. Și șezu lingă ceilalți, și *aci* unde vorbeau citeștrei, iată că mai vine un alt bătrîn. GOR. I. 29.—Stătu de vorbă cu unii din boeri până pela mezul noptii. *Aci* îi veni în gînd să se mai întoarcă ca să-și mai ia odată zîua bună dela împărăteasă. GOR. I. 3.—Bătaea reincepe, mereū se întetește, chefnitul e aproape, cit colo frunza sună ș-*aci* c-o detunare tot zgomotu-ncetează. O. III. 88). || 3. *Aci... aci: Cîte-dată... altă dată, cînd... cînd* (Frigul numai atunci face stricăcune, cînd *aci* slăbește, *aci* se întetește. ION. CAL. 241.—*Aci* de tot se roșia, *aci*-ngălbinea ndată ș-*aci* iar se aprindea. P. E. II. 150.—[Popa Duhu] *aci* era la Socola, *aci* în Iași. *aci* la mănăstirea și în Tîrgul Neamțului profesor, de unde cutriera munții în sudoarea frunții. CR. A. 135).

Dintre înțelesurile lui *aci aici* are în întregime numai pe 1 (Eū *aici* în țară n-am venit de voea mea. ANT. XXIV.—Oștirile creștine adesea se văzură *aici* împreunate. GR. A. 28.—Acești copaci, ce se văd *aici* par că samănă cu răchițile. DR. 48.—*Aici* sintem pe moșia unei gheonoe. I. 4.—Stăpine, așterne un țol *aici* în mijlocul ogrăzii. CR. 68). Din înțelesul 2 al lui *aci aici* are numai pe acela de timpul *cînd* apropiat, *nunc, maintenant*; pe acel de timpul *cînd* îndepărtat, *tunc, alors*, nu-l are. Lectorul, dacă vrea să se convingă, să se încerce în exemplele date mai sus sub *aci* 2 de a înlocui pe *aci* cu *aici*. Apoi cu înțeles temporal *aici* e foarte rar. Singurele exemple pe care le am, și încă și acolo numai în izolare cu *până*, sint următoarele: Calul se răpede la spin și-i zice: «Pân-*aici*, spinule,» și odată mi ți-l înșfacă cu dinții de cap. CR. 278.—Pân-*aici* toate aū fost cum aū fost, da de acum am prins eū la minte. CR. 45. In sfîrșit un *aici... aici*, corespondent lui *aci... aci*, lipsește.

Cu cit comunitatea de origine a cuvintelor e mai mică, cu atit și deosebirea de înțelesuri a lor e mai mare și cu atit procedarea lexicografului, care discută la un loc cuvinte deosebite, devine mai absurdă, până ce atinge absurditatea culmea atunci cînd se discută la un loc cuvinte complect de altă origine și cu com

BĂTUCESC. Verb. > *bătoc*. Înseamnă ||| **a.** Transitiv. *Bătutusc, bătătusc. Terere, fistucare, bene occulcare. Fouler, frayer, battre.* ||| **b.** Reflexiv. *Mă tolesc. Hebescere. S'émousser.* — **BATOGESC.** Verb. > rus *batóziit*. E numai reflexiv și înseamnă *mă fleccusc, slăbesc, mă ramolesc; imberillum (obtusum) fieri; se ramollir.* — Pentru T. însă *bătusc = batogesc* și prin urmare T. dă lui *bătusc* înțelesurile lui *batogesc* și vice versa. Dacă n-ar fi această nenorocită procedare de a confunda înțelesurile cuvintelor și de a zvirli cuvintele talmeș balmeș în aceeași rubrică, dacă, după cum cere o elementară cunoaștere a metodei lexicografice, ar fi discutat Tiktin pe *batogesc* la locul lui și pe *bătusc* iarăși la locul lui, s-ar fi înșelat poate să creadă că din punct de vedere al scheletului *bătusc = batogesc*, dar n-ar fi fost așa de orb să nu vadă că *bătusc* are un înțeles, iar *batogesc* alt înțeles.

CLĂMPĂNESC, CLĂNȚĂNESC, CRĂNȚĂNESC sint cite trele onomatopeice, drept, dar altceva e *clămp*, altceva *clănț* și altceva *cranț*! Pentru un Român lucrul e atît de vădit, înțelesurile celor trei verbe atît de clar deosebite apar, încît pelingă nenorocirea unei metode greșite a trebuit să se adauge și aceea a unei origini etnice neromine, pentruca Tiktin să comită enorma greșală de a crede că *clămpănesc* înseamnă *crănțănesc* și vice-versa. Și chiar așa lucrul cu greș se explică. Nu unul Tiktin, care e așa de celebru învățat, după Tobler, și care e acum profesor de rominește la Berlin, dar nici celui de pe urmă Evreii din Tîrgul-Cucului nu i se poate permite de a confunda pe *cranț* cu *clămp*. Ce ar zice un Neamț, cînd m-aș apuca eu să fac un dicționar german și aș da lui *schlabbern* înțelesul lui *schlockern*, și lui *schlottern* înțelesul lui *schüürfen*, iar un profesor universitar român, prieten cu mine, ar scri într-o recenzie: «ilustrul învățat Philippide a făcut un dicționar german cun încă n-am văzut decînd trăesc.» O, Neamțul cela de mult ar fi spus prietenului meu o vorbă care i se cuvine, noi însă Rominii ne uităm uimiți la Tobler, pentrucă, de, e *T-o-b-l-e-r!*

Și încă greșala, oricît e de mare și abia de crezut, mai are încă o culme. Căci iată ce se întîmplă. Tiktin, deîndată ce a găsit de cuvîntă să hotărască că cuvintele rominești, care s'amănă din diferite împrejurări la sunet, trebuie să albă aceleași înțelesuri, citeodată a însemnat cuvintele dintr-un grup pe fiecare la locul lui în ordine alfabetică, trimițînd prin *vezî* la cuvîntul care i s-a părut lui că e mai important și sub rubrica căruia a făcut chipurile discuției, de pildă *crănțănesc, vezî clănțănesc*; de multe ori însă (de cele mai multe ori) a neglijat de a mai însemna cuvintele pe fiecare la locul lui, așa că o mulțime de cuvinte sint într-adevăr în dicționar fără ca în aceeași vreme să fie, pentrucă lectorul, care le caută în ordinea alfabetică, nu le găsește și nu-i năzdrăvan să știe unde a avut gust Tiktin să le găvozdească.

Să dăm câteva exemple. Sint în românește următoarele trei cuvinte: *cocăltăi*, *cocăltauri*, *colcîntaur*. De le cauți în dicționarul lui Tiktin, nu le găsești, dar sint, căci știți unde le-a pus? Le-a pus într-o notă sub *coclaură*. Cui l-ar fi trecut prin cap una ca asta?—Este un cuvînt românesc *coțobănesc*. Toată lumea îl știe, e un verb care înseamnă după definiția ȘEZ. II. 224 «*A se pune cu puterea, a se îndirji. Nu te coțobăni = nu te mai pune, nu mai umblă, că degeaba ți-i.*» De l cauți în dicționarul lui Tiktin, nu-l găsești, dar este, căci știți unde l-a pus? Într-o notă sub *coțobrel*, pe care pe acest din urmă nu-l știe toată lumea și înseamnă un pom, ce se mai numește și *spin, porumbel, scorombar, mărășine, firn; prunus spinosa L.; prunellier*. Cui l-ar fi trecut prin cap una ca aceasta?

4. Sub § 3 am văzut unul din feliturile în care Tiktin își permite să facă limba românească din cap dela dinsul, altfel decît cum a lăsat-o dumnezeu. Supt acest număr vom observa un altul. Anume i se năzare adesea (Din ce punct de vedere? Imposibil de știut. Pură năzăreală), i se năzare adesea că cutare schelet al cuvîntului n ar fi cel just, ori că ar fi chiar imposibil. De pildă plantele *tagetes patula L.* și *tagetes erecta L.*, *tagete étalée*, *tagete dressée*, aū o mulțime de nume în românește, *vizdoagă, crăiță, boftă, ochesică, buruiană domnească, ferfen mare, fearfon*; între altele aū și numele *caragea, cārangea, cārăgea, cārugea*. Cele patru nume din urmă sint variantele unui tip oarecare necunoscut, probate *caragea* prin MAR. N. 592 (un izvor foarte serios), *cārangea* prin RUDOW XXI 230 (izvor îndoișos), *cārăgea* prin POP. RET. TR. 84, *cārugea* prin C. L. XX. 1006. Tiktin cunoaște numai variantele *cārugea, caragea*, dar pe *caragea* prinde pică nu știu pentru ce, îl citează cu [*sic*] și ni dă a înțelege că nu-i bun. Ca să-l înregistreze la ordinea alfabetică, despre aceasta sigur că nici nu mai poate fi vorbă.—Cuvîntul *cananarhiseșc* e probat la GH. S. 55: «Să învețe să *cananarhiseșc* a, să ție ison cîntăreților din strană, să citească apostolul.» Înseamnă *întonez daū tomul, încep să cînt; canere coepisse, voce prăcire, monstrare modos; entonner*. E neogrecul *καναρησίζω* acelaș înțeles. Tiktin găsește de cuviință că probatul *cananarhiseșc* trebuie schimbat în *canonarhiseșc*, pentru că nu-i trumos să se deosebească prin sunetul *-a-* în loc de *-o-* de etymon. Ori ce alt motiv a avut T.? Este imposibil de cunoscut motivul ce a rășărit din capul unui lexicograf autoritar, care-și permite să schimbe limba după bunul său plac. Da, este imposibil, dar în aceiaș vreme e îngrozitor de trist și de scandalos. A crezut poate Tiktin că e greșală de tipar? A întreat pe Ion Ghica și Ion Ghica l-a răspuns? Dacă nu, apoi cu ce drept pune nenorocitului cuvînt probat stigmatul *sic* și îl citează sub un alt titlu decît cel probat?—Cuvîntul *cantaragiū* e foarte cunoscut și probat prin izvoare foarte bune, ca RĂSC. 40. UR. I. 88. Un lexicograf

Agribiciu (Tr.), *Alțina* (Tr.), *America*, *Anadol*, *Anatol*, *Apold* (Tr.), *Arapia*, *Ardeal*, *Arnăuțchiu*, *Așel* (Tr.), *Avrig* (Tr.), *Bacău*, *Bahnea* (Tr.), *Banat*, *Baraolt* (Tr.), *Bărăgan*, *Bărgău* (Tr.), *Beciu*, *Beclean* (Tr.), *Beiuș* (Tr.), *Bălgrad*, *Belgrad*, *Biertan* (Tr.), *Bistrița*, *Birlad*, *Bîrsa*, *Blaj*, *Bogdan*, *Bogdan-saraiu*, *Bolcaci* (Tr.), *Brad* (Tr.), *Brăila*, *Brașov*, *Bugeac*, *Ceahlău*, *China*, *Chiev*, *Chiov*, *Chitaiu*, *Cincu* (Tr.), *Cisnădie* (Tr.), *Cluj*, *Cohalm* (Tr.), *Colase*, *Colonia*, *Colțea*, *Coșșa* (Tr.), *Cracău*, *Crîm*, *Orîș*, *Cristian* (Tr.), *Crit*, *Cule*. Nenumărate însă altele nu se găsesc. Ca să-și facă o idee lectorul, să ia dicționarul lui Frunzescu și să numere toate numirile de orașe, sate, plăși, riuri din regatul României, care nu se găsesc în dicționarul lui Tiktin. D-apoi, va zice lectorul, nu putea T. să înregistreze toate numele de localități! D-apoi atunci din ce punct de vedere face el o selecție? Iaca numele de mai sus însemnate cu Tr. în parenteză sînt numiri de sate din Transilvania. Aș vrea să știu întrucît *Aind*, *Agribiciu*, *Alțina*, *Apold*, *Așel*, *Avrig*, *Bahnea*, *Baraolt*, *Bărgău*, *Beclean*, *Biertan*, *Bolcaci*, *Brad*, *Cincu*, *Cisnădie*, *Cohalm*, *Coșșa*, *Cristian*, sate din Transilvania, merită mai mult să fie înregistrate într-un dicționar decît *Cerțășii*, *Cîrlomănești*, *Crivești*, *Cudalbi* și alte nenumărate sate din Moldova și Muntenia? Poate că pe acele din Transilvania le-a întilnit în vreo literatură oarecare? Atunci să ni fi dat izvorul, de pildă cutare poezie, ori poveste, ori istorie, etc. Însă la niciunul din satele transilvănene de mai sus nu dă izvorul. Însă, afară de aceasta, ce fel de procedare e aceea ca să dea lexicograful numai acele nume de localități, pe care le va fi întilnit în vreo literatură oarecare așa la întimplare? D-apoi cea mai bună literatură pentru acest fel de cuvinte este un dicționar topografic. Să fi luat dicționarele topografice ale țării românești și să fi citat de a valma. În asemenea caz, clișiar dacă ar fi avut preferinți și ar fi făcut selecții, n-ar fi procedat așa de absurd cum a procedat, căci, în vremea a înregistrat numai acele nume de localități pe care le-am înșirat mai sus, între altele cele mai obscure sate ardelenesti, uite ce fel de nume de localități, impertante dintr-o mulțime de puncte de vedere, a uitat să înregistreze: *Achermian*, *Agîud*, *Alexandria*, *Almaș*, *Amaradia*, *Ampela*, *Ampoia*, *Antina*, *Argeș*, *Arad*, *Bahlui*, *Balcan*, *Basarabia*, *Băltătești*, *Berheciu*, *Bicuz*, *Borca*, *Bosna*, *Bosnia*, *Botoșani*, *Brateș*, *Bucegi*, *Bucovina*, *București*, *Burdujeni*, *Buzău*, *Cahul*, *Calafat*, *Caracal*, *Carpat*, *Cafarnaum*, *Cașin*, *Căciulata*, *Călimănești*, *Călugăreni*, *Celeni*, *Cerna*, *Cernica*, *Cisleitania*, *Cisteii*, *Cîmpina*, *Cîmpulung*, *Cîrligătura*, *Corod*, *Constantinopol*, *Cozia*, *Covurlui*, *Craiova*, *Cucuteni*. Și multe din aceste nume de localități oropsite de Tiktin și lăsate la o parte sînt citate în izvoare de acelea pe care niciun lexicograf nu le poate lăsa necercetate și pe care le-a cercetat și Tiktin: *Ampela* FRÎNCU M. 36; *Ampoia* FRÎNCU M. 36; *Argeș* P. P. A. 186 (P. P. A. *Argeș* în gîc. pe un mal frumos, Arad

P. P. I. 139; *Balkan* LET.² III. 268; *Basarabia* MAR. T. 305; *Bosna* LET.² I. 132; *București* P. P. I. 135; *Craiova* P. P. I. 491; BĂL. 593; *Cîmpulung* P. P. I. 506; *Cîrligătura* MAR. T. 238; *Carpat* MAR. T. 3; *Cafarnaum* (Cel puțin tot atît de celebru cași *Colasele Frigiei* cel înregistrat de Tiktin) N. I. 321; *Cerna* P. P. A. 14 («Sora cea mai mică și mai sălbatică s-a dus, mări, dus pe Cerna în sus.» Cine nu știe? Numai T. nu știe!). Cu atît mai mult ar fi meritat aceste nume de localități să fie înregistrate, cu cît unele din ele ar fi deșteptat oarecare considerații etimologice interesante. La *Ampoița*, de pildă, izvorul sună așa: «Localitatea romană *Ampela...*, în locul căreia e astăzi comuna munteană *Ampoița*.» Iar lângă riul *Cerna* exista în Dacia *statio Tsiernensis* CORPUS INSCRIPT. III. No. 1538. Această localitate poartă în tabula peutingeriana numele de *Tierna*, în *Ulpianus digestae* 50, 15, 1, 8, 9 *Zernensium colonia*, la *Ptolemaeus* 3, 8, 10 *Διερνα*. Inscripția e din anul p. Chr. 157. Scrierile *Tierna*, *Διερνα* sînt scrieri inverse, scrierea *Tsiern-* copia adevărată pronunțare. În gura autohtonilor pe vremea colonizării cuvîntul suna *Tsierna*, iar în limba romină *t+ɣ+vóc* <č+vóc, așa că *Cerna* romină de astăzi este dreptul descendent al lui *Tsierna* dac. În tot cazul ar fi fost interesant să știm ce părere are Tiktin asupra acestor lucruri. În tot cazul e mai interesant numele de localitate *Cerna* decît un *Bărgău* oarecare din Transilvania.

6. Un alt soi de arbitrar al lexicografului consistă în aceia că *formele* care nu-i convin din vreun motiv oarecare le explică ca greșeli de tipar, de zețar, ori ca *obscure* (*dunkel*). Să dau un exemplu.

Verbele *cer* și *cerșese* sînt două verbe deosebite. *Cer*, care mai sună și *certu*, *cețu*, are formele *cerere*, *ceru*, *cerut*, *cerind* ori *ceind*. *Cerșesc* are formele *cerșire*, *cerșu* și *cerșut*, *cerșit* și *cerșut*, *cerșind*. Pe *cerșesc* îl derivă Schuchardt în CUV. I, Supplement, XXV, dintr-un **cerși*, perfect presupus al lui *cer*. Eu deriv pe *cerșese* din *cer* prin -ș (Pentru -ș compară *lingușesc* > *ling*, *moleșesc* > *moale*). Dar etimologia este pentru cazul de față indiferentă. Formele *cerșu*, *cerșut* se găsesc numai în limba veche. Formele *cerșit*, *cerșit* se găsesc fără întrerupere dela cele mai vechi monumente literare până astăzi. Iată izvoarele limbii vechi unde se găsesc *cerșit*, *cerșit*: Arsele nu *cerșiș*. SCH. 125.—Spăsenie *cerșiră* și ispitiră prorociei. VOR. 140.—*Cerșiși* singele loru. SCH. 23.—Tării *cerșiră* sufletul mîeu. SCH. 166.—*Cerșinu* domnui și auzi-me. SCH. 99.—Focul cel ce *cerșitu* întru zilele cealea pîmile. VOR. 131.—Tinăr fuiț și amu înbătriniu și nu văzu dereptul lăsat, nece sămînța lui *cerșitori* pîne. COR. 96; SCH. 114 (Νεώτερος ἐγενόμην, καὶ γὰρ ἐρήρασα, καὶ οὐκ εἶδον δικαίον ἐγκαταλειμμένον, οὐδὲ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ζῆσθαι ἄριστον).—Găsinđ pre un boier moscal... și zicind că *ar fi cerșit*,... i-au tăiat capul. LET.² III. 192.—Și acum iată ce face Tiktin. Nu știu pentru ce, dar și-a închinut că formele *cerșu*, *cerșut* aparțin verbului *cer*,

iar nu verbului *cerșesc*, iar pe verbul *cerșesc* cu formele sale *cerșit*, *cerșit* și l-a închipuit ca format de abia în secolul XIX, ca un neologizm (erst in diesem Jahrhundert erschlossen). Fiind așa, trebuia să se scape de formele *cerșit*, *cerșit* din limba veche înșirate mai sus, dintre care el cunoaște numai pe LET.² III. 192, VOR. 140, VOR. 131. Și iată cum se scapă de dinsele: LET.² III. 192 este o greșală de zățar, iar VOR. 140, VOR. 131 sint *obscure* (dunkel!). Dar locurile ȘCH. 125, ȘCH. 23, ȘCH. 114, ȘCH. 166, ȘCH. 99, COR. 96? Sigur că tot *obscure* (dunkel). Așa chip de a trata materialul unei limbi à la cavalière, mai rar!

7. Dacă pe de o parte, cum am văzut sub numărul precedent, T. consideră ca neologizme cuvinte străvechi, pe de altă parte cuvinte foarte întrebuițate astăzi le consideră ca aparținând limbii vechi. De ex. cuvântul *cevaș*, pe care de altfel un Român n-are trebuință să l caute prin cărți pentru a-l constata că trăește, îl găsec întrebuițat în următoarele izvoare moderne: OGL. 101, BA. TIL. 11, P. PO. I. 104, O. I. 82, O. III. 272, GH. A. 566, GH. S. 695, COȘ. F. 93, P. P. A. 162, P. P. I. 407, P. M. 60, EC. 117. Cu toate acestea T. declară că cuvântul aparține limbii vechi, iar unicul izvor modern pe care-l cunoaște, P. P. A. 162, îl consideră ca arhaizmu!

8. Greșelile de sub 6 și 7 se bazează în parte pe sărăciea de material, pe sărăciea de exemple, de care dispune autorul și pe care caută să o ascundă supt aparențele unui om, care nici nu mai știe ce să facă cu mulțimea materialului, de care dispune. Iată cum am putut eu constata acest lucru.

De mult observasem, în amănunțita lectură pe care am făcut-o dicționarului lui Tiktiñ, că acest autor are două moduri curioase de a cita izvoarele. 1. Cînd nu dă nicio citație din vreun izvor, probează existența cuvîntului prin *Qu.*, adecă *Quellen*, *izvoare*. Ce să fie aceste *izvoare*, pe care le are la îndămină autorul, dar din care *nu vrea* să facă nicio citație? Să fie dicționarele? Nu, căci pe acestea le citează cu *Wbb.*, adecă *Wörterbücher*. Să fie comunicații din partea a diferite persoane? Nu, căci pe acestea le citează cu *Com.* Apoi atunci ce să fie? Sigur că locuri din scrieri, citații din autori, pe care autorul le are supt ochi scrise în bilete, dar din care *nu vrea* să ni comunice niciuna. Știi, de multul material, pe care-l are la dispoziție, autorului i-l adesea lehamite, și de aceia de mulțea nu mai vrea să citeze din el nimic în spețial, ci-l citează numai așa în general, *Quellen*. De ex. «Căltui (a), prez.-țuesc, v. trans., pop. Zorzausen. Quellen», ca cum ar zice «pentru cuvîntul *ciltuesc* am o mulțime de citații, dar nu mai spun niciuna, căci m-am plictisit de atitea citații». Cu toate acestea puternice bănuiele am că autorul n-a avut la îndămină nicio citație. Iaca, mai întiu, cuvîntul *deminu-*
aniniș,

argăseală, argea, ariceală, ariciu, armasar, arsenică, arțar, așchiez, așternut. Toate aceste cuvinte sînt foarte importante și, ca să atrag atenția asupra cîtorva în special, *allingic* (cu variantele *atingic, allangic, allingea, altanic, aptangic*) e planta care se mai cheamă *cățunași, condurul doamnei, tropaeolum majus L., capucine, turc allyngyq chrysanthème* Zenker 87 b; *argea* are mai multe înțelesuri, dar cel mai important din toate este acel comunicat lui Hasdeu de un corespondent dela Neamț — Uscății, ~ se numește tot materialul lemnos la clădirea unei case, afară de părăți: de ex. costoroabele, grinzile, căpriorii și leăturile; tot așa la o șură sau alt acaret, cel mai important, pentru că până la dicționarul lui Hasdeu era cel mai puțin cunoscut; *ariciu* are mai multe înțelesuri, între altele unul foarte important, acela de „Bran! an Reben“, dat de dicționarul cel modest la formă, dar bogat, al lui Bărceanu, de unde l-a scos apoi și Hasdeu; *arsenică* este o variantă a cuvîntului *arsinic* și pe această variantă Hasdeu a făcut-o cunoscută după corespondenții din Moldova și din Transilvania, iar cuvîntul *arsinice* cunoscut din BR. 176 (unde e tipărit greșit *arșinic*), înseamnă planta *lychnis chalcedonica L., lychnide de Chalcedoine, croix de Jérusalem* ou de Malte, *Lichtnelke, brennende Liebe* și e derivat probabil prin *-nic* din *ars*, participiul lui *ard* (floarea acestei plante este roșie ca focul); *arțar* e arborele *acer platanoides L., érable*. Dar nu numai acestea, ci, cum am spus, toate cuvintele de mai sus sînt importante și merita să fie probate cu citații precise, iar nu numai în general cu *Qu*. Numai că n-a avut citații de felu, altfelu nu se explică lucrul. Dacă însă n-a avut citații, cum a putut cunoaște cuvintele? va întreba lectorul. Apoi cuvintele fusese înregistrate înainte de Tiktin, și cu tot aparatul, de Hasdeu, și probate ori cu comunicări din partea corespondenților (*agurizar*, variantele lui *agtică, allingic, argea, arsenică, așternut*), ori cu citații din autori (deminutivele lui *albină, albiță, alunat, amăreală, aniniș, ariceală, ari iu, armasar, arțar, așchiez*). Aici avem de făcut două observații mai înainte de a trece mai departe. 1. Tiktin foarte des citează știrile date de corespondenții lui Hasdeu (sub forma *H. Com*), și fiindcă aceste știri sînt foarte multe și fiindcă apoi Tiktin nu lasă din ele nimic la o parte, de frică să nu-i fie dicționarul mai sărac decît acel al lui Hasdeu, rezultă de aici că citațiile *H. Com* se găsesc cu miile în dicționarul lui Tiktin. 2. Citațiile din autori ale lui Hasdeu la cuvintele înseminate de Tiktin cu *Qu*, sînt din niște autori pe care Tiktin nu putea să-i consulte. Așa Hasdeu pentru deminutivele lui *albină* (*albinuța* or *albiuța, albinica, albinioara, albinea*) citează pe Ieromonah Macarie. 1778, Dicționar slavo-romin, manuscris în biblioteca centrală din București (Tiktin zice: *Dem. albinuța, -nică, -nă, -nioră, -niță, Qu'*.); pentru *alunat* Contemporanul, care lipsește din lista operelor consultate de Tiktin; pentru *aniniș* documente inedite din arhivele statului; pentru *ariceală* un tratat de medicină populară

manuscris din sec. XVIII în arhivele statului; pentru *amăreală* și *ariciu* pe Dr. Brandza Prodromul florei române, iar Tiktin pe vremea când scria pe *amărcală* și pe *ariciu* nu cetise încă lucrarea lui Brandza și nici macar lista publicată de acesta în Columna anul 1882 nu o consultase, cum se poate vede din lista scurtărilor publicată la începutul primei fascicule; pentru *argăseală*, *ariciu*, *așchiez* Hasdeu însuș citează alte lexice (Costinescu, Bărceanu). Se vede că, pe de o parte, din când în când a găsit de cuviință Tiktin să întrerupă citațiile *H. Com.*, pentru că să nu se pară lectorului că prea din cale afară de mult material imprumută din comunicările corespondenților lui Hasdeu, și să considere acele izvoare ca niște comunicări ale sale proprii; iar pe de altă parte a considerat ca ceva rușinos să mărturisească că un alt lexicograf a consultat cărți tipărite și manuscrite, pe care el — Tiktin — nu le-a consultat și să zică de pildă, *alumat*, adj. ochi alunăți, Glotzaugen. Hasdeu aus Contemporanul II 654'. De aici până la a lua citațiile din Hasdeu fără a cita pe Hasdeu nu e decit un pas. Când voiu proba că acest pas într-adevăr l-a făcut Tiktin, apoi îmi va acorda lectorul că am avut drept să explic pe *Qu.* al acestui autor așa cum am făcut mai sus. Ei, iată ce se întâmplă. Și Tiktin și Hasdeu au cetit și extras pentru dicționarele lor psaltirea în versuri a lui Dosoteiū, decit numai Hasdeu a cetit-o în manuscriptul dăruit de Dosoteiū lui Duca Vodă (astăzi la biblioteca Academiei române), iar Tiktin a cetit-o, cum am cetit-o și eu, în ediția Academiei române, pe care Tiktin o citează DOS. PS. ÎN V. Manuscriptul cetit de Hasdeu are numerotate filele, nu paginile. Ediția Academiei are numerotate paginile. Hasdeu când citează, decit, citează numărul filei cu adăosul de *a* ori *b* (recto, verso), de pildă Dosofreiū 1673 f. 162 b Tiktin când citează, citează pagina din ediția Academiei, de pildă DOS. PS. ÎN V. 162. ori mai degrabă numărul psalmului, de pildă DOS. PS. ÎN V. PS. 77, 20 (vezi Dicționarul lui Tiktin sub *apatoșa*). Acum este în românește un cuvânt *acsta*, un pronume. Eu am pentru el următoarele probe: VA. 221₁; DOS. PS. 311; MAR. VRĂJII 203; ȘEZ. II. 29; ȘEZ. II 112; SB. P. 178; SB. P. 196; SB. P. 307; FRÎNCU M. 76. Hasdeu are următoarele probe: Dosofteiū 1673, f. 162 b; un document din Iași 1588, publicat în CUV. I. 192 Tiktin are următoarea probă: DOS. PS. ÎN V. 162 b Adecă Tiktin n-avea nicio probă, a luat pe una din cele două ale lui Hasdeu fără să citeze pe Hasdeu, a dat-o drept a sa, ca cum ar fi găsit-o el în psaltirea lui Dosoteiū ediția Academiei, citat însă că Hasdeu citează după file, iar el citează după pagini ori după numărul psalmului, și s-a prins cu... *furătura*, căci aceasta se chiamă *furătură*, *plagiat*. Acum cred că lectorul se va fi convins că acel *Qu.*, pe care-l găsim la tot pasul în dicționarul lui Tiktin, nu înseamnă niseai bogate izvoare, din care autorul renunță de a face cunoscut vreunul, ci tocmai lipsa de izvoare: Tiktin, când citează un cuvânt, la un pred...

care, își dă aeral că ar ave probe multe, dar nu vrea să le mai arăte.

2. Dar să trecem la celălalt mod curios de a cita izvoarele. El consistă în aceia că niciodată T. nu mărturisește că ar avea puține exemple, ci totdeauna, oricît de puține exemple ar da, zice *z. B., de exemplu.* dindu-ni să înțelegem că nu are și altele. Ei bine, eu am un puternic motiv de a crede că foarte adeseori, acolo unde T. zice *z. B.*, lăsînd pe lector să creadă că autorul ar ave mai multe exemple la dispoziție, a dispus numai de un singur exemplu. Iată care este acest motiv. Cuvîntul *cîrmoajă* e un substantiv f., care are pluralul *cîrmoaje* și *cîrmoji*. Inseamnă „*coajă uscată de pine*“ ȘEZ. V. 58. Am pentru el următoarele izvoare : CO. VII. 1. 9; SB. P. 170; ȘEZ. I 96; ȘEZ. V. 90. În special locul SB. P. 170 sună așa : «S'au fost pus amîndoi la masă și au ospetat. Cînd la urmă, li-au rămas vro *cîteva cîrmoji*.» T. zice : „Gew. pl. masc. z. B. Sbiera Pov. 170 (la urmă le-au rămas vr'o *cîtiva cîrmoji*)“ . Exemplul din SB. P. 170 dat de Tiktin e greșit, în text stă așa cum am scris eu : „*cîteva cîrmoji*“ . Va să zică, din întîmplare Tiktin însuș orî altcareva, cine va fi fost acel care i-a scos citația din SB. P. 170, a greșit de a scris *cîtiva* în loc de *cîteva*. Pe acest unic exemplu T. se bazează pentru a schimba genul lui *cîrmoajă*, însă în loc de a afirma lucrul cu jumătate de gură și a zice : „*citeodată* ~ e și masculin la plural, căci...“, el zice „de obicei ~ e și masculin la plural, de exemplu...“

Silînță de a păre mai mult decît este, chiar cu prețul de a-și însuși, fără să mărturisească, munca altuia, iată ce înseamnă *Qu.* și *z. B!*

9. Toate greșelele înșirate până acum se explică prin lipsa de pregătire a autorului pentru o asemenea sarcină. Limba romînească e limbă grea și cine vrea să-i cunoască o parte din secrete trebuie să se înarmeze din vreme cu multe lucruri. În special lexicograful, care are pretenția de a face un dicționar etimologic al acestei limbi, are trebuință 1) să cunoască macar cît de cît *toate* limbile, din care a făcut împrumuturi limba romînească și 2) să știe atît de bine cît pot permite mijloacele de până astăzi istoria sunetelor romînești. Aceste cunoștinți lipsesc însă lui Tiktin. Dintre limbile anume, care au influențat mult limba romînească, sînt limba slovenă, sub forma ei veche și medie, și limba turcească. Și Tiktin nu știe nici slavonește, nici turcește. Este un cuvînt romînesc, un verb, *clatin*, care are variantele *clătin, cleten, cletin, cleatin*, și al cărui etymon e obscur. Nu e vorbă, deja Cihac l-a pus în legătură cu *clătesc*, sloven *klatiti* quatero, pulsare, dar *-in, -en*, elementul derivativ dela sfîrșit, te pune în incurcătură, căci un sufix derivativ verbal de acest fel nu există în romînește. Incurcătura exista însă, pentru că nu știaŭ lexicografi de mai înainte slovenește. Tiktin, care știe, i-a dat de capăt. După Tiktin anume *clatin* trebuie pus în legătură cu *clătesc*, sloven *klatiti* al lui *klatiti*. Și

cum a aflat Tiktin acest participiu trecut pasiv al lui *klatiti*, *klalenū*? A luat sufixul *-enū* al participiului trecut pasiv, l-a lipit la radicalul infinitivului *klat-iti*, și gata! Decit, dacă ar fi limba slovenească *volapuk*, ar ști și Tiktin slovenește, din nenorocire însă nu e. Limba slovenească, ca toate limbile, afară de *volapuk*, nu e o limbă compusă din bucăți neschimbate, cu care ai opera ca cu niște cubușoare, așa că să ei pe ista de ici și să-l puî lingă ceala de dincolo; bucățile celea în limba slovenească se schimbă la față după locul unde le puî, și—aici e greul—aceea schimbare la față trebuie să o înveți înainte de a te încerca să afli secrete de ale limbii românești cu ajutorul limbii slovene. Și iată, în cazul de față bucățica *klat-*, cînd o lipești la *-enū*, se schimbă în *klašt*, așa că participiul trecut pasiv al lui *klatiti* sună, al naibei, *klašten!*—În DION. 185 sună un loc așa: ‚S-aū dus la *arnăutchiū* de și-aū strîns oaste.‘ Acest *arnăutchiū* a frămîntat mult pe Tiktin: Oare ce să fie? La urmă s-a hotărît să considere pe *arnăutchiū* ca un nume comun, să-l traducă cu *Standort der Albanesen* și să-l explice ca un derivat turcesc din *Arnăut* prin sufixul *-ki*, pentru care trimete la Zenker 782 b. Aceasta e o culme. Să dau îndată lectorului o idee printr-o comparație. Presupuneți, mă rog, că aș face eu un dicționar al limbii germane, că ar trebui să știu macar cît de cît și franțuzește, pentru că limba germană are multe împrumuturi din franceza, că aș ajunge la o citație dintr-un autor german care ar suna așa: ‚Sie gingen nach *Goderville* um neue Mannschaft auszuheben‘, și aș rămîne în în curcatură cu privire la *Goderville*, oare ce să fie? M-aș hotărî apoi să consider pe *Goderville* ca nume comun, l-aș traduce cu *stația Goșilor* și l-aș explica ca un derivat românesc din *Goder-* prin sufixul *-bilis*. Mi-ar zice lectorul, sigur, «D-ta—fie mie aclo—habar n-ai de franțuzește. D-apoi cine nu știe că *-ville* din *Goderville*, *Longueville*, *Doudeville*, *Ourville*, *Grainville*, *Contrexéville*, *Philippeville*, etc. este *ville*, care înseamnă oraș?» Da, eu aș fi atunci un om care așa de bine aș ști franțuzește, încît și pe *ville* ar trebui să-l caut în dicționar, ca să știu ce înseamnă. Intocmai așa știe Tiktin turcește, adevă de felū. Nu i cere nimeni, negreșit, să știe turcește ca un hoge, orî așa de bine, încît să citească lesne o pagină. I se cere însă numai decit să fi învățat o gramatică din scoarță în scoarță și să îl cetit o crestomatie, macar cît de mică, macar de 20 de pagini. În asemenea caz ar fi știut îndată că *köl* înseamnă sat. Zenker 780 c, și că *Arnăutchiū* înseamnă *satul Arnăuților*, și că acest *köl* e tot așa de iubit la Turci pentru a forma nume de localități, ca și *ville* în Normandia, căci iată numiri de pe malurile Bosforului: *Ieni-köl*, *Romeli-köl*, *Arnaut-köl*, *Orta-köl*, *Idikule-köl*, *Makry-köl*, *Ingir köl*, *ğengel köl*, *Belei beî-köl*, *Kadi-köl!*

Dar nu numai slovenește și turcește nu știe Tiktin, dar—ceia ce e mai curios—nu știe nici istoria sunetelor românești. Zie m... suno-
nelor nische

Philologie, care aveau pretenția oarecum să facă răsuflete studiile—capo d'opera—ale lui Miklosich asupra chestiei (Ceia ce nu s-a întâmplat, doamne ferește). Este un cuvânt romînesc, un adiectiv, foarte întrebuițat, dar foarte obscur în originea lui, *bălan*. Alături cu acest cuvînt mai este altul, mai puțin întrebuițat, dar tot așa de obscur în originea lui, adiectivul *băl* (blond, cu părul galbăn, cu obraji albi). Între alții și-a dat și Laurian părerea asupra originii acestor două cuvinte. Anume pentru el *băl* > *bellus*, iar *bălan* > *băl* + *-an*. *bēllus*, *bēlla* însă, conform cu alunecarea sunetului romînescă, trebuia să dea naștere în unele dialecte lui *biel*. *biá*, iar în altele, de pildă în cel moldovenesc, lui *ghel*, *ghlá*, din care apoi un derivat prin *-an* trebuia să sune *bielán*, *ghelán*, și niciodată *bălán**). Aceasta e simplu, ca $2+2=4$. Laurian pe vremea lui n-avea de unde ști aceste lucruri. Pentru noi își de astăzi ele sînt însă elementare. Și cu toate acestea Tiktin (sub *băl*) reia părerea lui Laurian și o sprijine în chipul următor: „Dupăcum în *sēptem* < *siēpte*, *șēpte* *ē* s-a prefăcut în *iē*, pentrucă a fost accentuat, învremece în *septimána* < *săptămíná* el a rămas neprefăcut în *ie*, pentrucă n-a fost accentuat; tot astfel în *bellán* *bēl-* a avut un *ē* scurt, dar neaccentuat, și decî n-a avut de unde să se nască diftongul *ie*, care diftong însă trebuia să se nască în *bēllus*, unde *ē* era accentuat. Și s-a putut chiar întimpla că *bălan* și alte derivate de acest soî din acelaș *bell-* neaccentuat, precum *bălárú*, *bălórn*, *bălúț*, să fi influențat asupra lui *biel* cel vechi și să-l fi prefăcut în *băl*, astfel că *băl* de astăzi n-ar fi imposibil de raportat la latinul *bellus*. Argumentarea lui Tiktin este însă falsă. Anume *sēptem* și *septimána* sînt cuvinte latinești amîndouă, și pe vremea cînd în limba latină a avut loc fenomenul prefacerii lui *ē* scurt accentuat în *ie*, *șēpte* a devenit *siēpte*, iar *septimána* a rămas *septimána*, firește. Și apoi au intrat aceste cuvinte în faza romanică de dezvoltare, și în special pe teritoriul romînesc *siepte*, fiindcă a avut diftong, a născut pe *șēpte*. Iar *septimána*, fiindcă n-a avut diftong, a păstrat pe *s* neprefăcut în *ș* și a născut pe *săptămíná*. La *bēllus* și **bellán* presupusul ori **bellárú*, **bellórn*, **bellúț* presupusele, avem a face cu un cuvînt latinesc de o parte și cu cuvinte romînești de altă parte. Pe vremea cînd *ē* accentuat din *bēllus* se prefăcea în *iē*, cuvintele romînești nu existau! Limba romînă a primit dela limba latină numai pe *biel*, iar pe celelalte le-a făcut ea prin *-án*, *-órn*, *-úț* din acest *biel*, și, decî, în caz cînd cuvinte ca *bălán*, *bălórn*, *bălúț* s-ar fi derivat din *bellus*, apoi numai decît ar fi trebuit să sune *bielán*, *b'elórn*, *biclúț*, ori, dialectal, *ghelán*, *ghelórn*, *ghelúț*.

10. În urma celor văzute până acum se poate lesne explica în sfîrșit sărăciea de etimologii noî, care ne întimpină în

*) Acest cuvînt există: „De cină le-au pus un miel *biel* sugărel”. BIB. 241.—Tărancele din Dolj, adresindu-se una cătră alta, în loc de „dragă Marie” sau „dragă Leancă” sau „dragă Ioană” obișnuiesc a zice „*bia* Marie”, „*bia* Leancă”.

dictionarul lui Tiktin. Acest dicționar are pretenția de a fi un dicționar etimologic, dar nu e aproape nimic în el, care să nu fi existat deja în lucrările antecesorilor. Această sărăcie de etimologii nouă Tiktin ar dori să fie considerată ca o sobrietate de judecată, ca un cumpăt de savant serios, care nu se avintă în lucruri nesigure cu una cu două; în realitate e numai consecința unei culturi insuficiente și a unei minți nepregătite pentru o așa grea sarcină. Sper că din exemplele pe care le voi da mai la vale, întărite prin considerațiile din paragrafele precedente, va rezulta definitiv această concluzie.

Maî întâi cele mai ușoare etimologii sînt pentru Tiktin greutăți inextricabile. **CANCI** e un adverb, înseamnă *de fel, nici de cu... minime, point du tout*. E pus totdeauna în gura Țiganilor (Mănăstire? Hămisire! Toată ziua toc, toc, toc... dar mîncare *cancl!* CO. I. 405.—Și fugia [Țiganul cu căruța], mări, fugia, pă ulița satului, numărînd pariî gardului, și poprele puțuntele, și lua sama și la nuele. Iar cînd ajungea la al zecelea, la halba [iapa] sub coadă că vijîia, halba *cancl!*... nu maî putea **MAR. SAT. 318**). E țigănescul *kanč, kanči, quidquam, ceva*. În legătură cu *na*, nu, înseamnă *nimic*: ‚voi *na* pendou *kanč*,‘ n-a zis nimic, illa non dixit quidquam; *na* i *kanč*, nu-î nimic; *na* i ma *khănči* osim măaro, non est mili quidquam praeter panem.‘ Mik'osich Zigeuner V. 28. Ce zice Tiktin? ‚*Et.: Unbek.*‘, adecă etymon necunoscut. Necunoscut? Tiktin așteaptă să-î vie etimologiile mură n gură.—**CĂȚAON**. Substantiv m cu variantele *cațau, cățau*. Nume desprețuitor al Grecului, *graeculus* (Nu-mă maî pomeni de *cațau* cel de dascal. A. T. 366.—Cînd mă gîndesc la răposatul și auz chiuitul *cațauului*, mă podidesc lacrămele. **DEL. S. 17**.—La crucea de iatagane de te aș prinde, *cațaoane*, să ți dau foc la fustanele, să scape țara de e'e! **DEL. S. 177**). Grecul se maî numește de Român și *capră*, orî din cauza fuduliei (cf. proverbul *capra pîere de rîe și cu coada tot în sus șede*), orî din aceia că Grecii cresc de obicei capre și în țara lor minică numai unt de capră, brînză de capră. *κατσίρι* și *κατσίρις* înseamnă în neogrec capră, e un cuvînt cu sufix de deminutiv. *Boerul* romîn, în gura căruia întîiaș dată s-a născut cuvîntul, știutor de grecește, a înlocuit sufixul deminutival *-iki* prin sufixul augmentativ românesc *-on, -un* (cf. *grăsun, căscăun, căp-căun*) și a format cuvîntul *cațau*, ca cum ar fi zis *căproiu, țap*. (Să se noteze că cuvîntul nu e popular, l-am găsit numai în A. T., **DEL. S., ZH., B. ET.**). Ce zice Tiktin? ‚*Et.: Unbek.*‘!—**CAZON**. Adiectiv. Înseamnă *dela cazarmă, al statului*, de pildă, *cizme cazon, manta cazonă, chipiū cazon, pîne cazonă, viață cazonă*, chîar, acum de curînd, *dicționar cazon; castrensis, publicus, de caserne, de l'état*. E rusul *kazómîi* (scris *kazennîi*), *al statului, al fiscului, al coroanei*. Ce zice Tiktin? ‚*Et.: Anscheinend zu kazarmă*‘, adecă ‚probabil trebuie pus în legătură cu *cazarmă*!—**CETĂREZ**, cu variantele *cetăr, ceter, ceatăr, ceater*. Verb transitiv. *Y... ceva; alicui*

loquendo reddere aures; fatiguer les oreilles de q., rompre les oreilles à q. en parlant. E derivat imediat dela *ceateră*, un instrument cu coarde oaiecare, precum violină, chitară, cobză, alăută, mai în special violină, al cărui etymon e latinul (din grecește) *cithara*. Astfel și germanul *leiern* înseamnă *cînt din ceateră* și *năucesc de cap pe cineva spunîndu-î ceva*. Ce zice Tiktin? ,*Et.: Unbek.*!—CHIRCĂ. Substantiv f. ,*Sapa ce se întrebuintează la cînătitul buricnelor* DAMÉ T. 55 nota; *sarcolum*; *serfouette*, *sarcoir*, *sarcler*. După DAMÉ T. cuvîntul se întrebuintează în județul Constanța. În Moldova el se găsește ca nume de familie, de pildă în copilăria mea trăia la Certășți, sat în județul Tutova, plasa Corod, un țaran, care fusese voluntir, și pe care-l chema *moș Ion Chircă*. E rusul *kirkă*, acelaș înțeles ca în romînește. Cuvîntul e slav, un deminutiv prin *-ka* din **kirtū*, derivat prin *-tū*, sufix primar care formează substantive, din rădăcina *kir-*, *ker-*, *kr-*, taiū (grec *κίρ-ω*, *κίρ-μός*, *κίρ-μα*, sanskrit *kr-nami* stilcesc, omor; latin *cur-tu-s*, *cor-t-ex*), care apare în vechiū sloven *kora* cortex, *korī* cortex, *kratūkū* brevis. Ce zice Tiktin? ,*Et.: Unbek.*!—CIVIRGIC. Substantiv m. Un felū de oi, Tiktin din Gazeta sateanului XIV 445 (Dobrogia). E turcul *gyvyrgyq*, mouton à courte queue, Zenker 730 b. Ce zice Tiktin? ,*Et.: Unbek.*!

În al doilea loc, cînd se hotărește, rar, să-și dea părerea asupra originii vreunui cuvînt, dă foarte des etimologii de soiul următoarelor. CHELBE Substantiv f. ,O boală a pielei capului, din cauza ei părul pică și nu mai crește' ȘEZ. III. 174. *Porriigo*. *Teigne*. Originea cuvîntului e obscură. Compară albanez *kelþ*, articulat *kelbi*, puroiū; *kelþ*, *kalþ* fac să putrezească; *kelbem*, *kalbem* put, putrezesc; *kalbâtă* putred, puturos; *kelbâson* fac să miroase; *kelbâsiră*, *kalb* murdărie. Aici aparține și CALBEAZĂ cu variantele *calbază*, *calbează*, *călbază*, *gălbază*, o boală a oilor provenită din cauza unui vierme, numit distoma hepaticum, care trăește în conductele de fiere ale ficatului, de unde trece și în mațe și în vasele sanguine; morbus e distomate hepatico; maladie des moutons provoquée par la douve; albanez *kălbază* acelaș înțeles. Aici aparține apoi grec *λεπροσ* lepros, probat întîias dată la Arcadios, arhiepiscop în Chipru, mort 596. Poate că avem a face cu un radical autohton albanez *kelb-*. Ce zice Tiktin? ,Poate că e **calvia*, un presupus derivat din *calvus*, cu atracția lui *i* ca în *schimb excambio*!—CALACATÎR. Substantiv m. (variantă *caracatir*). *Papuc*, pe care-l plesnește cineva din picior, cînd merge; *crepida*, *solea*; *pantoufle*. Originea e următoarea. Cuvîntul *catir*, substantiv m., are două înțelesuri. 1. *Corcitură de cal cu magar*; *mulus*; *mulet*. 2. La plural. ,Un felū de încălțăminte proastă' Costinescu. ,Încălțăminte, der Schuh' Poliza. *Vilis usu detritus calceus*. *Savate*. E turcul *qatyr*, *mulet*, Zenker 682 a. Înțelesul 2 îți aduce îndată aminte că pantofii se chiamă în franceza *mules* și în italiana *mule*, *catire* adecă. Nu e vorbă, cu-vintele francez și italian au fost puse în legătură cu *calci mullei*

printre crengi, prin tufari' MAR. O. I. 314. Ce zice Tiktin? ,Et.: deminutivul lui *cioclaş*'. Dar *cioclaş* ce e? După Polizu *cioclaş* înseamnă *cărucer*, adică vizitiul unei căruți, omul care transportă oamenii și lucruri cu căruța ori și cu altfel de trăsură; auriga; voiturier

În al treilea loc, tot ce găsește pela alții în materie de etimologii își însușește, fără să pomenească locul de unde a supt, așa ca lectorul să-și inchipuiească că are a face cu descoperiri de ale lui Tiktin. Negreșit, este imposibil, ba chiar ridicul, ca un lexicograf să arăte paternitatea tuturor etimologiilor și să zică de pildă *om* > *homo* (Cihac), *leg* > *ligo* (Buda), *bat* > *battuo* (Hasdeu). Dar cu toate acestea, mai ales când e vorba de limba românească, al cărei studiu e încă în față, tot trebuie lexicograful să pomenească pe cel căruia i-a venit întâiu în minte — nu că *leg* = *ligo*, căci aceasta și un copil știe — ci altceva mai greu*). Așa, de pildă, sub cuvântul *conopiștiriță* spune Tiktin: „probabil slav konoplja cînepă + ștûreț grior, adică grior de cînepă”. Aceasta i se pare lui Tiktin foarte simplu, fiindcă a aflat-o dela altul; dar eu socot că acel altul ar fi meritat să fie pomenit de un lexicograf care rămîne uimit înaintea lui *cazon* și derivă pe *calacatir* din *ca-la-calir*. La *alandala* spune Tiktin: „neogrec *ἄλλα ἀν' ἄλλα*”. Scurt și simplu, pentru că a aflat dela altul, dar nu s-a gândit oare Tiktin că el, cel precaut, pentru care până și *canici* este un secret veșnic, ar fi putut rămîne cu *alandala* dinainte un an de zile fără să-și dea de capăt, dacă nu i-ar fi spus altul? Și nu s-a gândit el că înbucătura e prea mare, pentru ca să o înghită așa fără să mulțamească? Cu atît mai mult ar fi trebuit să facă aceasta Tiktin, cu cit, cînd i se întimplă și lui rar pe ici colea să găsească ceva prin propriile forțe, face o gură și o jubilară pare că cine știe ce e. Să dau un exemplu. Cum că T. își inchipuiește că *cîrneleaga* este a noua săptămînă înainte de paști, învremeece ea este a zecea săptămînă, am văzut sub § 3, iar cum că etymonul acestui cuvînt este *carne* + *leagă* am spus eu deja în Principiul de istoria limbii pag. 96. Tiktin adaugă dela dînsul următoarea explicație: „*cîrneleagă* trebuie să fi însemnat dela capul locului ultima zi din a noua săptămînă înainte de paști, adică lăsatul de carne”. Și se întimplă că, după cităva vreme, află T. din Almanahul macedo-romin, București, 1903, pag. 3, că la Macedoromîni *cîrleagă* înseamnă tocmai lăsatul de carne. Răpede se apucă atunci autorul și la Suplementul face următorul adaos în ce privește pe *cîrneleagă*: „Presupunerea mea că *cîrneleagă* la început a însemnat ultima zi din săptămîna cărnii găsește o strălucită confirmare în faptul că macedoromînul *cîrleagă* are tocmai acest înțeles.” Par că ar fi vorba de teoria gravitației ori de sistemul lui Kopernik! Cu atît mai

*Nici nu mai vorbesc de cazul, cînd cineva publică studii etimologice fragmentare, de pildă etimologii izolate ori serii de etimologii prin reviste, ca și atunci acei cineva are vădit pretenția de a face descoperiri, și oricine în asemenea cazuri are dreptul de a pune la îndoială descoperirile al unor lexicografi.

mult apoi ar fi trebuit T să pomenească pe ici colea locurile de unde a cules datele etimologice mai interesante, cu cât citeodată face pomeniri tocmai unde nu trebuie. De exemplu. La *ciocoii* spune că vorba e obscură (firește că pentru T.), dar găsește de cuviință să pomenească că Gaster a comparat pe turcul-pers *čokadar* lacheu. La *crăciun* spune că vorba e obscură, dar pomenește părerea lui Schuchardt că ar fi *Christi jejunium* (Aceasta e cea mai puțin verisimilă din toate părerile asupra etimologiei cuvintului într-adevăr obscur *crăciun*). La *boare*, in Suplement, pomenește de Romania XXVIII, 91. Și ce-i în Romania XXVIII, 91? O prostie, ce poate altceva să fie? La *codru*, in Suplement, citează părerea lui Meyer-Lübke din Litteraturblatt XXII 299. Și ce spune acolo Meyer-Lübke? Că cuvântul *codru* bucată nu este latinul *quadrum*, cum susține un specialist român, ci latinul din Dalmatia și Illyria *codum*, pentru care citează pe *ζόδρα* din Corpus glossariorum II. 351, și pentru care de mult încă citase bietul Cihac pe *ζόδρα* mediogrec și pe *codra* mediolatin. Decit numai atâtă lucru deosebește pe bietul Cihac de o parte și pe Tiktin—Meyer-Lübke de altă parte, că in vreme ce bietul Cihac separa cuvântul *codru*, ce înseamnă bucată, de cuvântul *codru*, ce înseamnă munte, pădure, și deriva pe cel dintiū din grecul-mediolatin *ζόδρα-codra*, iar pe cel de al doilea îl identifica cu albanezul *kódrá* și-l considera ca un element băștinaș, învățații Tiktin—Meyer-Lübke zviră fărăș la un loc cele două cuvinte. De unde vine oare această părținire a lui Tiktin pentru unele izvoare, care nu merită să fie citate? Eu cred că din două pricinī. Mai intiiū citează T. izvoare fără importanță, pentruca lectorul să creadă că pe aiurea, pe unde autorul face *mulcom*, avem de a face tot cu descoperiri de ale autorului. Apoi sint unii specialiști romini așa de aprigi, cind e vorba de mărunțelele lor descoperiri științifice, incit, macarcă ei insiși *înprumută* depe unde pot și *tac chitic*, fac gălăgie mare cind se atinge cineva de păcătosul lor peculium. Unul din ei scria mai acum citva timp cam așa: „Citesc cu mirare in cartea... D-lui P. cum că ar fi aflat din gura D-lui S. că adverbul rominesc *curind* își are originea in gerundiul verbului *curro, currendo*. D-apoi bine, protestez, și apelez la memoria D-lui S., pe care o știū că e destul de puternică. Acum șapte ani in urmă, imi aduc aminte ca acum, eram eu și cu Dl. S. la café Soufflet in Paris, imi aduc aminte ca acum, eu beam o cafea și D-sa minca o inghetată de lămie. Era foarte preocupat și l-am intrebat ce are. «De mult mă gindesc, mī-a răspuns, ce origine să albă cuvântul *curind*. Obscură vorbă, nu i-am dat de capăt. Cine va afla mare meșter va fi.» Și m-am gindit eu o săptămână in capăt, și am aflat. D-l S. a putut uita, dar eu, care m-am chinuit, n-am uitat. Am făcut insă rău că am spus descoperirea D-lui S. Il credeam altfel de om. Nu-mi puteam inchipui că se va mindri intr-o zi cu penele altuia. Protestez încă odată in numele dreptății. Intelege lesne lectorul că de asem

popoarele, în mijlocul cărora trăiesc, sînt niște birfitori. Cînd și-a început activitatea științifică acum vreo 25 de ani în urmă (*Un fenomen morfologic în limba romînă* în Convorbiri literare XIII; *Studien zur rumänischen Philologie*, Leipzig 1884) Tiktin era proaspăt venit dela Breslau și avea aere de Neamț, dar încet încet procesul asimilării cu noii săi compatrioți a progresat și, după ce s-a manifestat asimilarea destul deja în *Vokalismus des Rumänischen* în *Zeitschrift für romanische Philologie* X, XI, XII, *Consonantismus des Rumänischen*, ibid. XXIV, a atins culmea în dicționarul limbii romîne, astfel că astăzi între Tiktin și între cea mai pură specie de specialist romîn nu este absolut nicio deosebire. Trei lucruri principale caracterizează lucrarea din urmă a lui Tiktin și aceste trei lucruri formează tocmai caracterele specifice ale specialistului romîn.

I. Bogăție bibliografică. Cite cărți a cetit Tiktin, din care și-a extras materia dicționarului, te încrucești. Dar nu numai că a cetit cărți multe se vede din lista scurtărilor precum și dintr-o răsfoire superficială a dicționarului său, ci din chipul cum vorbește, din chipul cum așează materialul, din chipul cum întrebunțează tot felul de scurtări și de semne (cruci; stelute; linioare; caractere fonetice; parenteze; litere, unele mai mari, altele mai mici, unele mai suptiri, altele mai groase) se vede cît de colo că e un om cu metodă, care lucrează după tipicul adevăratului om de știință: chiar cele mai bune dicționare, cele mai noii, scrise de măștrii lexicografiei, nu prezintă o așezare a materialului mai sistematică și în aceiaș vreme mai precisă (knapp!). Dar nu numai atita se vede dintr-o răsfoire superficială a dicționarului său, se mai vede că acest învățat știe o mulțime de limbi, din chipul cum vorbește despre dinsele, și posedă vaste cunoștințe filologice, din chipul cum întrebunțează o mulțime de termini tehnici.

Aici-î tare specialistul romîn. Și mare deosebire e între el și învățații depe la 1866. Ce e drept, mare progres am făcut de atunci incoace din acest punct de vedere. Nu e vorbă, și pe atunci erau unii învățați foarte ignoranți, care citau cărți multe și voiau să-și dea aere că știu carte multă. Ei, dar ce are a face! Se vedea cît de colo. Era o învățatură cusută cu ată albă, cum se zice. Specialistul romîn de astăzi e altceva! Ia gîndiți-vă la chipul cum scria V. A. Ureche. Cita talmeș balmeș scriitorii anticî și din veacul de mijloc pentru științe moderne, nu cunoștea termenii tehnici, se încurca cu dinșii, vorbea tot de Spanioli și era așa de simplu încît să lese pe lector să priceapă că autorul nu cunoaște din limbile romanice decît spaniolește și o leacă de franțuzește, nu era în curent cu noutățile, nu cetia reviste de recensii. Istalalt de astăzi e altceva. Îmi pare rău, zice, de pildă, că în momentul cînd erau aceste rînduri sub presă, am căpătat de abia cartea D-lui Lundell, *Det svenska landsmallsalfabetet, nyare Bidrag till kannedom om de svenska landsmal*, d...
urma
numai

că știe limba suedeză, dar poate încă ceti și repede! Cată-ți treaba! Îl vezi pe acest... individ? Știe puțin francezește, aproape de fel nemțește, limbile greacă și latină, pe care le învățase puțin în liceu, le-a uitat azi complect. Așa că-și bat joc de el la examene de capacitate candidații. Atita știe, are însă meș-
teșug, cunoaște chipul cum vorbesc învățații, căci într-adevăr învățații, când primesc o carte tocmai în momentul când au o lucrare a lor sub presă, așa fac, o citesc — chiar o citesc — repede și o pomenesc pe scurt. Ista, al nostru. n-a cetit, dar așa vorbește că pare că ar fi cetit: *de formă* a cetit. Ori, după ce spune câteva nimicuri într-un paragraf, la sfârșitul paragrafului regulat înșiră 10—15 nume de autori, pe care chipurile i-ar fi consultat pentru materia paragrafului, și când i-ai număra pe toți autorii astfel citați ai găsi vreo citeva sute. Mult a mai cetit, vei zice! Ba n-a cetit nimic. Decît așa e obiceiul la unii învățați (căci la alți învățați obiceiul e altul). Și e un obicei comod, căci dacă citezi pe fiecare autor la locul pentru care-l citezi, mai lesne te poate controla lectorul curios, pecind controlul e cu mult mai greu atunci când 10--15 nume sînt la un loc citate pentru toate chestiile din paragraf. E un obicei la modă, comod însă numai pentru specialistul român, căci specialistul străin, acela chiar a cetit cărțile citate la sfârșitul paragrafului. Ei, unde cunoștea V. A. Ureche asemenea meșteșuguri? Pe vremea aceea era un om, Timotei Cipariu, și omul acela și zi și noapte era numai cu cartea în mînă, și cînd dormia, dormia pe scaunul dela masa de lucru. Știa multe limbi, atîtea cite toți specialiștii romîni de astăzi la un loc luați nu știu, și cetise toți scriitorii romîni din sec. XVI și XVII din scoartă în scoartă, și un mic rezumat din această muncă de erou a publicat într-o capo d'opera, *Principii de limbă și de scriptură*. Dar de giaba, n-avea forma, șicul, moda, maniera, sistema, metoda — goale, căci nu voise să și le procure, căci dacî ar fi voit, un om ca el ar fi devenit perfect specialist român într-o noapte. Dar alergarea după forma goală, după modă, șic, manieră, era atunci în toată lașă, și unul din curent cu știința pînă în cele mai recente manifestări ale sale, voia să zică pînă la cele mai recente scrieri asupra chestiei: învățatul de astăzi citește toate noutățile. Cipariu nu voia să știe de aceasta. Și pe vremea aceea era în vogă o lucrare (astăzi complet răsufletă și care chiar dela capul locului n-a avut cea mare valoare) a lui Max Müller, *Lectures on the science of language*. Și leader-ul formeî goale îl acuza pe Cipariu că nu e în curent cu știința și că n-a cetit pe Max Müller. Habar n-am cine-î acela, a răspuns Cipariu, și nici nu vreau să știu cine-î. Halal să-ți fie, Cipariu, D zeu să-ți hodinească sufletul cu dreptii! Ai fost un mare om! Ei, astăzi leader-ul poate să fie mulțumit. De orice poți acuza pe specialistul român, dar de aceea că n-ar fi în curent cu știința, *ferit-o d-zeu*. Ba el e în așa mare curent cu știința, că si-a hotărît chiar ca principiu că tot ce e nou e

bun și tot ce e vechiu e rău, în justă proporție. De pildă, iaca o gramatică latinească, a lui Kühner. S-a mai publicat alta după dinsa? Nu. Apoi atunci e bună. Cum s-a mai publica încă o gramatică, a lui Kühner începe să fie rea, și bietul Kühner își pierde din valoare, până ce ajunge să inspire specialistului român chiar groază. Numai să te încerci să faci acestui învățat o întîmpinare, că îndată-ți răspunde: «Se cunoaște că Dl. X. n-a cetit pe Conhlaconhla!» Cine e acesta? Un autor care a apărut astănoapte. Cum nu l-ai cetit D ta, așa nu l-a cetit nici el, nu-i vorbă, dar așa e că ți-a tăiat apa de la moară? Am făcut dela 1866 încoace mari progrese!

X

2. Sub această formă corectă, copiată întocmai după forma științei moderne se ascunde la Tiktin lipsă de cuprins al operei și lipsă de cultură a autorului. Exact aceste două lucruri caracterizează însă pe specialistul român. Am probat aceasta cu privire la un specimen de specialist român în *Omagiu lui Tit Maiorescu*, pag. 91 sqq. Aici voiu da alte două exemple, care, sper, vor fi tot atit de convingătoare.

În Zeitschrift für roman. Philologie XXVIII 326 Radu I. Sbiera publică un studiu asupra vocalelor românești *ă* și *i*, asupra articulației cărora există două teorii, una a mea, făcută cunoscută întâia dată în Principii 16, apoi în Gramatică 5, și alta a lui Weigand, făcută cunoscută în Olymp 21, Aromunen II XV, Ill-er Jahresbericht 207. Weigand susține că *ă*, *i* sînt tot felul de vocale (*a*, *e*, *i*, *o*, *u*) pronunțate cu larinxul lăsat în jos. Eu susțin că *ă* și *i* sînt cel dintîiu *o* și cel de al doilea *u* nerotunzite, adică la *ă* limba are poziția dela *o*, iar buzele sînt neutre, la *i* limba are poziția lui *u*, iar buzele sînt neutre. Nenumărate experiențe, pe care le-am făcut la cursul meu de fisiologia sunetelor cu instrumente foarte precise și totodată foarte simple m-au convins, și cred că aū convins și pe ascultătorii mei. 1) că la *ă*, *i* larinxul nu se lasă mai jos decit la *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *ö*, *ü*. și 2) că la *ă*, *i* principalul este să ții limba în poziția lui *o*, *u* și să nu rotunzești buzele, în colo acestor din urmă poți să le dai orice poziție posibilă, poți să caști gura mai puțin ori mai tare (până la *căscat*), poți să apropii buzele mai mult ori mai puțin una de alta, poți să îndepărtezi colțurile gurii până la extrem unul de altul, poți să te strîmbi, dînd o falcă într-o parte și o falcă în altă parte. Perfect egal, pe *ă*, *i* poți să le produci, numai să ții limba în poziția lui *o* pentru *ă* ori *u* pentru *i*. Lectorul poate singur face experiența, e cel mai simplu lucru. Ce spune Radu I Sbiera? Nimic, însă iată cum. Mai întîiu găsește ocazia să citeze pe următorii autori: Tiktin, Körting, Weigand, Meyer-Lübke, Miklosich, Manguica, Hasdeu, Diez, Manliu, Cipariu, Thausing, Sievers, Trautmann, Brücke, Winteler, Apostol, Philippide, Max Müller, Lepsius, Techmer, Melville Bell, Sweet, Storm, Hellwag, Laurian (și mi se pare că am scăpat vreo citiva din vider

mann (Da de ce nu după Rousselot ori după Scripture? Așa e, D-le Sbiera, că nu ești în curent cu știința, fac și eu ca cela?), iar la urină ni spune că *ă*, *i* sint cel închis *o* și cel de al doilea *u*, cum spun eu, însă nu cu buzele neutre, ci cu buzele în poziția lui *e*, *i*. O singură experiență n-a făcut Dl. Sbiera, o experiență pe care poate s-o facă oricine fără să fi cetit(?) atîția foneticii, și care prețuește mai mult decît toată această erudiție de titluri ale unor scrieri necetite. Această experiență, pe care rog pe lector să o facă, este aceia că să pronunțe pe *ă*, *i* căscînd tare, ca atunci cînd cade cineva de somn (ceia ce se întîmplă tocmai foarte des). Ori, această poziție a gurii și a buzelor în special din timpul căscatului nu este de felul acela dela *e*, *i*, căci la *e*, *i* limba posterioară se apropie de partea anterioară a cerîului gurii și în această poziție este imposibil căscatul. Rog pe lector să facă experiența, e foarte simplă. Da, dar oricît de simplă e, este foarte grea pentru savantul român. Să citeze nume proprii, vrute și nevrute, ca să ne sparie, aceasta poate. Dar ca să învețe ceva, aceasta niciodată!

La baza limbilor romanice vocalele *i* și *u* scurte accentuate latinești au suferit următoarea schimbare: *i* (*i* scurt, care era tot odată și deschis) s-a prefăcut în *é* (*é* închis), și *u* (*u* scurt, care era tot odată și deschis) s-a prefăcut în *ó* (*ó* închis). Această schimbare însă n-a avut loc cu aceeași consecvență în toate limbile și pentru ambele sunete. Anume, dintre cele două sunete acel care a suferit schimbarea mai mult este *i* accentuat, căci toate limbile romanice, afară de dialectele din Sardinia, prezintă cu cea mai mare consecvență în loc de *i* accentuat latin un *é*; *u* accentuat din contra se găsește păstrat nu numai în dialectele din Sardinia, dar și în unele cuvinte din limba romînă (dacă nu cumva pe ici pe colea chiar și în alte limbi romanice). Raportul dintre locurile unde schimbarea a avut loc în romînește și între acele unde ea n-a avut loc se poate vede din următoarele tablouri.

1. *u* accentuat neprefăcut în *ó*: *ascuit*—*ausculto*, *asupra*—*supra*, *cînc*, *cîncă*—*zъкъкъ*, *cîntură*—*zъкъкъ*, *cruce*—*crux*, *cuc*—*cucus*, *dulce*—*dulcis*, *fug*—*fugio*, *fulger*—*fulgur*, *furcă*—*furca*, *gură*—*gula*, *îno*—*ubi*, *jug*—*jugum*, *lucru*—*lucrum*, *lup*—*lupus*, *lupt*—*luctor*, *lut*—*lutum*, *muc*—*muccus*, *mulg*—*mulgeo*, *mult*—*multus*, *muşcă*—*musca*, *must*—*mustum*, *nuc*—*nucus*, *număr*—*numerus*, *puî*—*pulleus*, *pubere*—*pulvis*, *pulpă*—*pulpa*, *pumn*—*pugnis*, *puț*—*puteus*, *rug*—*rubus*, *saramură*—*muria*, *sătul*—*satullus*, *scurt*—*curtus*, *scutur*—*excutulo*, *spure*—*spurco*, *sturz*—*turdus*, *sufer*—*suffero*, *sufiu*—*sufflo*, *surd*—*surdus*, *turb*—*turbo*, *tusă*—*tussis*, *umăr*—*humerus*, *urs*—*ursus*, *vulpe*—*vulpes*, *vultur*—*vultur*.

2. *u* accentuat prefăcut în *ó*: *cîoc*—*zъкъкъ*, *cot*—*cubitus*, *doi*—*duo*, *mr. gione*—*juvenis*, *monre*—*muria*, *noră*—*nurus*, *ploae*—*pluvia*, *plouă*—*pluit*, *roib*—*rubeus*, *roibă*—*rubia* (garance, Br.), *său*—*soi*, *suus*, *tău*—*toi*, *tuus*, *toamnă*—*autumnus*.

3. Locuri indoioase, pentru că actualul *u* a putut proveni dintr-un *ó*, deoarece în romînește *ó*+*n* și *ó*+*m*+consonantă alta

afară de *u* se prefac în *ú*: *ajung*—*jungo*, *atunci*—*tunc*, *cimbru* > **ciumbriu*, *ἄρ. βροσ*, *cutii*—*cuncus*, *fund*—*fundus*, *înpung*—*pungó*, *june* (cf. *mr. gione*)—*juvenis*, *junghiu*—*jugulum*, *luntre*—*lunter*, *pătrund*—*pertundo*, *plumb*—*plumbum*, *porumb*—*palumbes*, *trunchiu*—*trunculus*, *umbră*—*umbra*, *undă*—*unda*, *unde*—*unde*, *ung*—*ungo*, *unghie*—*ungula*. Apoi *poască*, care orî e totuna cu *mr. pusca*—lat. *pusca*, orî e—lat. *posca*; *botă*, care orî e totuna cu *bute*, cu care ar forma un dublet—*βούτις*, orî poate e, împreună cu *bute*, vreun împrumut mai târziu din limbile romanice.

Acestea sînt sapte cunoscute și elementare, chiar pentru un student începător, dar încă pentru un profesor. Pentru romînește le-aú făcut cunoscute Diez în *Grammatik*, Tiktin în *Zeitschrift für roman. Philologie*, dar mai ales Miklosich în *Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte*. Cu toate acestea Sextil Pușcariu într-o cercetare etimologică asupra cuvîntului *toamnă*, pe care a publicat-o în *Zeitschrift für romanische Philologie* XXVIII 688, ni spune că „după cum se știe, în romînește *ú* totdeauna s-a păstrat ca *u*.” Cum? *Dupăcum se știe?* Acest lucru ar fi meritat lui Sextil Pușcariu o bilă neagră la un examen de facultate, și Sextil Pușcariu e încă doctor, ba chiar profesor. Dar toate lucrurile aú o explicaie, și iaca ce s-a întimplat. A treia ediție a gramaticii lui Diez, ca să iaú pe una mai cunoscută, e din 1869; *Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte* ale lui Miklosich sînt din 1881—1883; *Vokalismus des Rumänischen* al lui Tiktin este din 1886—1888; gramatica lui Meyer-Lübke, dedicată lui Gaston Paris și lui Adolf Tobler, cea ce, fie zis în paranteză, e încă o garanție că trebuie să fie foarte bună, e din anii 1890—1899. După socotelile specialistului român, făcute mai sus cunoscute, ordinea de bunătate este, deci, următoarea: gramatica lui Meyer-Lübke, fiindcă e cea mai nouă, e foarte bună; *Vokalismus* al lui Tiktin, fiindcă e cu un grad mai vechiu decît gramatica lui Meyer-Lübke, este bunîșor; *Beiträge* ale lui Miklosich sînt proaste (Săracul Miklosich!); gramatica lui Diez e complect răsufiată, așa că e chiar rușine să pue mîna specialistul român pe dinsa. Și acum iaca ce s-a mai întimplat. Meyer-Lübke, pe a cărui gramatică numai specialistul român a răsfoit-o, a făcut din punct de vedere al vocalizmului limbilor romanice următoarea schimbare față de cele spuse de Diez. Acest din urmă anume admitea că nu totdeauna *i* accentuat s-a prefăcut în *e* și nu totdeauna *u* accentuat s-a prefăcut în *o*. Meyer-Lübke din contra susține că totdeauna *i* accentuat s-a prefăcut în *e* și explică în diferite chipuri excepțiile aparente; și că totdeauna *u* accentuat s-a prefăcut în *o* la celelalte limbi romanice afară de limba romînă, unde totdeauna *u* accentuat ar fi rămas neschimbat. Excepțiile pentru *u* la celelalte limbi romanice (unde adecă *u* accentuat s-ar päre că a rămas neschimbat) le explică el cum poate. Excepțiile din limba romînă însă (unde adecă *u* accentuat apare prefăcut în *o*) a uitat (orî n-a știut) să le însire și să le explică și le puse numai

incidental, pe unele ca provocate de labiala următoare (§ 130), pe altele ca obscure (§ 146). Și ceiace Meyer-Lübke a uitat, Sextil Pușcariu a crezut că nu există de fel, și, deci, cind a dat din întimplare peste *ioanină* > *autūnnius*, a rămas uimit, căci, după cum se știe etc...! și a căutat îndată să explice lucrul printr-o teorie: *ioanmă* nu e = *autūnnius*, ci **autūnnia*, de unde a eșit întâiu **aluūnna*; și apoi **atoūnna*, și apoi **alonna*, căci, pe semne, în românește *ii* se preface în *oi* și *oi* în *o!* Prin tinereța D-lui Hasdeu nu se aflau legile alunecării sunetului mai cu puțină băgare de samă. Am făcut mari progrese dela 1866 incoace!

Cum că fiziologia sunetelor este copilul dezmiardat al filologilor, care li dă de gol puțină pregătire înainte de a se avintura în istoria limbilor, este lucru foarte cunoscut. Dupăcum un copil rău crescut, măcar că va fi îmbrăcat în mătasă și împodobit cu tot felul de cordele, dă de gol prin vorbe urite defecțele morale ale părinților, tot astfel fiziologia sunetelor descoperă, din mijlocul a tot felul de paradă de erudiție, lipsurile de cultură ale filologilor. Toți vorbesc de dînsa, toți jonglează cu termeni tehnici diatr-însa, dar numai puținii o cunosc atita cit trebuie pentru a-și asigura o bază solidă în discuții limbistico. Și fiziologia sunetelor este într-adevăr temeliea oricărui studiu asupra limbilor, așa dupăcum aritmetica este temeliea matematicii. În privința aceasta specialistul român se poate lăuda că are colegi și în străinătate. Să dau un exemplu. W. Meyer-Lübke, *Grammatik der romanischen Sprachen*, I, Leipzig, 1890: *r. ts. dz.* sint sunete *gutturale* și *palatale* pag. 63; —, *l, u, z* sint sunete *velare* pag. 78; —, *a* nazal se disimilează în *â* pag. 106; —, *cîuă, cine, mine, vinde, stînge, limbă, stringe, însă* sint *proparoxytona* pag. 108; —, *diftongii* sint *legături de două vocale care (vocal) au aceeaș tîrie de a cent* pag. 112; —, *ng, nt* sint *n + sunet palatal* pag. 135; —, în *dătus* *ă* se lungeste în *a* și cu toate acestea devine *deschis*, iar în *dăt* *ă* rămîne scurt și cu toate acestea devine *închis* pag. 193; —, *tonlos = umbetont* [*ofon = neacc ntual*] pag. 200; —, *k, g* în *lacte, cane, granum* sint *palatale* pag. 205; —, în prefacerea lui *panis* în francezul *pă* influința lui *n* s a manifestat prin aceea că a reținut pe *a* în treapta sa de mai înainte (auf einer früheren Stufe) pag. 215; — prefacerea lui *arbores* în genuezul *erbore*, a lui *barba* în corsicanul *berba*, este o *Brechung* pag. 221; —, în *tro, cio, pro, mno. lno, lmo* avem o legătură de *consonant + sonant + vocală* pag. 251; —, în *erm r* este *sonant* și formează cu *e* precedent un diftong analog diftongului *că* din *t.it* pag. 251; —, în *tryer* avem o legătură de *consonant + sonant + sonant + vocal*. Primul *sonant* se leagă cu *consonantul*, în urma cărei operații al doilea *sonant* trebuie să se prefacă în *vocală*, așa că din *tryer* rezultă *tri-y-er* pag. 308. Meyer-Lübke se joacă cu vorbele. El face fonetică așa cum aș face cu chimie cind aș zice: „Dacă punem în contact fier cu lut, cu piatră a ră și cu lipirig, avem o combinație de metal + gneis + gneis + schist în care primul gneis se preface în cristalin, astfel încît al doilea gneis trebuie să devină metaloid, iar

rezultatul este ori o *sare alcalină* ori, poate, *pietra filosofală*. Cu toate acestea, dacă nu cercetăm lucrul cu amănunțime, ci-l privim așa mai pe departe, nu putem tăgădui lui Meyer Lübke o lectură foarte superficială a manualului lui Sievers, singurul tratat de fonetică pe care specialistul străin se crede obligat de a-l răsfoi. Pe acest manual profesorul neamț l-a răsfoit, dar nu l-a priceput, pentru că fiziologia sunetelor nu se învață așa, ca un roman răsfoind-o. Alfel stă lucrul la specialistul român. Acesta cunoaște pe Sievers numai din auzite, iar dacă vrea să facă paradă de erudiție învață pe de rost numele tuturor foneticilor (vezi începutul acestui paragraf și IV. 3), dar de răsfoit, n-a răsfoit nici macar pe Sievers, și știința lui în fonetică se reduce la zero. Sint în oricare știință lucruri mai ușoare și lucruri mai grele. Cel care răsfoiește o carte de știință pricepe pe cele dintîiu și nu pricepe pe cele de al doilea. Cel care nici macar n-o răsfoiește, firește că nu pricepe nimic. Profesorul neamț se încurcă cu *sonant, consonant, fonic, aphon, gutural, palatal, velar, Bruching* nu-și dă socoteală că este imposibil ca un sunet *lungit* să devină mai *deschis* decît un sunet rămas *scurt*; însă tot știe ce vrea să zică *închis, deschis*, poate deosebi o *explosivă* de o *spirantă*, și pricepe că, dacă prin schimbarea spontană a sunetelor cele *închise* sînt *lungi* și cele *deschise* sînt *scurte*, este imposibil ca să existe excepții de așa fel încît sunetul să fie *închis* și *scurt*. Astfel cel care a frunzărit o mineralogie și o chimie se încurcă cu *gneis* și cu *sare alcalină*, dar tot macar știe ce e un *metal*, ori cel care a frunzărit o aritmetică nu pricepe *extragera rădăcinilor*, dar știe sigur că, dacă *doîă + doîă fac patru*, este cu neputință ca într-un caz oarecare, unde i-ar conveni lui, *doîă + doîă să facă trei*. La specialistul român nici atita cunoștință nu se găsește. Una din cunoștințele elementare date de fiziologia sunetelor, asemănătoare cu adunarea din aritmetică, este că unele (dintre multe altele) sunete se produc prin *plesnituri*, iar altele prin *frecături*, că adică la unele aerul expirator sfarmă cu plesnitură un obstacol format de organele vocale, iar la altele aerul expirator se freacă printre organele vocale. Cele dintîiu se numesc *explosive*, cele de al doilea se numesc *spirante*. Una din explosive este *k*. Această explozivă se formează prin sfarmarea decătră aerul expirator al unui obstacol format de partea posterioară a limbii alipită de palatul moale ori de palatul tare. Cînd *k* se formează la palatul moale, se înseamnă de fonetică cu *k*; cînd se formează la palatul tare, se înseamnă de fonetică cu *k̄*. Cel dintîiu se găsește, de pildă, în cuvîntul românesc *cap* (*kap*), cel de al doilea se găsește, de pildă, în cuvîntul românesc *chip* (*k̄ip*). Și copilul, cînd începe întîiu să învețe a ceti, pronunță aceste două sunete foarte lămurit și-și dă socoteală că cel dintîiu *plesnește*: *k-a-p kap, k̄-i-p k̄ip*! Altceva cu totul o spirantă. Iaca spiranta omorgană a lui *k* este *h* în *honn*, de pildă, și spiranta omorgană a lui *k̄* este *h̄* în *h̄irurg*, de pildă. Și copilul, cînd începe întîiu să învețe a ceti, pronunță

aceste două sunete foarte lămurit și-și dă socoteală că cel dintîiu *se hîrîește*: *h-a m ham, k-i-r-u-r-g kirurg!* Da, și copilul pricepe. Numai specialistul român nu; căci iată ce ni spune Dl. Sextil Pușcariu în *Latinisches ti und ki im Rumänischen*, Leipzig, 1904, pag. 175 (extras din XI Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig): «Sunetul *exploziv* *k* se prefacă în sunetul *spirant k*.» Va fi o greșeală de tipar, va zice lectorul. Nu, căci tocmai autorul pune mare bază pe acest fapt, cum că adevărat *k* ar fi o spirantă, pentru a explica într-un chip oarecare *ingenios* prefacerea lui *ki* latinesc în africată *kʃi*, iar recensentul din *Zeitschrift für romanische Philologie* XXX 622 se întrebă cu oarecare sfială (vezi că nici el nu e tocmai sigur): «este *k* în adevăr o spirantă? vezi Sievers [Nolipsitul Sievers !].» — Altă cunoștință elementară dată de fiziologia sunetelor, asemănătoare cu scăderea din aritmetică, este că vocalele sint unele mai închise și altele mai deschise, dupăcum limba se apropie mai mult ori mai puțin de ceriul gurii: cu cât la o vocală limba se apropie mai mult de ceriul gurii, cu atât e mai închisă, cu cât la o vocală limba se îndepărtează mai mult de ceriul gurii, cu atât e mai deschisă. Lucru clar. Și un copil, cînd începe să învețe limba franceză și află întîiu că în această limbă este un *e* ferm și un *e* ouvert și pronunță pe cel dintîiu într-un cuvînt ca *aime* și pe cel de al doilea într-un cuvînt ca *mère*, își dă bine socoteală că la cel dintîiu stă mai aproape limba de ceriul gurii decît la cel de al doilea. Da, și copilul pricepe. Numai specialistul român nu; căci iată ce ni spune Dl. Sextil Pușcariu în *Studii istro-romine*, Analele Academiei Romine ser. II, tom. XXVIII, pag. 119: «*a* pentru *a* accentuat are sunetul unui *a* foarte deschis spre *o*, așa cum pronunță Ungurii pe *a* în *nap*, *hat*.» Vra să zică, dacă apropii articulația lui *a* de a lui *o*, adevărat dacă ridică limba puțin în sus, capetei un *a* deschis? Iar *a* cel la care limba nu se ridică delîiu în sus, ci se trage numai puțin îndărăt, acela e un *a* închis? Va fi o greșeală de tipar, va zice lectorul indulgent. Ba nu, căci iată ce socoteală și-a făcut Dl. Pușcariu: dacă ții limba neridicată în sus delîiu și lipită de partea inferioară a gurii, atunci ai un *a* lipit, închis, firește, iar dacă dezlipești limba de partea inferioară a gurii și o ridică puțin în sus, atunci ai un *a* dezlipit, deschis, firește. — Altă cunoștință elementară dată de fiziologia sunetelor, asemănătoare cu înmulțirea din aritmetică, este că, dacă prin schimbarea spontană a sunetelor cele închise sint lungi și cele deschise sint scurte, este imposibil ca să existe excepții de așa felîu încît sunetul să fie închis și scurt. De pildă, în limba latină toate vocalele închise erau lungi și toate vocalele deschise erau scurte. A admite că s-a putut întîmpla ca să fie și o vocală scurtă închisă este tot una cu a admite că s-ar putea întîmpla ca doi + doi să dea citeodată și trei. Cu toate acestea Dl. Sextil Pușcariu în *Convorbiri literare* 1905 pag. 53, ca să poată deriva cuvîntul bănățean *lis* alb din latinul **lissus*, admite că în acest cuvînt latin «era un *i* închis,

dar scurt. Nici pe vremea, cînd își publica Dl. Hasdeu laletica (vezi IV, 3), nu-și bătea specialistul român mai mult joc de fiziologia sunetelor. Am făcut mari progrese dela 1866 încoace!

X 3. Al treilea caracter principal al dicționarului lui Tiktin constă în silințele pe care și le dă autorul de a se arăta mai învățat decît este împrumutînd dela alții fără să mărturisească împrumutul. Cumcă acest caracter este unul din cele specifice ale specialistului român, am probat în de ajuns mai sus (II, 10 fine). Aici am o observație de făcut. Savantul român oglindește societatea romînească. Cum e Turcul, și pistolul. Cum e țara, și savantul. Cei care vor să cerceteze mai cu amănunțime faptul pot citi cele spuse de mine în Principii 272 sqq asupra *stilului*. Furătura e o boală endemică la noi, așa ca frigurile galbene în Brazilia. Mai mult sau mai puțin fiecare a furat ori fură ori are să fure. Rușinea e numai de partea celui prost care se lasă a fi prins, și pedeapsa e numai pentru cel mic care a furat o bucată de pine. Cel care a furat mult și cu meșteșug e arătat ca un erou și dat de părinți ca model copiilor: „Ei, dragul tatei, ia așa se trăește în lumea asta. Dreptul umblă cu capul spart. Dacă umbli cu mîerea, linge-ți degetele. Cine poate orse roade, cine nu nici carne moale. Cutare a furat? Bine a făcut! Ce? Să umblă cu crucea în sin ca mine și să tragă pe dracul de coadă? Ba să te lingusești și să furi. Numai așa poți trăi bine în țara aceasta”. Aceste sfaturi, dacă nu se găsesc totdeauna pe buze, dar se găsesc totdeauna în mintea părinților de familie. Și, ca să arăt că furatul nu e considerat ca o rușine, voiți povesti următorul fapt. Odată, într-un loc oarecare, unde fusese între altele vorba de faptul că eu citez pe Tiktin în dicționarul meu orîdeciteori împrumut ceva dela dînsul. — Ceia ce pentru specialistul român, care e totdeauna mare naționalist și mare patriot, e în special rușinos, deoarece Tiktin este Evreu—un vechiu cunoscut al meu (Nomina odiosa), care de altfel n-a furat în viața lui nimic, decît doar prin vreo carte ceva depe undeva, cum e obiceiul, mi-a dat sfatul următor: „Ia citațiile din Tiktin, dar nu cita pe Tiktin”. Și știți cum mi-a dat sfatul acesta? Așa, „cu singe rece, ca ceva foarte natural, ca cum mi ar fi spus: «Ia poftim o țigaretă» Eu m-am gîndit numai atunci: «Tare mici mai sint oamenii cei mari, cînd îi cunoști de aproape!»

IV

Până cînd a ajuns specialistul român în starea lui actuală, a trecut o bucată de vreme. Dar mai înainte de a discuta lucrul mai departe să punem o întrebare. Oare toți savanții romîni, de orice specie vor fi ei, prezintă caracterele văzute mai sus, adică sint și mediciî, zoologii, juriconsulții, fizicianii, matematicii, etc. romîni la aceiaș înălțime intelectuală și morală ca și filologii sint ei? etc?

Eu sint sigur că da. Ar fi absurd ca numai o breaslă de oameni să prezinte anumite caractere și să reflecteze o anumită societate, iar celelalte bresle nu. Cum e filologul, așa e și medicul, și fizicianul și jurisconsultul, și matematicul.. Eu mă mărginesc însă, firește, la studierea acelei bresle din care am onoarea să fac parte și, reluând vorbele de mai sus, zic că, până când a ajuns specialistul român în starea lui actuală, a trecut prin trei faze.

1. Faza întâia e reprezentată prin oameni ca Laurian, Papău Ilarian, Cipariu, Așachi, Săulescu, Cogălniceanu, Pumnul. Aceștia au fost oameni unii mai învățați alții mai puțin învățați unii mai inteligenți, alții mai puțin inteligenți, însă toți voiau sincer să știe, doriau să capete cunoștințe nu pentru a spăria pe alții, ci pentru hatirul cunoștințelor celorlora înseși. Iar acele cunoștințe, multe puține, câte le-au putut căpăta, le-au căpătat cu mijloace drepte, muncind cât au putut munci, și n-au devenit niște savanți ca cei din Franța ori din Germania nu din cauza lipsei de iubire pentru știință, ci din cauza lipsei de putere. Dacă pe lângă iubirea de știință i-a împins la muncă intelectuală și vreun alt motiv, apoi acela a fost patriotismul, din cauza cărui au văzut de multe ori lucrurile altfel decât cum le-ar fi văzut, dacă n-ar fi fost preveniți. Nici odată însă acești oameni nu s-au gândit să capete cu știința glorie, niciodată niciunui din ei nu i-a trecut prin cap că ar fi geniu. Erau convingeți că natura nu face salturi, vedeau în activitatea lor un inceput, pe care sperau că-l vor continua generațiile viitoare. Sinceritatea, cea atât de trebuitoare pentru aflarea adevărului, o aveau în cel mai mare grad. Dacă ar fi avut la aceiași înălțime și cealaltă putere, ar fi produs în adevăr niște lucruri minunate. Dar chiar așa lucrările lor nu și-au pierdut încă valoarea și unele din ele nu și vor pierde valoarea niciodată. Orice lexicograf va consulta, adesea cu profit, glossarul lui Laurian. Orice istoric politic va consulta tesaurul lui Papău Ilarian, care e o lectură interesantă chiar și pentru cei care nu sint de breasla lor istoricii politici. Serviciile pe care le-au făcut culturii românești, și pe care le vor face de acum înainte, letopisțile publicate de Cogălniceanu sint necalculabile. Gramatica lui Pumnul ar merita chiar astăzi să fie învățată în școlile românești mai mult decât orice gramatică aprobată de ministerul de instrucție, a fost apoi mai până daunăzi unica gramatică, din care un străin putea învăța ceva românește; iar lepturarul lui este indispensabil istoricului literar, căci cuprinde numeroase și mari bucați din tot felul de scriitori români din prima jumătate a secolului XIX ale căror opere astăzi ori sint perdute ori există numai în colecții raii, ca cele ale Academiei romine.

2. Aceste inceputuri au fost niște inceputuri solide, comparabile cu acele care pe terenul activității politice se făceau prin sec

nilor. Dacă am fi avut noi Rominii noroc să nu pierdem terenul de sub picioare și să mergem încet încet pe urma părinților noștri, astăzi alt aspect ar avea și bogăția materială a țării și bogăția ei intelectuală. Din nefericire am pierdut cumpătul. Și au apărut atunci, ca o ciună, geniile și talentele.

Era imposibil ca să nu se nască în mintea omului cu oarecare cultură comparația între operele Laurianilor, Ciparilor, etc., de o parte și între operele savanților europeni contemporani pe de altă parte. Ce deosebire între Cipariu și între Schleicher, ce deosebire între Pumnul și între Grimm, între tezaurul lui Papiu Iliarian și Monumenta Germaniae historica! își zicea oricare tânăr venit de la vreo universitate germană ori franceză. Da, negreșit, decit așa merg lucrurile în lumea aceasta, treptat. Dar tânărul n-avea răbdare, căci se nemerise pentru nenorocirea culturii rominești, ea tinerii în stare de a învăța carte mai multă și în stare de a se duce pela universități străine să fie tot oameni fără răbdare. Și apoi tot uitându-se la speciemele franceze și germane, nerăbdătorii tineri, care se nemerise pentru nenorocirea culturii romine să fie și cam seci, au fost ademeniți mai mult de gloria provenită prin știință decit de știința însăși și au fost mușcați la inimă de șarpele gloriei. Ei ce bine ar li să-mi zică lumea: „Mar, ce învățat, ce învățat! Se poate compara cu Scaliger, ba chiar îl întrece”. Iar cine ar vede un așa mare savant răsărit deodată, fără tranziție, într-o țară care până dăunăzi trăise în veacul de mijloc, va recunoaște negreșit că acel savant trebuie să fie un geniu. Și așa gândiau nenorociții tineri, nepregătiți nici ca minte nici ca școală, cu ochii fixați asupra infoliilor Scaligerilor. De aici până la nebunie nu era decit un pas. N-au închunit de legat, nu o vorbă, dar au devenit grandomani. Și au început atunci să răsară talentele și geniile ca ciupercele.

Tipul este V. A. Ureche. Era un om doborit de iubirea științei și pierdut în cărți, cu buzunările pline de documente, în corespondență cu toți savanții, membru al tuturor societăților docte, răsplătit pentru meritele sale cu toate cavaleriile din țară și din străinătate, impodobit cu toate darurile: poet, istoric, autor a sute de volume în mai multe serii cu titluri ca acestea: V. A. Ureche, Opere complete, seria I, tom. I, vol. I, partea I, fascicula I care din fericire au rămas nepublicate, în sfârșit ce lebrul Ureche, genialul Ureche, cel care a cetit un car de *codices* și o haraba de documente pentru a face o ediție, în aparență critică, în realitate nulă, a cronicii lui Miron Căstîn, cel care a publicat o istorie a literaturii rominești, unde importante sînt numai niște facsimile de iscălituri, cel care a publicat istoria Rominiilor în zece de volume, unde nu se găsesc decit documente, cel care în sfârșit scria cărți ale căror titluri și conținuturi se potriveau ca nuca în părete și care cit de colo se vedea că are numai pretenția de a scrie volume fără să aibă și materia pentru ele.

Deosebirea între operele învățaților din prima fază și operele talentelor și genilor din faza a doua este următoarea. Cele dintîiu erau bogate în cuprins, dar fără formă: din chipul cum vorbește autorul, din chipul cum așază materialul, din chipul cum întrebuintează scurtările și scunule (cruce; stelute; linii oare; caractere fonetice; paranteze; litere, unele mai mari, altele mai mici, unele mai suptii, altele mai groase). din chipul cum face citațiile, din chipul cum este ori nu este în curent cu noutățile, cum le înregistrează ori nu le înregistrează pe acestea, după o repede lectură, în vremea cînd i se tipărește cartea, se vede că învățatului nostru îi lipsește *tipicul* savantului european, îi lipsește *școala*. Operele talentelor și genilor din faza a doua sînt sărace în cuprins (De multe ori nu cuprind chiar nimic), însă dau la iveală o vădită tendință a autorilor de a irita acel *tipic* al savantului european, acea *școală*. Din nenorocire imitația este nereușită. De pildă, la 1885 V. A. Ureche a publicat, *Schițe de istoria literaturii romîne*. Dela cele dintîiu cuvinte se vede că autorul nu știe ce vra să zică o istorie literară, și că n-a știut cum să procedeze ca să afle ce-i aceia, că e cu alte vorbe lipsit în cel mai mare grad de elementele de cultură, pe care trebuie să le poseadă cineva cînd se apucă să facă o istorie literară (Cum ți-ai închipui un om că ar vrea să scrie o aritmetică fără să știe ce-i aritmetica și fără ca macar să știe unde să se adreseze ca să afle ce-i aceia?). Cu toate acestea dorința de a face paradă de erudiție o are și iată cum procedează. Spune ce-i filologia după Ioannes Woworius Polymathia C. XV, pag. 148; Caspar Scioppius De arte critica p. 2 Amsterdam 1662; Seneca epistola CVIII; Suetonius Vita Augusti cap. LXXXIX, Vita Caligulae CLIII; Camus, Litterarum latinarum institutiones; Gill de Zarate, Cursul său de literatură, Madrid (Acesta a fost profesorul lui V. A. Ureche, care-i citează cursul din manuscris. Acest Gill de Zarate, după cum se vede dintr-o citație a lui V. A. Ureche, a spus ceva important, anume că «fiice națiune are literatura sa, trebuie să aibă literatura sa»). Aceasta e pur și simplu ridicul. Și apoi și aceste ridicule citații le dă cu *vezi*: *vezi* Woweren, *vezi* Camus! Cine mai citează așa astăzi? Nu-i în curent cu *forma* științei autorul. Pe Hasdeu îl citează cu *D.*, adică *domnul*, de pildă: *Vezi* Cuvente din beșni de D. Hasdeu. Cine mai citează așa astăzi?

3. În vremea aceasta, pecînd unele talente căutaū să facă știința cu tot aparatul și de fond și de formă al savantului european, fără ca să poseadă nici fondul nici forma, alții, mai modești, renuntau la știința din punct de vedere al fondului și își concentraū toată atenția asupra formei sale. Acest studiu amănunțit formal pe terenul științei fusese provocat la talentele acestea de faptul că ele de mult deja făcuse amănunțite studii asupra poeziei romînești artistice, la care constatase o slăbiciune totală, și

Dacă acești oameni ar fi avut (ceia ce era imposibil) aceeași pricepere asupra științei ca și asupra poeziei poate că răul manifestat în scrierile oamenilor de tipul lui Ureche ar fi fost înădușit în începuturile sale și știința românească ar fi fost scutită de o mare primejdie. Din nenorocire ei erau cei mai mulți ori poezi ori oameni fără nicio meserie, iar în fruntea lor era un specialist în logică, adică în forma goală. Acești oameni, care pricepeau foarte bine lipsurile poeziei românești și care aveau și profunde cunoștințe asupra formei științei franceze ori germane, au constatat chipul cum savanții de tipul lui Ureche își fac știința cunoscută și au dat alarma. Din nenorocire au dat alarma numai în ce privește forma! Și savanții de tipul lui Ureche au luat măsurile de precauție, au învățat tipicul tot așa de bine ca și criticii dela Iași și s-au transformat din genii faza II în genii faza III, din bolnavi la care boala se manifesta prin gălbineala obrazului, în bolnavi, al căror obraz e boit cu un deget de suliman și de rumeneală. Acești din urmă sînt *specialiștii romini*. Transformarea a avut loc în însuși tipul V. A. Ureche. Acest barbat a publicat la 1886 o nouă ediție a scrierilor lui Miron Costin sub titlul *Miron Costin. Opere complete*. Savantul român a vrut să dea o ediție critică, adică o ediție unde, pe baza comparației tuturor ori a celor mai multe manuscrise, să se găsească textul *original*, așa cum a ieșit din pana autorului, iar variantele provenite dela copietori să fie însemnate în josul paginii ori la stîrșitul cărții. Pentru ca să facă însă o ediție critică a scrierilor lui Miron Costin, așa după cum se fac ediții critice de autori prin țări civilizate, nu numai de formă, ci și de fapt, editorul, savantul nu trebuie numai să adune ori să copieze cît mai multe manuscrise, ci mai trebuie să cunoască limba românească depe timpul lui Miron Costin și mai în special limba lui Miron Costin. Acest de pe urmă lucru e greu, trebuie *lectură* multă, trebuie *minte*, trebuie muncă *intellectuală* multă, *pricepere*, *comparație*, *sintetizare*. Și acest lucru, principalul, *fondul*, nici nu se vede în *Miron Costin, Opere complete*. Cel dintîiu lucru însă, adunarea, copierea, catalogarea manuscriselor și documentelor, forma, e așa de bine, așa de complet, așa de sistematic dus la capăt, încît criticul dela Iași n-ar pute să-i facă vreo imputare, și sigur, cînd a răsfoit cartea acel critic trebuie să fi dat din cap cu mulțămire, că avem și noi o ediție critică a unui scriitor oarecare. Ca să probez că se înșală acel critic, care nu poate judeca lucrurile decît din punct de vedere al formei, voi cita cîteva exemple de necunoașterea decît a V. A. Ureche a limbii vechi romine (Citez pagina din vol. D). Locul 485, de care lucru s-au cutremurat Leșii, de vreme ce, văzîndu-și și risipa oștilor cu amîndoi hetmanii și a vedea venind asupra sa puteare ca aceia sună în ediția lui Coghălniceanu (LET. I 276), de care lucru s-au cutremurat Leșii, devreameee, văzîndu-și și risipa oștilor cu amîndoi hetmanii, și a vedea venirea puteare ca aceia asupra lor și a foarte clar V. A. Ureche îl gă-

sește foarte obscur: «Foarte confuză frază. Am dat sensul mai mult decât textul.» Cred și eu că e obscură, dacă toată viața te-ai ostenit să dai numai titluri de manuscrise, documente, și nu te-ai gândit că măcar unul ar trebui să-l citești cu băgare de samă de colo până colo. Cogălniceanu, care nu era așa mare savant cum ești tu, și n-avea pretenția să facă ediții critice cu cataloage de codices și de documente înșirate pe 224 de pagini pentru a speria lumea, a făcut o ediție pe baza unui manuscris, însă a știut limba, a priceput locul din Miron Costin și nu și-a permis să-l schimbe, cum l-ai schimbat tu. E adevărată nenorocire când scriitorii ca Miron Costin ajung pe mina tuturor babelor. Află, deci, că în limba veche românească participiul prezent avea valoarea de imperfect al indicativului! (Philippe Principii 130). Un loc 558 sună: ‚Acest domn au făcut ca de iznoavă și curțile ceale domnoști, casele ceale *cucinii*, grădini, grajduri de piatră’ cu un cuvânt foarte important, neprobat alturea în alt loc, *cucinii* = latin *coquimus*, casele *cucinii* = *bucătării*. V. A. Ureche însă nu-l pricepe și propune o emendare (Cum fac savanții din Evropa, întocmai): «Oare nu este a se ceti *cu cinci* grădini?» Dar ajunge atita.

A fost un savant român din faza a doua — fără contestare superior tuturor savanților români din faza II — care a nimerit de la capul locului *forma științii*, pe care Ureche a nimerit-o abia pe la capătul carierei, Dl. Hasdeu. Nu e vorbă, puțin timp (cât a stat la Iași și o bucată de vreme după ce s-a mutat la București) o brodia și d-sa cam cu oștea în gard, și chiar și mai târziu *se descopere* citeodată, ca atunci când (în Columna 1877, pag. 171 sqq.) citează pentru *friguri* pe Hippocrat, Vico, cartea lui Iov și Mahābhārata Ap. Muir, Original sanskrit texts London 1863, în 8°, t. 4, pag. 314 (Dl. Hasdeu știe sanscrita ca apa). Dar răpede răpede d-sa a pus mina pe toate meșteșugurile științii și a început un *loc bengal* de nume proprii, citații, nouități, reviste, prietenii cu celebrități, ilustrul cela, amicul meu cela, încât a rămas într-adevăr lumea cu gura căscată. Iaca un om, căruia nu i-a putut face Dl. Maiorescu niciodată nimic. I-a cercat el, nu-i vorbă, Dl. Maiorescu cu logica, cu nu știu ce, dar degeaba, că Dl. Hasdeu e mai tare încă în logică decât Dl. Maiorescu. Să dau câteva exemple. Iaca în Columna lui Traian 1882, pag. 65, 129, 193 un studiu *Laletica sau fisiologia sonurilor*. Bibliografia completă: Bindseil, Bois-Reymond, Brücke, Czermak, Donners, De la Calle, Ellis, Gude, Helmholtz, Humperdinck, Kudelka, Lepsius, Melville Bell, Merkel, Müller, Novaković, Rapp, Roszbach, Rumpelt, Rush, Sievers, Techmer, Thausing, Wolf. Mai mulți autori chiar decât la Dl. Radu I. Sbiera! Apoi titluri de capitule: ‚Sfera fonologiei în genere. — Istoria laletică. — Caracterizarea fiziologică a sonurilor. — Clasificarea fiziologică a sonurilor. Apoi figuri în text: piramide, triunghiuri, trapeze. Apoi numiri de sunete: labiale, palatale, linguale, guturale, dentale, confuze, parazitice, dento-linguale, guturo-palatale. Apoi în-

strumente : laringoscopul, faringoscopul, rinoscopul. Apoi citații din autori, de unde să se vadă că în adevăr au fost cetiți. De pildă : Păcat numai că accentuațiunea sub raportul fiziologic a fost până acum prea puțin studiată. Sievers op. cit. p. 119 : «Sonst ist dies ganze Gebiet noch fast gar nicht bearbeitet, wenigstens nicht von allgemeineren lautphysiologischen Gesichtspunkten aus, die hier gerade unentbehrlich sind.» Lectorul va zice că, dacă a ajuns Dl. Hasdeu cu lectura la pag. 119, trebuie să fi cetit cele 118 pagini precedente. Ei bine, lectorul se înșală. Dl. Hasdeu n-a cetit nici pe Sievers, nici pe nime altul din autorii însemnați cu băgare de samă în notița bibliografică și citați fiind de ici cînd de d'ncolo. Dl. Hasdeu nu știe din fiziologia sunetelor nimic. Proba e foarte simplă. Din Columna 1873, 220 ; Cuv. I, 298 ; Columna 1882, 379 se constată că pentru Hasdeu $ph=f$, $kh=h$, $ș$ e s aspirat, h e k aspirat, v e a fon. numai l poate fi și tonic și a fon ; iar aceste păreri probează că Dl. Hasdeu habar n-are de fiziologia sunetelor. Probează negreșit pentru cel care cunoaște această știință.

Pentru logic însă nu probează, pentrucă logicul știe numai cum se fac științele, dar nu cunoaște nicio știință. Și logicul va fi zis, cînd va fi cetit articulele asupra laeticei ale D-lui Hasdeu : Cărțile văd că le-a cetit pe toate, terminii tehnici văd că știe, figuri văd că are, pe Sievers văd că l-a cetit macar pîn la pagina 119, fraza e corectă, acorduri greșite ori altceva așa nu se găsec, doamne ferește ; e chiar laetică. Adecă e chiar formă goală de laetică. Să mai dau un exemplu. In Columna 1876 pag. 1 sqq. D-l Hasdeu dă etimologia cuvintului *ghiuș*. Pentru D-sa acest cuvint e autohton, =tracul *ghinga*. Pentru ca să probeze acest lucru, citează următorii autori : 1 Alexandri Teatru, 2 Millo Baba Hirea, 3 Stamate Muza romînească, 4 Hahn Albanesische Studien, 5 Xylander Die Sprache der Albanesen, 6 Camarda Saggio di grammatologia albanese, 7 Ascoli Sprachwissenschaftliche Fragmente, 8 Miklosich Die romanischen Elemente im Albanesischen, 9 Bopp Ueber das Albanesische, 10 Kopitar Kleinere Schriften, 11 Miklosich Die slavischen Elemente im Rumunischen, 12 Negruzzi Scierile, 13 Cantemir Cronicul Romîno-Moldo-Vlahilor, 14 Dosoteiu Vietile sfintilor, 15 Pontbriant Dictionar, 16 Donaldson Varronianus, 17 Kuhn 's Zeitschrift, 18 Cihac Dictionar, 19 Hesychius, 20 Curtius Griechische Etymologie, 21 Rapp Physiologie der Sprache, 22 Fritzsche De reduplicatione graeca, 23 Fick Anlaut *g* im Griechischen, 24 Fick Vergleichendes Wörterbuch, 25 Benfey Griechisches Wurzellexicon, 26 Stokes Miscellanea cornica, 27 Pictet Les origines indoeuropéennes, 28 Herodot, 29 Lagarde Gesammelte Abhandlungen, 30 Strabon, 31 P'inius, 32 Fick Zum makedonischen Dialekte. 33 Blau Das Albanesische, 34 Wehrich De gradibus comparationis, 35 Beames A comparative grammar of the modern aryan languages, 36 Stier Die albanesischen Thiernamen, 37 Pauli Ueber die Benennung der Körpertheile, 38 Grassmann Wörterbuch zum Rigveda, 39 Windischmann Die Grundlage des Armenischen, 40 G. Grammatik d

42 Miklosich Lexicon palaeoslovenicum, 43 Eusebius, 44 Windischmann Ursachen der arischen Völker, 45 Lenormand Les premières civilisations, 46 Boetticher Arica, 47 Marsch Lectures on the english language, 48 Tobler Versuch eines Systems der Etymologie, 49 Whitney La vie du langage, 50 Grimm Geschichte der deutschen Sprache, 51 Gubernatis Letture sopra la mitologia vedica, 52 Evangeliarul Alba Iulia 1648, 53 De Rada Rapsodie d'un poema albanese raccolte nelle colonie del Napoletano. 54 Ipolyi Magyar mythologia, 55 Anonymus Belae, 56 Kovachich Sammlung kleiner Stücke, 57 Sacharow Skazaniia russkago naroda, 58 Barozzi Limba rominã, 59 Budilowicz Putevyia zamietki, 60 Maciejowski Polska pod wzgledem obyeczajow, 61 Ostrorog Myslstwo z ogary, 62 Kozlowski Początek terminologii lowieckiej, 63 Bobiatynski Nauka Lowiectwa, 64 Brugsch Hieroglyphisches Wörterbuch, 65 Vullers Lexicon persico-latinum, 66 Venelin Slovene, 67 Dozon Chansons populaires bulgares, 68 Maiorescu Critice, 69 Schafarik Slowanské Starozitnosti, 70 Müllenhoff Ueber die Herkunft und Sprache der pontischen Scythen. Apoi pune in legătură cu *ghiuș* următoarele cuvinte: albanez *ghiuș*, bunie, român *hijna*, trac *ḡhugas* (*ghiușas*) bunie, sanscrit *svaji* rudă, grec *τέρας*. Spune că „după *scoala lingvistică cea veche* ar fi foarte lesne, căutînd pe deasupra la noștre asemănări fonetice și logice de întimplare, a înrudi pe *ghiuș* cu buriaticul *chușang* bătrîn din Siberia, sau—mă știți!—cu vreo vorbă irochezi din America. *Știința filologică comparativă de astăzi* procedează altfel. Previne pe cetitor, dîndu-i o lecție de metodă, că „Identitatea între românul *ghiuș* moșneag, albanezul *ghiuș* bunie, vechiul tracic *ḡhugas* bunie și sanscritul *svaja* rudă fiind odată demonstrată, voiți atinge ați două cuvinte grece, cari prin ademenirea asemănării exterioare ar pute să amăgească pe *cel puțin deprinși cu metoda lingvistică*,... *τέρας* bătrîn [și] un fabulos rege *ἄβραγας*.” La urmă închee cu o lecție dată lui Cihac, în care declară că și-a pus (idecă Dl. Hasdeu) „următoarele șase condițiuni de metodă: *bibliografia cuvîntului*,... *literatura cuvîntului*,... *cronologia cuvîntului*,... *fonetica cuvîntului*,... *paralelizmul cuvîntului*,... *migrațiunile cuvîntului*,... [care] dacă nu înlătură cu desăvirșire, încăl îngreuiază foarte mult posibilitatea erorii;” în vreme ce „această trăsură caracteristică a timpului nostru, ușurință și iarăș ușurință, a înțeles-o foarte bine în România un grup de diletanți, avînd drept organ o revistă ce se publică sub titlul de Convorbiri literare.” Apoi, bazîndu-se pe metoda exprimată prin *bibliografia cuvîntului*, *literatura cuvîntului*, etc. combate cîteva etimologii date de Cihac, și închee lecția cu vorbele: „Cit despre adversarul meu, i-am cedat, pentru a-l mai înblîzi, tot ce a fost mai dulce în etimologiile mele: *ravac* miel coulé. *Coulé*, D-le Cihac.” 70 de autori citați, dintre care cei mai mulți au fost sigur cetiți din scoarță în scoarță, și în tot felul de limbi, albaneză, germană, italiană, greacă, latină, engleză, armană, bulgară, polonă, ugară, rusă, polonă, egipteană, persă, cehă. Apoi s

astăzi, ... *cei puțin deprinși cu metoda lingvistică*. Apoi metoda bazată pe *bibliografia cuvintului, literatura cuvintului, cronologia cuvintului, fonetica cuvintului, paralelismul cuvintului, migrațiile cuvintului...* În toată puterea cuvintului un savant la înălțimea [Ce înălțime? Dincolo de înălțime] culturii moderne, trebuie s-o mărturisesc, n-am încotro, va fi zis seful diletanților dela Convorbiri literare, palid de ciudă că nu-l poate dovedi cu logica, singura sa armă. Nu este însă trebuință să știe cineva mult, este trebuință să știe cineva foarte puțin, pentru că să priceapă că, cu toată avalanșa de autori, citații, metode, D-l Hasdeu în articolul său despre *ghiuș* n-a știut nimic. D-sa anume, care cunoaște atâtea metode și atâtea școli lingvistice, nu cunoaște pe cea mai elementară metodă din toate și care formează baza tuturor școlilor lingvistice, mai ales a celor nouă, cărora aparține D-sa. Această metodă *elementară*, care se poate compara cu alfabetul la cel care pretinde că știe să citească, este următoarea: Cind ai de gând să cercetezi etimologia unui cuvânt obscur, ca *ghiuș*, trebuie să cauți să afli întâi istoria sunetelor românești în acele cuvinte românești, a căror etimologie este sigură. Dacă ar fi cunoscut acest azbuche al metodei, ar fi aflat Dl. Hasdeu că *g + i* în cuvintele de origine latină se preface în românește în *dș + i* și și ar fi zis că, dacă în cuvintele latinești din limba românească *g + i* se preface în *dș + i*, cu alit mai mult prefacerea a trebuit să aibă loc în cuvintele românești, care sînt de origine dacă, care adecă sînt încă și mai vechi decit cele latine. Indată i-ar fi venit în cap D-lui Hasdeu că un *gîuga* dac ori trac, dacă s-ar fi păstrat din vremurile acele străvechi în românește, trebuia să sune astăzi *gîgă* ori *gîg*, (*dșîgă*, *dșîg*, în ortografia obișnuită *gîgă*, *gîg*), iar nu *ghiuș*, și n-ar fi mai scris articolul acela cu 70 de autori, cu sute de citații, cu zeci de metode, și prin urmare n-ar fi mai virit în toți spărietii pe bietii diletanți dela Convorbiri literare. Dar de unde era să știe acest lucru pe la 1876 Dl. Hasdeu? va întreba poate lectorul ageamiu. Dar mai întâi, chiar dacă n-ar fi avut savantul român de unde să învețe din lucrările altora istoria sunetelor românești, el prin el însuș dela capul locului mai întâi acest lucru trebuia să-l învețe și apoi să se aventureze în etimologii de cuvinte obscure. Dar apoi, cum că explozivele latinești urmate de *z* consonant s-au prefăcut în toate limbile romanice, deci încă din limba latină populară, în africane, era pe la 1876 știut și răsștiut, publicat și răspublicat. Citez numai două lucrări: gramatica lui Diez și vocalismul lui Schuchardt. Acest lucru toată lumea îl știa, numai Dl. Hasdeu, cel cu școala lingvistică nouă, nu-l știa, pentru că Dl. Hasdeu nu știa nimic, ci numai titluri de cărți, citații din opere răsfoite, colb zvirlit în ochii lectorului diletant, adecă *forma goală*.

„Sînt multe lucruri de mirat în lumea aceasta”, *ἡ ἀπογοησία πολλή*, zice Pîndar Olymp. I 28. — Să-mi erte lectorul acest acces de erudic...

D-sa. — Dar mai de mirat lucru e' n-am văzut decit acel petrecut pe terenul activității intelectuale românești dela 1866 incoace, că adevărați doi oameni, care erau făcuți de Dumnezeu unul pentru altul, ca să se completeze așa cum se completeau Py-lades și Orestes, Achilles și Patroclus, anume D-nii Hasdeu și Maiorescu, să se dușmănească așa cum s-au dușmănit. Căci pentru care lucru s-a luptat Dl. Maiorescu? Pentru eliminarea din operele savanților din faza a două a deosebirilor de formă dintre acele opere și operele savanților europeni. Dar care om a dus mai la îndeplinire acest fapt decit Dl. Hasdeu? Despre D-sa se poate zice că e *forma pură*. Apoi atunci pentru ce dușmănie? Iaca pentru ce. Dl. Maiorescu n-a văzut cu ochi buni pe Dl. Hasdeu, pentru că acesta reprezenta idealul D-lui Maiorescu fără ca să fie elevul D-sale. Iar Dl. Hasdeu n-a văzut cu ochi buni pe Dl. Maiorescu, pentru că vedea în acest din urmă un concurent la titlul de geniu, pe care fiecare din talentele din faza a două voia să l'poseadă numai pentru sine. Chestie de invidie prin urmare și la cea și la cea. Dacă n-ar fi fost invidia la mijloc și ar fi voit să-și împartă gloria în loc de a și-o însuși fiecare toată, nu s-ar fi văzut doi oameni în lume mai făcuți unul pentru altul ca D-nii Hasdeu și Maiorescu.

Aceasta nu înseamnă că Dl. Maiorescu *cu bună hotărîre și cu știință* a încurajat acea *formă goală*, contra căreia a avut pretenția de a se lupta. D-sa a făcut aceasta *din neștiință*, căci D-sa în afară de *poezie*, pe ale cărei fond și formă le stăpînește destul de bine și asupra căreia a stabilit chiar o teorie, poate originală, *arta pentru artă*, nu știe decit *metafizică și logică*. Inșă ori că știi metafizică ori că nu știi nimic, e tot acela; iar logica, cum știe origine, e *știința formei goale*. Fiind astfel, oricît de multă bunăvoință ar fi avut Dl. Maiorescu de a judeca operele specialistului român și din punct de vedere al cuprinsului, n-ar fi putut. Pe de altă parte, tocmai faptul că e atît de priceput în poezie — genul literar care pune mai mult preț pe formă din toate — și în logică, făcea pe Dl. Maiorescu cel mai apt dintre toate talentele din faza II de a judeca forma. Omul de știință, să zic un matematic, un filolog, un zoolog, este, din cauză că dă mare importanță fondului, adesea prea indulgent în ce privește forma, și de pildă Rohde, un cu adevărat foarte învățat om, este atît de puțin priceput la facerea citațiilor (De pildă în *Der griechische Roman* citeodată citează Iliada cu cifre X, XI, etc., citeodată cu litere A, B, etc., citeodată citează versuri din Plaut cu accente, citeodată fără accente; citații greșite; citații chiar unde nu trebuie), încît oricare specialist român îl întrece din acest punct de vedere. Din contra omul de gust, cetitorul de poezie multă, logicianul prinde îndată nota caracteristică formală a diferitelor genuri literare și cînd vede undeva bibliografie multă în curent cu teate noutățile, cînd vede citațiile îngrămădite la un loc la sfîrșitul paragrafelor, cînd vede cărți cetite în grabă și rezumate pe jumătate pe pagina sub tipar, cînd vede citații în tot fe-

lul de limbă, apoi scurtări, steluțe, cruci, plus, minus și alte semne, cunoaște îndată că are a face cu un filolog în curent cu știința. Decît numai nu poate ști dacă e în curent cu știința formei goale ori și cu știința cuprinsului! Mai bine decît Dl. Maiorescu a priceput lucrurile un poet, Eminescu. „Iară noi? noi epigoni? Simțiri reci, harfe zdrobite!” Dl. Maiorescu s-a înșelat și a considerat pe epigonii lui Eminescu ca pe niște oameni ai progresului, forma goală a luat-o drept știința însăși și s-a făcut patronul ei. Și sub egida D-sale a crescut această pleiadă de specialiști romîni, care au redus știința în țara romînească la minimum. Uite un exemplu. În ajunul unui examen de capacitate de limba romînă un candidat, care pînă atunci nici nu se gîndise măcar să se facă filolog, pentru că învățase numai filosofie, se hotărăște deodată să devină profesor de limba romînă. Și ce credeți că s-a întîmplat? A eșit întîiul, și președintele juriului, Dl. Maiorescu, l-a felicitat. Dar ce a scris în teze, dar ce a vorbit la oraluri? Firește că nimic, însă a vorbit frumos și a gesticulat frumos. „E ușor de făcut versuri, cînd nu ai nimic a spune”, vorba lui Eminescu. Și, în adevăr, dacă ar fi fost Eminescu președintele juriului, măcar că n-ar fi priceput mai mult decît Dl. Maiorescu, dar oricum, cînd ar fi văzut pe improvizatul filolog cum îi merge gura că fofeaza, ar fi avut oarecare scrupule și ar fi gîndit: „Este cu neputință ca o știință, chiar în lîncamentele ei, să poată fi învățată așa bătînd în palme, dintr-o zi într-alta”. Dl. Maiorescu însă nici nu s-a sinchisit. Și pe urmă ce s-a mai întîmplat cu acest geniu din faza III? La jumătate de an a și scris o carte de istoria limbii romîne plină de steluțe, cruci, scurtări, cracane, etc., pe care a și introdus-o în școlii ministeriului; iar la anul după concurs a fost însărcinat de acelaș ministeriu să țină la un congres al profesorilor de limba romînă o lecție de cum trebuie să fie și ce trebuie să știe un profesor de limba romînă în țara romînească. Mizerie! Are să ajungă timpul, dacă vor merge lucrurile tot așa, cînd, pentru a fi sigur cineva de reușită la examenul de capacitate într-o materie oarecare, va trebui să învețe o materie cu totul alta. Pentru moment fapte cunoscute de toată lumea sînt următoarele: 1. Acelaș specialist romîn face cu acelaș raport conceput în aceeaș termen, care nu spun nimic, recomandări pentru tot felul de catedre; iar vorbele i se țin la serios de membrii unor învățate corpori. 2. Sub numele de pedagogie se dă atita importanță la examenele de capacitate gestului, timbrului glasului, accentului, vorbirii încete și cu potrivită intensitate, lipsei de cuprins, încît pe de o parte grija candidatului nu este de a ști ceva, ci de a posedea calitățile formale enumerate, iar pe de alta nota juriului este mai ales de dinsele hotărîtă. Cu cît o lecție e mai banală, mai lipsită de idei, însă tacticos spusă, cu gest, cu modulații din gît, cu atit e mai bună, pentru că (zice juriul) nu timpește mintea copilului, pentru că (zic eu) este singura pe care o pricepe iurilul. Suma științii tot scade în țara

fel pe terenul activității publice n am făcut Rominii altceva dela 1866 în coace decit că am risipit averea particulară și averea publică; am ruinat starea și fizică și psihică a țaranului, am lăsat pe străini să acapareză tot comerțul și mare parte din pământul țării, ne-am uitat dind din umeri la degenerarea și dispariția treptată a rasei moldovenești, una din cele mai înzestrate ale neamului rominesc; dar am ascuns această mizerie cu clădiri publice în Bucurști, cu poduri peste Dunăre, cu drumuri de fier, cu părăzi, cu manevre, cu laude ridicule și cu exagerările unor fapte, care nu se datoresc atit vredniciei noastre, cit forței lucrurilor, cu exagerări asupra războiului de independență.

V

A cerea marea cu degetul.

Oare ce-î de făcut? Sigur că cel mai bun lucru de făcut ar fi să eliminăm pricina boalei. Dacă te supără dintele tău, scoate-l și-l zvirlă dela tine, a zis Hristos. Dar să luăm, de pildă, geniile și să le spinzurăm, putem? Cino te lasă? Poți ucide o ploșniță ori altă gînganie, care-ți suge sîngele; dar să ucizi geniile rominești care au săcătuit mintea rominească, aceasta nu poți. Nici să ne gindim la una ca aceasta, sigur, și chiar eu am spus-o mai mult în glumă. Pentru aceia eu aș propune următoarele mijloace.

1) Mai întîiu să se hotărască Rominii ceilalți, cîți au mai rămas, să nu mai fie în ruptul capului nici geniî nici talente, și să ne virim tot mai tare în cap ideeă — foarte adevărată — că dela Ștefan cel mare pînă astăzi nici umbră de geniî n-a mai apărut în rominime, iar talente cîte au fost, acelea s-au manifestat în artă, în poezie anume și în muzică, invremece la știință, din nenorocire, numai pleava societății rominești s-a îngrămădit. Și acest din urmă fapt să ni-l explicăm prin înprejurarea că știința, astfel cum s-a practicat de savanții rominî din faza a doua și faza a treia a cerut dela om muncă foarte puțină și i-a dat în schimb mari ciștiguri. Pentru ca să faci ciubote, îți trebuie să bați ținte cu ciocanul pînă ce te doare mîna; ca să fii negustor, îți trebuie să cumperi marfă eftină și să te gindesti cum să înșeli clienții vinzînd-o scump; ca să lucrezi pămîntul, îți trebuie muncă din greu tare, pentruca apoi să-ți putrezească pînea pela gări fără acoperisuri; orice vei face, îți trebuie muncă și rizic; numai pentru știință nu. În schimb însă rentează, și a rentat încă altă dată și mai mult, această poreclită știință. Intîiu și întîiu premii dela Academie. Și ce premii! Este unul de 12000 de lei, cit cele dela loteria de Hamburg, pe lingă care se mai adaugă avantajul că la loteria de Hamburg joci la noroc, pecînd la premiile Academiei mergi la sigur, căci cui are să le dea Academia, dacă nu ți le va da ție, savantului? Arată-mi un singur autoras care să fi scris o prostie cit de mare și care să nu fi

căpătat dela Academie o recompensă de cinci, șase mii de lei. Eu singur, care scriu aceste rinduri, fac o excepție. Apoi ajungi membru al Academiei. Și iar, sigur. Numai, firește, să fii savant din faza II ori III. Oricare savant român, dacă nu moare degrabă, ajunge membru al Academiei române. Arată-mi un singur autoras, care să fi scris o prostie cit de mare, și care să nu fi fost membru al Academiei române, dacă nu chiar activ, dar macar corespondent? Asachi? D-apoi Asachi nu era savant de faza II ori III, era savant de faza I și era, firește, de așteptat ca un om ca dinsul să fie lăsat pe delături, căci similes similibus conveniunt. E de mirat, din contra, cum au putut pătrunde la Academie Laurian, Papiu Ilarian și Cipariu! Ei, dar vezi, nu erau încă genii de ajuns, și de aceea mort copt trebuia să intre în savantul corp și de al de Cipariu. Și apoi este știut că Asachi n-a ajuns la Academie din cauza dușmăniei lui Laurian. Nu fac, drept, parte din Academie numai citiva filosofi, din cauză că fundatorii au uitat să facă o secție și pentru dînșii. Dar cu vremea se va face, ca să se înfrupte și ei, acești poate cei mai caracteristici dintre toți specialiștii români. Și din cite nu te înfrupti! Primești monitorul oficial gratis, ceia ce inseamnă, pe lângă lectura lui interesantă, un venit anual de aproximativ 3 lei, dacă-l vinzi cu chilogramul (a 18--20 bani kilo); primești plată pentru asistarea la ședințe (40 de lei de ședință, dacă ești din provincie, drumul gratis, la Academie ceai și chifle, ceia ce te dispensează, dacă ești sobru, de unul din prânzuri, vreo 70 de ședințe pe an...); pela părazi te pun tot în frunte, mă rog mandarin de prima clasă. Apoi, ca să continuăm cu avantajele savantismului, ajungi profesor universitar. Că poți ajunge și profesor secundar, de aceasta nu vorbesc, pentru că avantajele materiale sînt foarte mici și tot se cere oarecare știință. În sfîrșit capeti recompense naționale. Nu o vorbă, aceasta e mai greu decît să ajungi la Academie, dar tot se întimplă. Și ia gîndește-te. Dacă cumva se întimplă să fii deodată și profesor universitar, și membru al Academiei, și cu recompensă națională, și cu premii dela Academie, apoi nu-î mai bine să fii savant decît orice altceva în țara aceasta?

Apoi cînd atitea foloase au să-ți curgă D-tale numai pentru că vei fi învățat forma goală a științei, cum crezi că nu erau să se ingrămădească oamenii la așa poreclita știință? Și cine a alergat mai tare la plească și a pus mina pe lohma mai răpede? Firește că pleava societății. Vorba ceia: Obraznicul mininecă praznicul. Ce a fost mai vrednic și mai mîdăst (Aceste două lucruri merg mină în mină) a rămas la coadă, iar în fruntea mesei s-a ingrămădit săcătura:

În al doilea loc, măcară nu-î bine să disprețuiești cineva pe nime și nimic, dar, dată fiind gravitatea cazului, să disprețuim geniile rominești cu un dispreț egal infamurării lor, fiind convins

bună

măsură în modestia lui. Comparația cu spicul cel plin, care se pleacă la pământ, în vreme ce spicul cel sec se ridică în bătea vântului, e o exprimare populară a unui adevăr de mult cunoscut. Și noi îl cunoaștem. Dar care noi? Noi care nu scrim, noi care nu sîntem savanți, noi al căror glas nu s-aude, țaranul și meseriașul. Toți cei care mînjesc hîrtia și care într-o proporție mai mare ori mai mică toți sînt înfruptați din specialismul românesc, pleava societății, aceia nu-l cunosc. Și numai glasul lor se aude și se trîmbează și pentru aceia nicăiri nu se aude un rîs de bătae de joc ca răspuns la pretențiile grandomanilor, prin al căror condeiu vorbește duhul sfînt. Nicio considerație nu trebuie să ni domolească inima, căci puterea remedîiului trebuie să fie la înălțimea răului, și cu cit își întărește gîtul specialistul român mai mult, cu atît mai tare trebuie să-l tragi cu cîngea de nas în jos. De orice te poți teme, dar de aceia că s-ar putea întimpla să-î rupi nasul, nu. Cu cit se laudă săcătura mai mult, cu cit jonglează mai frumos cu forma goală a științei, cu atît opera este mai de nimic și autorul mai netrebnic. Regulă: Cei mai mari crezuți oameni din țara aceasta sînt cei mai mici, în special cei mai savanți crezuți oameni în țara aceasta sînt cei mai ignorați, cei mai inteligenți crezuți oameni în țara aceasta sînt cei mai proști.

În al treilea loc, să ne emancipăm de tirania verdictelor D-lui Maiorescu. D-sa, măcar că cu bune intenții, din cauze expuse mai sus se lasă înșelat de aparențele științei, și, fiindcă vorba D-sale are mare trecere, apoi înădușă vre-o apariție sănătoasă ce ar putea să aibă loc. Cel puțin dacă ar fi lăsat specialistul român de capul lui, tot nu s-ar gurguia așa răpede. Dar așa, dacă-l duce Dl. Maiorescu de mîna! Chiar dacă ți-ar veni ție în cap să flueri, cine te crede, cînd aplaudează Dl. Maiorescu? Dacă specialiștii romîni și-au găsit asemenea avocat, asta înseamnă că 80 la sută din șansele de reușită ale vreunei reacții au dispărut. Iaca unul, oarecare, s-a dus cu o cărticică la Dl. Maiorescu, unde a fost introdus de un alt ejusdem farinae oarecare, s-a închinat frumos, a admirat, a adorat (Și cine nu-î simțitor la asemenea lucruri?). Și Dl. Maiorescu a luat cărticica, a răsfoit-o și a blagoslovit-o. Nu-î vorbă, după cităva vreme i-a dat acel oarecare lui Dl. Maiorescu o copită, dar acum, cînd și-a făcut interesul, ce nevoie mai are? Dacă ai fluera tu acum, Dl. Maiorescu n-ar mai aplauda. Dar e prea tirziu. Încă un talent, încă o pacoste, încă o ciumă. Să scuturăm, să ne încercăm a scutura acest prestigiu, să ne emancipăm de tirania verdictelor D-lui Maiorescu. Și dacă ne vom emancipa, să punem regula următoare cu jurămînt de a o urma: *Nimeni să nu se amestece unde nu se pricepe.*

În al patrulea loc, să ne constituim într-o ligă anti-pedagogică.

tinde prin formalismul ei la eliminarea oricărei activități științifice din crierul copiilor noștri în școli. De mult ce se teme să nu dea prea mult, pedagogia specialistului român a ajuns că nu dă chiar defel; de mult ce se teme să nu timpească pe copil învățându-l prea mult, a ajuns să-l timpească lăsându-i crierul fără de niciun exercițiu. Limba română, de pildă, se învață acum numai din cartea de lectură. În clasa V profesorul cetește toată vremea discursuri (chipurile oratorice, cele mai adeseori produsele unui specialist român), și când ostenește el, cetesc elevii. În clasa VI cetește profesorul poezii, iar dacă se întâmplă cumva să fie el însuș poet, apoi improvizează a la Metastasio, și când ostenește el, cetesc mai departe elevii. În clasa VII cetește profesorul din cronicari, alegând bucăți pe care le socoate că sint ori mai frumoase ori mai patriotice, și când ostenește el, cetesc mai departe elevii. De când binele. Dacă te ajută D-zeu să fii profesor de rominește, apoi poți să dai toate cărțile pe toc și să cumperi numai o crestomatie potrivită (și sint de acestea făcute conform programului o mulțime), unde să fie un discurs pentru clasa V; citeva poezii pentru clasa VI, și bucăți alese din autorii români pentru clasa VII. Și te ajută D-zeu, că-i bun. Căci înaintea juriului examinator, care e totdeauna prezidat de un pedagog, iată ce chestiuni îți poți lua. Teza I scrisă: Eminescu ca poet liric. Teza II scrisă: Eminescu ca satiric. Teza III scrisă: Eminescu ca filosof. Teza I orală: Eminescu ca jurnalist. Teza II orală: Stilul epistolar al lui Eminescu. Teza III orală: Eminescu ca novelist. Proba practică: Doina lui Eminescu, pe care o declami frumos, așa că să faci pe unul din membrii juriului să plîngă. (Ei dacă ai ave noroc să-l faci pe prezidentul juriului!). Înțelegi că n-ai trebuință decit de ediția Șaraga a lui Eminescu. La fiecare din cele șapte teze o tot scoți din buzunar și te uîți o leacă într-însa, și dacă ai mai cetit și D-ta citeva critici—că, dă, tot trebuie să fi cetit și D-ta ceva—și dacă mai ai și glas frumos, gest expresiv—știi, ba din deget, ba din barbă, ba din pielea frunții—apoi eși la sigur, reușești chiar în fruntea listei. Și tot așa de când binele și pentru elevi, căci la cursul de rominește se duc ca la un spectacol. Decit școala nu e un spectacol, tot așa dupăcum nu e o cazarmă.

Știința are un rost în lumea aceasta, nu atit pentrucă printr-însa ai ajuns să vorbești cu oamenii la distanțe mari, să fugi ca fulgerul într-o trăsură fără cai, să te plimbi prin aer ca păsările, cit mai ales pentru aceia că progresul ei inseamnă o perfecționare a omului, o îndepărtare tot mai mare a acestuia de brută, dela care-și trage originea. Scopul școlii este să ajute la această evoluție, iar nu să facă din elevii ei militari. Militarismul este tocmăi una din manifestările brutei. Știm cu toții foarte bine că înci sintem, noi Europeanii, în timpuri de acelea unde afacerile dela popor la popor se regulează cu amenințarea și cu bita, știm că trebuie, mai ales noi Români, să fim gata la tot minutul să minuiim ciomagul.

școli se pot da citeva lecții de minuirea puștii, săbiei și celorlalte instrumente de măcelărie, ca un fel de gimnastică ori de pregătire. Noi însă tindem să facem din această anexă scopul principal al școlii, și sînt unele licee, care tind să întrecă în această privință școlile noastre militare, și ai căror directori își fac o glorie din aceea că e'evii lor au avut la cutare paradă militară o ținută tot așa de marțială ca și aceea a jandarmilor. Aceasta înseamnă o îndepărtare de la scopul școlii atît de mare, încît, dacã nu se vor lua măsuri, copiii noștri au să capete în instituțiile de cultură ale statului o dezvoltare unilaterală, pur fizică și muzicală, ca aceea care se dădea în gimnaziile grecești, în special în cele spartane. Fiecare lucru la timpul lui însă. Sparta a fost bună pe vremea ei, astăzi e un anacronism. Tot astfel nu este școala un local de petrecere, ci de muncă, de năcaz. Tot lucrul bun se capătă cu greu. În școală nu trebuie să se gîndescă învățătorul cum să amuzeze pe elevi, așa că să li se pară învățătura o jucărie; ci trebuie să se gîndească cum să-i deprindă mai bine cu munca grea a științei, care nu e o jucărie, atunci cînd e într-adevăr știință, iar nu pseudoshiință ca aceea a specialistului român. Dacã nu deprinzi cu puțină greutate mintea copilului, apoi cum are să invingă vrîodată greutățile științei mintea bărbatului? Nu că știința e ușoară trebuie să faci să creadă pe copil, ci din contra că e grea, dupăcum și este. Cine nu poate dovedi, apuce-se de altă treabă. Cine se timpoște de multă carte, acela era timp de acasă. Școala nu e spital, să îndreptăm pe cei slabi de minte, ci un concurs de muncă intelectuală grea, unde se selectează cei vrednici, cu minte puternică, aptă de a face știință, adevărată știință.

În sfîrșit să ne deprindem a avea răbdare. Graba strică treaba. Vor veni ele odată vremurile, cînd România va fi în ade-văr Belgia orientului. Noi își de astăzi, începătorii, nu trebuie să o silim să devină Belgie cu toptanul și cu deasila, căci vom face din țara aceasta o caricatură. Este frumos, firește, să avem și noi un istoric ca Mommsen ori ca Ranke, un fizician ca Helmholtz, dar pentru moment e cu neputință. Degeaba, natura non facit saltus. Să ne mulțămim și noi să fim mai mici și să fim destul de modești să o mărturisim. Dacã n-am fi așa de pretențioși și n-am dori să spăriem lumea cu aparente false, apoi în acele începuturi, care singure sînt posibile în momentele de față și au fost posibile dela 1866 încoace, am putea produce lucruri de samă. Proba pentru aceasta ni-a dat-o Alexandru Lambrior. Pe cît specialistul român e infumurat și sec, pe atît acela era modest (spic plin); pe cît specialistul român ne spărie cu citații pentru a ascunde o remarcabilă sărăcie de cunoștinți, pe atît acela cita puțin, însă tot cărți importante, cetite și meditate din scoarță în scoarță; pe cît specialistul român se arată că știe tot, macar că știe puțin, și se rușinează de a-și arăta lipsurile, pe atît acela își mărturisia sincer toate lipsurile, macar că avea

intr-adevăr o vastă cultură. Toate lucrările lui prezintă aceeași sinceritate și aceeași iubire de știință, ca și lucrările învățaților români din faza I, probează într-un cadru mic că autorul era în curent cu știința europeană contemporană și cuprind în acel cadru mic mai multe vederi originale și juste decît toate scrierile savanților români din faza II și III. Cadrul e mic însă, și din punct de vedere al forței autorului, cît și din acel al extensiunii operei, dar, abstracție făcînd de aceia că Lambrior a murit tînăr (era numai de 37 de ani), nu putea spiritul românesc în evoluția lui firească produce decît începuturi modeste. Dar pe lingă opera lui Lambrior (Și tot așa în toate ramurile științei, nu numai în filologie, a existat dela 1866 încoace cîte un Lambrior), activitatea învățătorilor noștri probează că s-ar putea înjgheba și la noi o cultură reală, dacă ne-am hotări să procedăm treptat și modest. Este fapt cunoscut de toată lumea că învățătorii noștri sînt oamenii cei mai cu adevărat iubitori de știință din toată țara și că activitatea lor științifică, în cadrul ei modest, e cea mai solidă. Dacă profesorii secundari și cei superiori ar avea iubirea de știință și aptitudinea pentru dînsa în proporție, sigur că am avea un învățămînt public ca cel din adevărata Belgie. Dar aceasta nu se poate, e contra naturii. Noi sîntem în asemenea împrejurări de începători, că nu vom pute învăța înmulțirea decît după ce vom fi învățat întîiu adunarea și scăderea, și noi sîntem încă la adunare și la scădere.

Pe lingă această răbdare, că să facem întîiu lucruri mai ușoare și pe urmă altele mai grele, mai trebuie încă una. De vor fi lucrurile ușoare ori grele, ele sînt așa precum le-a făcut natura, și numai în limita aceasta, a necesității, pot fi la dispoziția minții. Nu poți face, de pildă, un calcul infinoitezimal și integral de mai multe feluri, unul pentru un copil de 7 ani, altul pentru un elev din clasa V, și altul pentru un student. Calculul acesta e numai unul și același, ori îl pricepi ori nu-l pricepi, dar ca să-l faci și mai ușor și mai greu, după placul D-tale, nu poți. Ori, nu poți face un curs de gramatică comparată a limbilor indogermane de mai multe feluri, unul pentru clasele primare, altul pentru liceu și altul pentru universitate; acest curs nu se poate face decît la un anumit timp și pentru niște anumiți oameni; ca să-l faci și mai ușor și mai greu, după placul D-tale, nu poți. Pentru anumită activitate intelectuală trebuie anumit om și anumit timp. Nu poți zice: «Te rog, învață pentru hatirul meu chinezeste până mină dimineată, pentrucă are să vie mină un Chinez la București și n-are cine să vorbească cu dînsul» Dumnezeu însuș nu poate face pe om să învețe o limbă în mai scurt timp decît acela în care el, dumnezeu, a hotărit dela capul locului. Prin alte sfere a făcut el poate ființe de acelea care să poată învăța chinezeste într-o noapte, aici pe pămînt n-a făcut.

Dintre toate condițiile propuse de mine această de pe urmă, de a avea răbdare este cea mai importantă și cea mai răb-

dare a fost cauza principală, care a făcut să degenereze la Români știința în *specialismu românesc* (vezi IV, 2.), și până la atîta grad de putere a crescut acest mare defect moral, încît lucruri absurde au ajuns în mintea românească un fel de precepte intelectuale și morale, destinate oarecum să călăuzească soarta romînimei (Ce ironie!).

Toată lumea știe, chiar un copil, că a rezuma se chiamă a spune aceia ce este mai important dintr-un șir de cunoștințe, pe care *prealabil* cineva le-a avut și le-a cîntărit tocmai pentru ca să vadă care sînt mai importante și care nu sînt. Pentru ca să rezumi ceva, trebuie întîi să-l știi pe acel ceva în întregime. Presupune că un învățător dela un sat ar vorbi cu un elev al său astfel: „Măi biete, iaca ai aici, pe acesto zece pagini, istoria lui Mihaîu Viteazul. Această istorie tu trebuie să o știi de rost, dar mai întîi să mi-o rezumi.” Sigur că elevul, oricît de prost ar fi el, ar crede că învățătorul glumește și i-ar răspunde: „Lasă-mă întîi s-o învăț pe această istorie a lui Mihaîu Viteazul și apoi ți-o rezuma-o.” Dacă însă învățătorul n-a glumit, ci a vorbit serios, ce crede iubitul lector? Ei, dar e altăceva să fii învățător la sat și altăceva să fii profesor universitar și membru al academiiei. Cum spuneam cu altă ocazie, dacă furi în țara aceasta o pine, mergi la criminal; dacă furi însă un milion cu meșteșug, ca să nu-ți poată pune procurorul mîna pe guler, ești un erou admirat de părinții de familie. Tot așa aici, dacă ești învățător la sat și puî pe elevi să rezumeze întîi și pe urmă să învețe, li pare oamenilor lucrul curios; dacă însă ești profesor de universitate și membru al academiiei, poți face asemenea propuneri absurde fără teamă de a provoca mirarea. Și într-adevăr un vechiu cunoscut al meu (Nomina odiosa) mi-a făcut mie o asemenea propunere cu privire la dicționar. Pe cînd mă siliam mai tare să clasific după înțelesuri citațiile nenumăratele cuvinte, mai ales ale celor care, ca *bat*, au sute de înțelesuri, iar lucrul mergea încet cu toate silințele mele, am primit următorul sfat din partea aceluî prietin: „Rezumează ca Darwin”. Ca Darwin, mai întîi Se înțelege, dacă toți gîgăuții din țara romînească sînt niște genii, trebuie să fiu și eu macar ca Darwin. Apoi rezumează! Tu de abia ai început să citești istoria lui Mihaîu Viteazul și el îți strigă să rezumezi. Ce să rezomez? Cele 100 de înțelesuri ale lui *bat*? Dar lasă-mă întîi să le aflu care-s. Nu vezi că nu le știu încă și că tocmai mi bat capul să le aflu? Ce noroc ai, măi omule, mi-am zis, că ești un om mare și nu ești un învățător de sat, căci te-ar lega oamenii. Dar așa nu te leagă nimeni, căci e grozav prestigiu de a fi cineva *om more* în țara romînească!

Rău cu rău, dar mai rău fără rău, zice Romînul. Și are dreptate, căci iată ce vrea el să zică. Se mărită, de pildă, o fimee dișteaptă și nimereste un bărbat prost, dar harnic. Prin prosticia lui bărbatul se face nesuferit fimeii, prin hărnicia lui însă procură bielsug familiei. Acum, din punct de vedere al fimeii,

frește că nu i-i bine cu prostul alătura, dar ce ar face ea singură cu o casă de copii, cînd n-ar fi prostul? Ori, a căpătat cineva dela părinți moștenire o bucată de pămînt rău și o cocioabă. Ar fi mai bine, negreșit, ca cocioaba să fi fost o casă bună și pămîntul cel rău un pămînt fertil, dar dacă n-ar fi moștenit nimic, ca ațiția altii, n-ar fi fost încă și mai rău? Și ce mai trebuie exemple? De cite ori nu s-a întîmplat fiecăruia dintre noi ca să tragă un profit dintr-un lucru, pe care în alte împrejurări îl disprețuise ca netrebnic, dintr-un cuțitașștirb, dintr-o păreche de papuci rupți, dintr-un bumb de fier, dintr-un ac fără virf! Să nu disprețuești nimic. Acest filosofem e deobște cu noscūt. Dar de aici nu urmează că trebuie să stringi toate hirburile, potcoavele, cuele, bumbii stricați, custurile, potloagele. Sint și de acei care string aceste lucruri, dar nu din vreo filosofie, ci din necesitate, pentrucă hirburile, potloagele, etc., li constituie o marfă, un material de schimb, un mijloc de existență. Dar încă mai puțin din acest filosofem nu urmează că cineva cu bună voință și cu bună hotărîre trebuie să urmărească lucrurile cele rele. Omul trebuie să tindă la bine. Dacă cumva *se întimplă* ca să dea peste rău, să caute să utilizeze și răul, dar nu este treabă bună ca să umble după rău *inadins*. Se înțelege că trebuie să aibă cineva puțină răbdare. Adeseori, în adevăr, (Nu totdeauna), lucrul bun costă mai mult timp, mai multă muncă, dar încalea, și dacă aștepti puțin, ă lucru bun. Răul e tot rău, de geaba. Te poți sluji de el, nu-l vorbă,—rău cu rău, dar mai rău fără rău,—însă, dacă poți cu puțină răbdare să-l înlocuești cu altul bun, nu sta la indoială. Și cu toate acestea vorbele *fie și prost, numai să fie mai răpede* au devenit o dogmă în țara aceasta. E greu, foarte greu să reagiți contra acestei dogme, căci ea își are originea în firea unei întregi clase de oameni, în firea specialiștilor romîni, care a tot înflorit dela 1866 încoace și a găsit în acea dogmă sancțiunea și formula. Cu toate acestea (trebuie să avem răbdare. *Să răbdăm*, acesta să ne fie cuvîntul de ordin, iar în locul formulei *fie și prost, numai să fie mai răpede* să punem o alta: *fie cit de tîrziu, numai să fie bun.*

Indice de exemple și de nume

- abaldă 11, 17.
abalgibaș 11.
abarocea 11.
abărlău 11.
abătătoare 11, 17.
abdal 11.
abdes 11.
abdicare 11, 17.
abeș 12, 17.
abetedar 12.
abiruire 12, 17.
abitatiune 12.
abiturient 12.
ablaș 12.
ablișoară 12.
abnormitate 12.
abo 12, 17.
aboa 12.
abolire 12, 17.
abolție 12.
abominabil 12, 17.
abonare 12, 17.
abor 12.
abordabil 12, 17.
aboteșc 12.
ăbracadabrant 12.
abrașa 12.
abreviativ 12, 17.
abreviator 12, 17.
abreviatură 12, 17.
Abrud 45.
abrutizez 12.
abruzană 12.
abscondere 12.
absidă 12.
absintez 12.
absoarbere 12.
absolutist 12, 17.
absolutoriu 12.
absolvență 12.
absorbitor 12.
absorvirese 12.
abstinerere 12.
abștin 12.
abșidar 12.
abștinere 12, 17.
abundent 12.
abundint 12.
aburire 12.
abut 12.
abuș 12.
abuzant 12.
abuzare 12.
abzie 12.
academicește 12, 17.
Academia 79, 80.
acaparare 12.
acapar 12.
acar 12, 17.
acatastasie 12.
acatest 12.
acatolic 12.
acat 12, 17, 59.
acașin 12.
acăr 12.
acărută 12, 17.
acăștău 12.
acățare 12, 17.
acățacios 12, 17.
acățărare 12, 17.
acățătoare 12, 17.
acățos 12.
acău 12.
acea 12.
accedere 12.
accedez 12.
accelerare 12, 17.
accelerație 12, 17.
accelerațiune 12, 17.
accentez 12.
accentuare 12.
accentuesc 12, 17.
acceptare 12, 17.
accesibilitate 12.
accesie 12.
accesit 12, 17.
accesiune 12, 17.
acciză 12, 17.
accreștere 12.
acel 35, 37 sqq.
acela 35.
acelalalt 12.
acelalant 12.
acelălalt 12.
acelălant 12.
acer 12, 17.
acerat 12, 17.
acost 35.
acesta 35.
acetalalt 12.
acetalant 12.
acetalalt 12.
acetalant 12.
acetalalt 12.
acetalant 12.

- acetonă 12.
achenie 12.
Acherman 46.
achiamare 12.
achian 12.
achilimit 12, 17.
achințiu 12.
achipuesc 12
achiu 12.
aci 35, 41, 42.
acic 12.
acicular 12.
aciditate 12, 17.
acidulat 12, 17.
acintuș 12, 17.
acir 12, 17.
aciră 12.
aciuire 12
aciuaș 12.
acimare 12, 17.
acimator 12.
acimatare 12.
acimatizare 12, 17.
acimatizație 12.
acimatizez 12, 17.
aclo 12, 17.
acmac 12, 17.
acnu, 12 17.
acnuma 12, 17.
acol 12.
acolea 35.
acolisitoriu 12, 17.
acolisire 12.
acolit 12.
acolo 35.
acoloș 12.
acom, 12.
acomodabil 12
acomodament 12.
acomodant 12.
acomodare 12.
acompaniare 12, 17.
acompaniatoare 12.
acompaniatoriu 12, 17.
acompaniman 12.
aconciez 12.
acoperit 12, 17.
acoperitoriu 12.
acoperitură 12, 17.
acordesc 12.
acotiledon 12.
acotiledonic 12.
acov 12.
acreditare 12.
acrid 12
acridă 13.
acrire 13.
acriș 13, 17.
acritoare 13, 17.
acrobată 13.
acrobatic 13.
acroiu 13.
acromatizm 13.
acrostihidă 13.
acrotalasië 13.
acrovolizm 13.
ax 13.
axil 13
actă 13.
actic 13.
actinamea 13.
actoraș 13.
actoriță 13.
acție 13.
acu 35, 36, 41.
acufund 35.
acufundare 13.
acufundătură 13.
aculeat 13.
aculeiform 13.
aculeol 13.
aculm 13.
acum 35, 36, 41.
acuma 35, 36, 41.
acumbent 13.
acumen 13.
acuminat 13
acumulare 13.
acumulație 13.
acumulațiune 13.
acumuș 13.
acurâteață 13.
acuș 35.
acuză 13.
acuzător 13.
acvilon 13.
acvir 13.
adăpost 59.
adică 35.
adicăle 35
adicăte 35.
adicătelea 35.
aep 17.
aesta 50.
aferat 16, 18.
agestesc 17.
Agiud 46.
aglică 48, 49.
Agribiciu 46.
agurizar 48, 49.
Agust 17.
ahaia 17.
ahăsta 17.
aiașta 17.
aici 35, 41, 42
airea 17.
aitură 17.
Aiud 45, 46.
ajung 64
alandala 57, 59.
alău 17.
Alba 45.
Alba Iulia 45.
albină 48, 49.
albinea 49.
albinică 49
albinioară 49.
albinită 49.
albinuță 49
albișor 12.
albiță 48, 49.
Alexandria 46
Almaș 46
altanic 49.
altîngea 49.
altîngic 48, 49.
Alțina 46.
alunat 48, 49, 50.
Amaradia 46
amăreală 48, 49, 50.
America 46.
amîn 59.
Ampela 46.
Ampoita 46, 47.
amu 35, 37.
Anadol 46.

- aniniş 48, 49.
Antina 46.
Apold 46.
aptangic 49.
Arad 46.
Arapia 46.
Arcadios 55.
Ardeal 46.
argăseală 49, 50.
argea 49.
Argeş 46.
ariceală 49
ariciu 49, 50.
ariştă 17.
armasar 49.
Arnăutchiu 46, 52.
arsenică 49.
arsinic 49.
arţar 49.
arunc 59.
Asachi 69, 80.
ascult 63.
asupra 63.
aşchiez 49, 50.
aşternut 49.
atingic 49.
atlangic 49.
atunci 64.
Aţel 46.
auş 59.
Avrig 46.
baargic 13.
babaui 13.
babein 13.
babeingiu 13.
babelic 13.
babie 13.
babura 13.
baca 13.
bacală 13.
bacalbaşa 13.
bacalim 13.
bacaloreat 13.
bacaloreată 13.
Bacău 46.
bacea 13, 17, 18.
bacciform 13.
baccil 13.
bace 13.
baefon 13.
bacliu 13.
bacolţi 13.
baciui 13.
baçşorez 13.
badahircă 13.
badană 13.
badei 13.
badii 13, 17.
badin 13.
badoacă 13.
baederă 13.
bagadel 13.
bagatea 13.
bagcea 13.
baghiţă 13.
bagionetă 13.
bagreanorodnic 13.
bagrin 13.
bahadircă 13, 17, 18.
bahahue 13.
baharaucă 13.
baharoasă 13.
Bahluu 46.
Bahnea 46.
bahu 13.
bahuesc 13.
bahuitoare 13.
baib 13.
baică 13, 17.
baiculaş 13.
bainet 13.
baio 13.
baioş 13.
baiozo 13.
baŃur 13.
bal 13.
baladin 13.
baladină 13.
balansez 13.
balanşier 13.
balaoacheş 13.
balbuţ 13.
Balcan 46, 47.
baldar 13.
baldrian 13.
balhuu 13, 17.
bali 13.
balircă 13.
balistă 13, 17.
balic 13.
balomidă 13.
balos 13.
balotariseş 13.
baltagibaş 13.
baltă 13.
bambură 13.
bambureă 13, 18.
Banat 46.
banatit 13.
banc 13.
band 13.
bandajare 13.
bandare 13.
banderiu 13.
bandez 13.
bandiţa 13.
bandoală 13.
bandrabucă 13.
bandrabură 13.
bangăhău 13.
bangău 13.
banoveţ 13, 17.
banţ 13.
banţur 13.
bapcă 13, 14.
baptistar 13.
barabar 13.
barabulişte 13, 17.
barac 13.
baragă 13.
baranţa 13.
Baraolt 46.
barat 13.
bară 13, 17.
barbar 13, 17, 18.
barbaric 13, 17.
barbaricesc 13.
barbarie 13, 17, 18.
barbarină 13.
barbarizm 13, 17.
barbă 13, 18.
barberie 13.
barbiric 13.
barbuilez 13.
barburie 13.
barcaciu 14.
bargel 14.

- baricadare 14, 17.
barloiu 14.
barme 14.
barnă 14.
barnebit 14.
barnee 14, 17.
barnie 14.
baroană 14.
baroscop 14.
barșonesc 14.
bartă 14.
bartiță 14.
basalic 14
basamă 14.
Basarabia 46, 47.
basetă 16, 18.
bastara 14, 17.
bașă 14.
bașbaiac 14.
bașbuza 14.
bașbuzucie 14.
bașoaldă 14.
bat 21 sqq. 57, 85.
batalan 14.
bataștine 14.
batărăș 14.
batacă 14, 17.
bate 14.
batere 14.
batic 14.
baticel 14.
batiște 14.
baloc 32.
batog 32.
batogesc 35, 43.
batră 14.
batucel 14.
bauesc 14.
baun 14.
baur 14, 17.
bavard 14.
baz 14.
bazageanbașă 14.
bazaltic 14.
bazarlic 45.
bazăconie 14.
bazma 14.
bădaiu 35.
bădău 35.
băl 53.
bălan 53.
Bălgrad 46.
băloiu 53.
Băltătești 46.
băluț 53.
Bărăgan 46.
Bărceanu 49, 50.
Bărgău 46, 47.
bătucesc 35, 43.
Beciū 46.
Beclean 46.
Beiuș 43.
belceu 17
Belgrad 46.
Beiheclă 46.
beterdisesc 31.
betermea 32.
Bicaz 46.
biel 53.
Biertan 46.
Bistrița 46.
bitirdisesc 31.
bitirmea 32.
bija 18.
bilhoacă 35.
Birlad 46.
Birsă 46.
birsă 18.
bită 35.
bituță 17.
blagă 17.
Blaj 46.
boare 58.
boată 35.
boftă 44.
Bogdan I. 9, 46.
Bogdan-Saraiu 46.
bojogar 18.
bojogăreală 18.
bojogăresc 18.
Bolcaciū 46.
boldiș 18.
bolf 17.
bolind 17.
boră 16, 18.
Borca 46.
Bosna 46, 47.
Bosnia 46.
botă 35, 64.
Botoșani 46.
bourel 56.
Brad 46.
braghin 13.
Brașov 46.
Brateș 46.
Brăila 46.
brumariu 32.
Bucegi 46.
buchea 32.
bucnesc 35.
Bucovina 46.
București 46, 47.
budăiu 35.
budihace 35.
buduhală 35.
buduhaliță 35.
bufnesc 35.
Bugeac 46.
bugezesc 18.
buhnesc 35.
bulbuc 18.
bulg 35.
bulgăre 35.
bulhac 35.
bulibașă 35.
bulucbașă 35.
Burdujeni 46.
buric 18.
buruiană domneas-
că 44.
buștean 35.
buștihan 35.
bute 64.
Buzău 46.
cabac 14.
caban 14.
cabaniță 14.
cabanlău 14.
cabazlicariu 14.
cabeniță 14.
cablucă 14.
cabul 14.
caca 14, 17.
cacalisaura 14.
cacancea 14.
cacealma 14.

- cacearna 14.
cacerdisosc 14.
caciör 14.
caciorese 14.
caco 14.
cacodemon 14.
cacofonic 14, 17.
cacovean 14.
cacu 14.
caculi 14.
cadalic 14.
cadalma 14.
cadel 14.
cadet 14, 17.
cadiascher 14
cadilniță 14.
cașișcă 14.
cadrez 14.
caețel 14.
Cafarnaum 46, 47.
cafeluță 14.
caftangiu 14.
caftar 14.
cagan 14.
caghelariu 14.
cahal 14.
cahleată 14.
Cahul 46.
cahvegină 14.
caillac 14.
cailă 14.
caimacamaș 14.
caimăcămie 14.
caisină 14.
caisiu 14, 17.
caişmir 14.
caiuș 45.
calabrin 14.
calacatir 55, 56, 57.
calafaciū 14.
Calafat 46.
calambohi 14.
calamină 14.
calap 14.
cală 14.
calaf 14, 17.
calăr 14.
calbază 55.
calbează 14, 55.
calcat 14.
calcaură 14.
calceriță 35.
calcinare 14, 17.
calcinație 14.
calcinațiune 14.
calcinez 14, 17.
calcopirită 14.
calculabil 14.
calculare 14, 17.
calculator 14, 17.
calculător 14.
calec 14.
calted 14.
calfe 14.
calfiu 14.
calibru 14, 17, 18.
calicesc 14, 18.
calicește 14.
calicine 14, 17, 18.
calicinal 14.
calicios 14.
calicire 14, 17.
calicit 14.
caliculat 14.
calificare 14, 17.
calificat 14.
caligulicioară 14.
calita 14.
caliță 14, 17.
caliū 14.
caliū 14.
calm 14.
calmar 16
calomel 14.
calpacă 14.
calpuzănie 14.
calvin 14, 17, 18.
calvinesc 14, 17, 18.
calvinește 14, 17.
calvinism 14, 17.
cam 59.
camardiner 14.
camatnicie 14.
cambiu 14.
camblot 14.
camerieră 14.
camerling 14.
camerton 14.
camforă 15.
camforcă 15.
camfurcă 15, 18.
camgar 15.
camhă 15.
camin 15.
camiță 15.
camizol 15.
camlot 14.
campadură 15.
campană 15.
campanulaceu 15.
campanulat 15.
campanulă 15.
campion 15, 17, 18.
camuhai 15.
camva 15, 18.
cana 15.
canaliculat 15.
canaluță 15.
cananarhiseșc 15, 44.
cananit 15.
canapeļu 15.
canară 15.
canariță 15.
canceaūă 15.
cancet 15.
cancii 54.
cānciōc 15.
candelar 15.
candesh 15.
candidez 15.
candie 15.
candilariu 15.
canescent 15.
caneva 15.
cangelariū 15.
canie 15.
caniș 15.
caniv 15.
canonicește 15, 17.
canonieră 15.
canonir 15.
canonisire 15.
cantaloș 15.
cantalup 15, 18.
cantaragiu 44, 45.
cantariatică 15.
cantatriță 15.

- cantă 15.
cantonist 15, 18.
cantoral 15.
cantorie 15.
canțelist 15.
canțonetă 15.
caolin 15.
cap 66.
capangă 15.
capară 15.
capasiz 15.
capăr 15.
capeică 15, 18.
capilar 15, 17.
capilaritate 15.
capiolan 15.
capitez 15.
capitol 15.
capitolă 15.
capitolu 15, 18.
capitulan 15.
capovenie 15.
capselă 15.
capșon 15, 18.
captare 15.
captator 15.
captație 15.
capturare 15, 17.
capturez 15, 17.
capțios 15, 18.
capudan 15.
cupudan-pășă 15.
caraban 15.
carabană 15.
carabăț 15.
carabete 15.
caraboiu 15.
carabura 15.
Caracal 46.
caracatir 55, 56.
caracterisesc 15.
caracteristică 15, 18.
caracterizare 15, 17.
carafefiz 15.
caragea 15, 44.
caragiū 15.
caral 15.
caraman 15.
caramană 15.
carambie 15.
carange 15.
carantan 15.
carasir 15.
carauiu 15.
caravanseraiu 15.
caravelă 15.
caravion 15.
caravlah 15.
caraboiu 15.
carăpit 15.
carbol 15, 18.
carbonar 15, 18.
carbonific 15.
carbonil 15.
carboș 15.
carbunculus 15.
carbură 15, 17.
carc 15.
carcan 15.
carcișofoiu 15.
card 15.
cardaș 15.
carea 15.
carecteș 15.
cariat 15.
cariatidă 15, 18.
caricat 15.
caricaturez 15, 17, 18.
cariez 15.
carinat 15.
carineform 15.
cariofilacee 15.
cariofilee 15.
cariopsă 15.
carlogesta 15.
carmajin 15.
carnfân 15.
carnilă 15.
carnalită 15.
carnetel 15.
carnifice 15, 17.
caro 15.
carp 15.
Carpat 46, 47.
carpelă 15.
carpentă 15.
carpie 15.
carstace 15.
carstenită 15.
cart 15.
cartel 15, 18.
cartilagineu 15.
cartilaginoasă 16.
cartofarie 16.
cartografic 18.
cartografie 16.
caruhă 16.
carusel 16, 18.
carvană 16.
casabașalic 16.
casabert 16.
casan 16.
casaoc 16.
casare 16.
casăgin 16.
cascanet 16.
cascare 16, 17.
cascarilă 16, 18.
caseină 16.
casierită 16.
casiterită 16.
caslava 16.
casoletă 16.
casric 16.
casteiu 16.
castet 16.
castorină 16.
castrare 16, 17.
castre 18.
castriet 16.
castru 16, 17.
cașă 16.
cașcă 16.
Cașin 46.
caștelan 16.
caștelean 16.
caștie 16.
catafract 16.
catagrafic 16, 17, 18.
catagraficesc 16.
catahrizmie 16.
catalfoase 16.
catalogare 16.
cataloghez 16, 18.
catandichi 16.
catandichi 16.

- catarag 16.
cataresis 16.
catastasis 17.
catastiv 16.
cată 16.
catehis 16.
catehisie 16.
catehizare 16, 17.
catehumen 16.
catenă 16, 17, 18.
catergă 16.
caterisire 16.
caterisis 16.
cateter 16, 18.
catigorisire 16.
catihetic 16.
catihetie 16.
catihis 16, 18.
catihizez 16, 17.
catir 55, 56.
catiraş 16.
catire 16.
catolicesc 16, 17, 18.
catoliceşte 16, 17.
catrafoiū 16.
catramină 16.
catur 16.
caţabae 16.
caţaoon 54.
caţaoonesc 16.
caţaoon 54.
caū 16.
caudat 16.
caul 16.
cauliculă 16.
caulinar 16.
caulomic 16.
caut 16.
cautelă 16, 18.
cauter 16, 18.
cauţionamint 16.
cauţionator 16.
cauzilari 16.
cavac 16.
cavadiş 16.
cavalerizm 16, 18.
cavaleros 16.
cavalet 16, 18.
cavalin 16, 18.
cavarbaşă 16.
cavernă 16, 17, 18.
caviar 16, 18.
cavoū 16, 18.
cavză 16.
cazacă 16.
cazacincă 16.
cazacloc 16.
cazaclie 16.
cazacliesc 16.
cazagiū 16.
cazan ahcesi 16.
cazarmadă 16.
cazarmez 16, 17, 18.
cazilbăşeşte 16.
cazină 16.
caznic 16.
cazon 54.
Căciulata 46.
călbază 55.
călbează 55.
Călimăneşti 46.
călţunariū 18.
călţunaşi 49.
călţunăreasă 18.
Călugăreni 46.
căpcăun 54.
cărangea 44.
cărăgea 44.
cărucer 57.
cărugea 44.
căscăun 54.
căsnicesc 18.
cătănesc 18.
cătră 18 sqq.
căţaoon 54.
Ceahlău 46.
ceatăr 54.
ceater 54.
cel 35, 38 sqq.
cela 35.
Celeiū 46.
cer 47.
cergă 18.
Cerna 46, 47.
Cernica 46.
cerşesc 47, 48.
Certăşti 46.
cest 35.
cesta 35.
cetăr 54.
cetărez 54.
ceteală 18.
ceter 54.
cetit 18.
cevaş 48.
chelar 56.
chelărea 56.
chelărel 56.
chelbe 55.
chelefsesc 33.
cheler 56.
cheotoare 35.
cheşf 17, 18.
chez 18.
chielaz 18.
Chiev 46.
chiftirită 59.
chiler 56.
chilific 16.
China 46.
Chioov 46.
chip 66.
chircă 55.
chirfoseală 18.
chirfosesc 18.
chirocă 18.
chiroteală 18.
chirotesc 18.
chiscuiū 18.
chitab 18.
Chitalū 46.
chiujar 17.
cifră 18.
Cihac 10, 32, 51,
58, 75.
cimbru 64.
cincime 18.
Cincu 46.
cioardă 35.
cioc 63.
ciocan 56.
ciocălău 56.
cioclaş 57.
ciocleag 56.
cioclej 56.
cioclejel 56.
ciocoliū 58.

- ciont 35.
 Cipariu 61, 69, 70, 80.
 Cisleitania 46.
 Cisdădie 46.
 Cistelü 46.
 citlembec 17, 18.
 ciubotă 56.
 ciuc 63.
 ciucă 63.
 ciucleag 56.
 ciung 35.
 ciungăresc 35.
 ciungesc 35.
 ciunt 35.
 ciuntesc 35.
 ciurdă 35.
 ciutură 63.
 ciutuesc 48.
 Cimpina 46.
 Cimpulung 46, 47.
 cind 19 sqq.
 cintaragiü 44.
 cirleagă 57.
 Cirligatura 46, 47.
 Cirlomănești 46.
 cirnoaja 51.
 cirneleagă 33, 57.
 cirnosesc 18.
 citime 18.
 civirgie 55.
 clamp 43.
 clămpă 35.
 clant 43.
 clantă 35.
 clatin 51.
 clămpăesc 35.
 clămpănesc 35, 43.
 clăntănesc 35, 43.
 clătesc 51.
 clătin 51.
 cleampă 35.
 cleatăn 51.
 clempănesc 35.
 clempuş 18.
 cleten 51.
 cletin 51.
 clevetitor 18.
 cloncan 35.
 clop 17.
 Cluj 46.
 cocăltăi 44.
 cocirdat 35.
 cocirjat 35.
 cocirlat 35.
 cociltauři 44.
 coclaură 44.
 coconoz 45.
 codru 58.
 Cogălniceanu 69, 73.
 Cohalm 46.
 colaps 16.
 Colase 46, 47.
 colceriță 35.
 colcintăur 44.
 colea 35.
 colo 35.
 Colonia 46.
 Colțea 46.
 comedon 16.
 condac 18.
 condurul doamnei 49.
 Conhlaconhla 8, 62.
 conopistiriță 57.
 Constantinopol 46.
 contramină 16.
 conventicul 16.
 Copșa 46.
 corcie 18.
 corcodea 34.
 corcodușă 34.
 Core 17, 18.
 corlă 34.
 Corod 46.
 Corssen 8, 10.
 corună 34.
 Costinescu 50.
 cot 63.
 cotăresc 34.
 cotoresc 34.
 coțobănesc 44.
 coțobrel 44.
 Covurluiü 46.
 Cozia 46.
 cracă 35.
 Cracău 46.
 Craiova 46, 47.
 crancalie 18.
 crant 43.
 crăcan 35.
 crăcană 35.
 crăciun 58.
 crăiță 44.
 crăntănesc 35, 43.
 crăntănesc 35, 43.
 crăvași 17.
 creangă 35.
 crer 17.
 Cristian 46.
 Criș 46.
 Crit 46.
 Crivești 46.
 Crim 46.
 croncan 35.
 cruce 63.
 cuc 63.
 cucinii 73.
 cucunos 45.
 cucunoz 45.
 Cucuteni 46.
 Cudalbi 46.
 cufund 35.
 culü 64.
 culcudușă 34.
 culcuduță 34.
 Cule 46.
 curcudea 34.
 curcudușă 34.
 curind 58.
 curlă 34.
 curtubeș 56.
 Darwin 85.
 Densușanu Ovidiu 9.
 deretic 59.
 despice 59.
 dezmierd 59.
 Diez 56, 64, 76.
 doi 63.
 dulce 63.
 Eminescu 78, 82.
 fearfon 44.
 ferfen mare 44.
 fug 63.
 fulger 63.
 fund 64.
 furcă 63.
 Gaster 58.
 gălbază 55.
 gătejel 56.
 ghiuj 76.
 ghiuș 74, 75, 76.

- giene 63.
giur 59.
grăsun 54.
Grimm 70.
gură 63.
ham 66.
Hasdeu 17, 32, 49,
50, 53, 65, 68, 71,
73, 74, 75, 76, 77.
Havet 8.
Helmholz 83.
Herzog Eugen 59.
hirurg 66.
icî 35.
ie 59.
Iuo 63.
incuetoare 35.
împăratul păsărilor
56.
împărătuş 54.
împărăţel 56.
înpung 64.
jug 63.
june 64.
junglă 64.
Kühner 62.
Lambrior 83, 84.
Laurian 32, 53, 69,
80
leg 57.
linguşesc 47.
lis 87.
lucru 63.
Lundell 60.
luntre 64.
luş 63.
lupt 63.
lut 63.
Majorescu 11, 73, 77,
78, 81.
Meyer-Lübke 11, 58,
64, 65, 66.
Miklosich 10, 32, 33,
53, 54, 64.
minciună 59.
Miron Costin 70, 72,
73.
moare 63.
moleşesc
- Mommsen 83.
muc 63.
mulg 63.
mult 63.
muscă 63.
must 63.
Müller Max 61.
noră 63.
nuc 63.
număr 63.
ochelari 56.
ochelariţă 56.
ocheşică 44
ochiul bouului 56.
om 57.
panciaruş 56.
pantof 56.
Papău Ilarian 69,
70, 80.
papuc 56.
parantuş 56.
Paris Gaston 11, 64.
pazarlic 45.
pântăruş 56.
pătrund 64.
Pindar 70.
piţ-împărătuş 56.
ploae 63.
ploaia 63.
plumb 64.
poaşcă 64.
Polizu 57.
Pontbriant 17.
porumb 64.
pufnesc 35.
pulă 63.
pulbere 63.
pulpă 63.
pumn 63.
Pumnul 69, 70.
puscă 64.
Puşcariu Sextil 59,
64, 65, 67.
puţ 63.
Ranke 83.
răspic 59.
răspicat 59.
rilă 59.
- Rohde 77.
roib 63.
roibă 63.
Rousselot 63.
rug 63.
saramură 63.
sarbăd 59.
săptămână 53.
sătul 63.
său 59, 63.
Săulescu 69.
Sbiera I. Radu 62,
63, 73.
Schleicher 70.
Schuchardt 10, 47,
59, 76.
Scripture 63.
scurt 63.
scutur 63.
Seelmann 8, 9.
sfedeluş 56.
sfredeac 56.
sfredelaş 56.
sfredeleac 56.
sfredeluş 56.
Sievers 66, 67, 74.
Sittl 10.
spure 63.
stric 59.
sturz 63.
sufer 63.
sufu 63.
supsuoară 59.
surd 63.
şapte 53.
şofrac 56.
şofracuţ 56.
tau 59, 63.
Tiktin 11, 16, 17, 18,
19, 20, 21, 30, 31,
32, 33, 34, 35, 36,
37, 43, 44, 45, 46,
47, 48, 49, 50, 51,
52, 53, 54, 55, 56,
57, 58, 59, 60, 62,
64, 68
toamnă 63, 64, 65.
Tobler 11, 31, 43,

trunchiū 64.
tulean 56.
turb 63.
tușă 63.
țanțaruș 56.
umăr 63.
umbră 64.
undă 64.

unde 64.
ung 64
unghie 64.
Ureche A. V. 60,
61, 70, 71, 72, 73.
urez 59.
urs 63.
ușor 59.

viță 59.
vizdoagă 44.
Vlăhuța 8.
vulpe 63.
vultur 63.
Weigand 62.
zână 10, 59.

